

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Jakub Jandus

**Vývoj britského parlamentu od roku 1707 do
roku 1901**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc.

Katedra: Katedra právních dějin

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 5. 5. 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 225.558 znaků včetně mezer.

Jakub Jandus

V Praze dne 5. 5. 2022

Poděkování

Rád bych na tomto místě poděkoval zejména své rodině a Veronice, kteří mě po dobu mého studia a psaní diplomové práce nejvíce podporovali. Dále bych rád poděkoval prof. JUDr. Janu Kuklíkovi, DrSc. za cenné podněty, připomínky a vstřícný přístup při vedení této práce.

Obsah

Úvod.....	1
1. První polovina 18. století.....	3
1.1. Vláda královny Anny.....	5
1.2. Zákony o Unii 1707 a složení parlamentu.....	8
1.3. Vláda whigů a nástup Hannoverké dynastie na trůn.....	10
1.4. Vznik institutu ministerského předsedy.....	12
2. Druhá půlka 18. století.....	18
2.1. Počátky vlády Jiřího III.....	18
2.2. Wilkes a svoboda.....	20
2.3. Irsko.....	23
2.4. Raný radikalismus.....	24
2.5. Ústavní krize 1782-1784.....	25
2.6. Irsko 1797-1801.....	30
3. Reformní doba.....	32
3.1. Parlament na počátku 19. století.....	33
3.2. Radikalismus a nepokoje.....	35
3.3. Cesta k reformě.....	38
3.4. Katolická emancipace.....	38
3.5. Velký reformní zákon.....	41
4. Závěr 1. poloviny 19. století.....	49
4.1. Politická praxe a její změny.....	49
4.2. Chartismus.....	52
4.3. Velký irský hladomor.....	56
5. Reformy 2. poloviny 19. století.....	59
5.1. Vývoj let 1846-1866.....	59
5.2. Reformní zákon 1867.....	61
5.3. 70. a 80. léta 19. století.....	64
5.4. Reformy let 1884 a 1885.....	68
5.5. Irská otázka konce 19. století.....	72
6. Sněmovna lordů v 19. století.....	75
7. Královna Viktorie a vznik konstituční monarchie.....	78
8. Závěr.....	83
Seznam použitých zdrojů.....	85
Abstrakt.....	90
Abstract.....	91

Úvod

Parlament Spojeného království Velké Británie a Severního Irska je nejvyšší orgán zákonodárné moci Spojeného království a Britských zámorských teritorií a je vnímán jako historické jádro britského politického systému, hlavní tvůrce a strážce britské ústavnosti. Ta je také jednou z inspirací pro základy nejen americké ústavy a amerického právního řádu, ale i inspirací pro mnoho jiných.

Kořeny britské expanze se datují od konce 16. do počátku 18. století, kdy Anglie, a posléze Británie, začala zakládat zámorské osady a obchodní stanice a na svém vrcholu vytvořila největší a nejmocnější říši v dějinách. Osmnácté a 19. století je historickou etapou, během které Británie vyrostla ve světového hegemona, a toto období je proto zásadní nejen v britském ústavním vývoji, protože díky globální expanzi Britského impéria se britský parlamentní systém rozšířil po celém světě. Parlament Spojeného království je proto mnohdy nazýván „matkou parlamentů“.

Tato diplomová práce je rozdělena do kapitol, které se v chronologickém pořadí věnují nejdůležitějším dokumentům a historickým mezníkům vývoje britského parlamentu. Pozornost je věnována zejména rozboru britského politického systému v 18. století, vzájemnému vztahu mezi parlamentem a ostatními složkami státní moci, reformám parlamentu v 19. století a s tím souvisejícím složením obou komor parlamentu a jeho proměně. Především reformy volebního systému považuji ve vývoji britského parlamentu za klíčové, protože ovlivnily nejen velikost elektorátu, ale také postavení panovníka, parlamentu a přispěly k rozvoji stranického systému vlády. V neposlední řadě se práce zabývá i vznikem konstituční monarchie ve vztahu k britskému parlamentu.

Cílem práce je popsat vývoj britského parlamentu ve vybraném období a shrnout jeho dopad na ústavní vývoj Spojeného království. Práce zároveň usiluje o analýzu proběhlých změn a jejich dopad na britskou společnost, a to v kontextu jak právním, tak i historickém.

Při zpracování diplomové práce se s ohledem na téma vycházelo primárně ze zdrojů angloamerické literatury, které byly doplněny v menším počtu i zdroji z literatury české. Čerpáno bylo i z odborných publikací, především akademického charakteru, a jako doplňující zdroje byly použity dobová literatura, právní předpisy a soudní rozhodnutí.

Za účelem komplexnějšího a uceleného pochopení vývoje parlamentu bylo vybráno relativně široké období od vzniku britského parlamentu v roce 1707 do roku 1901, ve kterém skončila vláda královny Viktorie. Na tuto diplomovou práci bych rád v případě zájmu navázal

rigorózní práci, ve které bych se zabýval parlamentem ve 20. století a završil bych tak vývoj zákonodárného sboru Spojeného království.

1. První polovina 18. století

Dramatické události 17. století završila v roce 1688 Slavná revoluce, která zaručila princip suverenity parlamentu a společně s občanskou válkou položila hlavní základy státní moci.¹ Během tohoto období, konkrétně v roce 1678, si Sněmovna obcí neboli Dolní sněmovna (*House of Commons*) rovněž prosadila vůči Sněmovně lordů (*House of Lords*) své právo schvalovat záležitosti týkající se vládního zdanění a financí.² Vedle horní a dolní komory měl dle anglických právníků parlament ještě třetí část, kterou byl král v parlamentu (*King in the Parliament*).³ Zákon musí do dnešního dne projít všemi těmito třemi částmi, než se stane statutárním zákonem, tedy zákonem parlamentu.

Na rozdíl od 17. století bylo století 18. obdobím, během kterého v Británii docházelo k poměrně pozvolnému ústavnímu vývoji. Británie se stala jednou z předních evropských mocností, jejíž diplomatické a vojenské působení začaly ovlivňovat koloniální ambice. Ministerské úřady, které vznikaly před rokem 1700 a které se pevně uchytily během 18. století, proto často působily na poli zahraniční politiky, financí a ozbrojených sil. Tato etapa britských dějin je také označována za dobu vzniku britského kabinetu a období, kdy se poprvé objevil institut ministerského předsedy.

Během 18. století se moc v praxi dělila mezi panovníka a parlament, přičemž přesný poměr sil vždy závisel na konkrétních okolnostech dané doby. I tak v této době dochází k postupnému, ale jistému, oslabování královské moci. Hlavní těžiště politického života se přesouvalo směrem k parlamentu, ale jednalo se o proces velmi zdlouhavý a pozvolný, přičemž nové politicko-právní metody se s těmi stabilně zavedenými mnohdy překrývaly.⁴ Panovník si stále ponechal rozsáhlé pravomoci, které mohl vykonávat bez souhlasu parlamentu. Zejména si zachoval právo jmenovat a odvolávat ministry a určovat obecné směřování politiky. Dalo by se říci, že až do nástupu Jiřího I. v zemi vládl panovník, ačkoli musel vládnout prostřednictvím svých ministrů.

Pravomoci, které si monarcha prozatím udržel, mu umožňovaly uplatňovat značný a někdy i rozhodující vliv na politiku. Musely být ale vykonávány v rámci ústavních pravidel a ne svévolně. Panovníkům už také nebylo dovoleno přímo zasahovat do voleb, i když se mohli snažit ovlivňovat je nepřímou. K uplatnění takového vlivu museli proto začít využívat jiné

---

¹ TAUCAR, Christopher Edward. *The British System of Government and its Historical Development*. Montreal: McGill-Queen's University Press, 2014. ISBN 978-0-7735-4429-1., s. 240.

² GRANT, Moyra. *The UK parliament*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2009. ISBN 1-282-08794-0., s. 3.

³ TAUCAR, Christopher Edward. *The British System of Government and its Historical Development*. Montreal: McGill-Queen's University Press, 2014. ISBN 978-0-7735-4429-1., s. 141, 242.

⁴ LYONN, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 292-293.

metody. Obdobná situace nastala i ve vztahu k parlamentu, který už nemohli ignorovat, přestože se mohli pokoušet jej ovlivnit, a to například prostřednictvím patronátu^{5,6}

Oproti předchozím staletím nedocházelo ke klíčovým ústavním změnám prostřednictvím krizí, které byly pravidelně vyvolávané panovníkovou potřebou peněz, ale v mnohem větší míře díky vzájemnému konsenzu jednotlivých politických aktérů. To ovšem neznamená, že k žádným krizím nedocházelo. Ty byly ale méně časté a mnohem méně násilné.

Nadále pokračoval vznik politických elit, a přestože nejpozději od dob Tudorovců docházelo k tomu, že byli jednotliví ministři vybíráni z řad peerů, teprve od 18. století se stalo běžné, aby byli ministři jmenováni i členové Dolní sněmovny. Před rokem 1600 nebylo obvyklé, aby byli členové parlamentu významnými osobnostmi. Pokud tomu tak bylo, tak původ jejich moci nepocházel z jejich členství v parlamentu, ale odjinud. Až postupem času, zejména po roce 1620, začínali členové Dolní sněmovny nabývat určitý vliv a tento jev pokračoval i během restaurace Stuartovců. Ačkoli bývalo zvykem, že byli ministři jmenováni z řad členů Sněmovny lordů, postupně se stávalo pravidlem, že si museli zabezpečit podporu Dolní sněmovny.

V 18. století se vlády mnohem méně zaměřovaly na přípravu legislativy, jak je tomu od 19. století, a jejich účelem bylo především vládnout. Přesto ale nebyli ministři až do konce 18. století považováni za něco víc než za poradce panovníka. Jejich úkolem bylo nabídnout panovníkovi doporučení a ten si následně zvážil, jestli se jím bude či nebude řídit. Jakmile panovník učinil rozhodnutí, tak mu byli ministři povinni vyhovět, i když byla jejich rada zamítnuta.⁷ Jiří II. i Jiří III. rady svých ministrů často ignorovali a zejména o otázkách týkajících se vedení válek a diplomacie rozhodovali sami.

Po panovníkovi bylo vyžadováno, aby pravidelně svolával parlament. Od účinnosti tříročního zákona (*Triennial Act*) z roku 1694 se měl parlament svolávat alespoň jednou za tři roky. Ve skutečnosti se ale od roku 1689 scházel každý rok. Hannoverští králové totiž museli na rozdíl od Stuartovců vládnout společně s parlamentem. Parlament museli o své politice přesvědčit, a ne ho v kritické situaci obejít. Tím se lišila monarchie a přístup panovníka v Británii od přístupu králů v předrevoluční Francii.⁸

---

⁵ Patronát je pravomoc, z které vyplývá, že pro získání některých veřejných funkcí bylo důležité mít podporu někoho výše postaveného, kdo tuto funkci buď přímo kontroloval, nebo do ní mohl ovlivnit jmenování.

⁶ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 9.

⁷ Míra, v jaké musí král respektovat rady svých ministrů, byla za vlády Jiřího III. jedním ze spouštěcích příčin ústavní krize let 1782-1784, viz. kap. 2.5.

⁸ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 6-8.

Královna Anna, která vládla mezi lety 1702 a 1714, neměla vlohy a velitelské schopnosti jako Alžběta I., a protože měla po celou dobu své vlády chatrné zdraví, tak to byli její poradci, kdo určoval politiku země. Stejně tak tomu bylo i za vlády jejího nástupce, krále Jiřího I., protože dostatečně neovládal anglický jazyk.⁹ Jiří I. navíc trávil hodně času v Hannoveru, odkud pocházel. Bylo to za jeho vlády, kdy se poprvé objevila funkce ministerského předsedy, na kterého postupně přecházely určité prvky panovníkovi moci a kdo vykonával nejvyšší výkonnou moc.

Během 18. století došlo rovněž ke vzniku politických a parlamentních uskupení s názvem whigové a toryové. Obě strany byly tvořeny ze zástupců velkostatkářských rodin a tyto rodiny často určovaly, zda se z jednotlivců stali toryové nebo whigové.¹⁰ Přestože nejvyšší posty mezi whigy zastávali velcí vlastníci půdy, strana se krok za krokem stávala stranou obchodníků a vyšší střední třídy. Toryové zase reprezentovali pozemkové zájmy, zejména venkovské nižší šlechty, jejíž postavení bylo nejvíce ohroženo společenskými změnami. Toryové usilovali o ochranu moci panovníka a anglikánské církve a whigové se naopak snažili posilovat moc parlamentu na úkor panovníka.¹¹ Je ale třeba zdůraznit, že prozatím nedošlo mezi stranami k úplnému rozkolu.¹² Neshody provázely zatím spíše hádky v parlamentu a pokusy toryů obsazovat význačné posty v akciových společnostech a tím nabourat hlavní zdroj moci whigů – obchodní vrstvy.

1.1. Vláda královny Anny

Během vlády královny Anny, jíž dominovala válka o španělské dědictví, zaujímal toryové ministerské posty častěji, než tomu bylo doposud. Válka, která dosáhla svého vrcholu mezi lety 1704 a 1706 a jejíž součástí byla britská tažení ve Flandrech, Německu, Španělsku, Severní Americe a Karibiku, stála britskou Korunu 4 miliony liber ročně.¹³ Vévoda z Marlborough, vrchní velitel ozbrojených sil a umírněný tory, si uvědomil, že pro zapojení Anglie do války bude nezbytné zajistit si podporu whigů.

---

⁹ HALLAM, Henry. *The Constitutional History of England from the Accession of Henry VII to the Death of George II*. Volume 2. Cambridge: Cambridge University Press, 2011. ISBN 978-1108036405., s. 646-647.

¹⁰ SCOTT-BAUMANN, Michael. *Protest, Agitation and Parliamentary Reform in Britain: 1780-1928*. London: Hodder Education, 2015. ISBN 978 1471838477., s. 2.

¹¹ Tamtéž, s. 3.

¹² LYONN, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 295.

¹³ THE EDITORS OF ENCYCLOPEDIA BRITANNICA. Anne (1702-1714). Encyclopedia Britannica [online]. London: Encyclopedia Britannica, 2022 [cit. 18.3.2022]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/United-Kingdom/Anne-1702-14>

V prvních letech Anniny vlády se proto zformovala fakticky první koaliční vláda, která se soustředila kolem vévody z Marlborough a hraběte Godolphina, který zastával úřad „Lord High Treasurer“¹⁴. Ostatní ministři pocházeli jak z řad whigů, tak i toryů.

Marlborough a Godolphin zasedali ve Sněmovně lordů, ale brzy si uvědomili, že pro prosazení nezbytné válečné legislativy je potřeba mít pod kontrolou hlavně Dolní sněmovnu. Toho docílili tím, že své přední toryjské stoupence z Dolní sněmovny dosadili na vysoké úřední posty. Robert Harley se stal státním sekretářem pro severní department¹⁵ a Henry St John, vikomt Bolingbroke, byl jmenován do úřadu státního sekretáře války (*Secretary of State for War*).¹⁶ Veřejné mínění a atmosféra v umírněné větvi toryů se ale s prodlužující se válkou začaly od této koalice odklánět a většina z nich si přála mír.

Impeachment Henryho Sacheverella za údajné pobuřující kázání koalici v roce 1709 svrhl a Harley nahradil Godolphina jako „Lord High Treasurer“.¹⁷ Sacheverellův impeachment a další události té doby ministrům ukázaly, že je potřeba mít zajištěnou podporu v dolní komoře parlamentu, což vedlo k posílení stranické příslušnosti jednotlivých poslanců. Nicméně i s těmito změnami si zachovával silnou politickou úlohu také královský důr. Již od dob Karla II. se panovníci pravidelně scházeli se svými ministry, ale také tradiční dvořané zůstávali osobami s obrovským politickým vlivem, protože měli ve svých rukách pravomoc určit, kdo se může setkat s panovníkem.

Během vlády královny Anny docházelo také k četnému využívání prerogativ. Královský prerogativ, občas nazývaný též jako královská výsada, je vyjádřením autority, privilegií a imunity vázaných na britského panovníka. Pojem lze definovat jako vyjádření těch politických pravomocí, které jsou vlastní Koruně a které panovníkovi nebyly uděleny aktem parlamentu. Prerogativy jsou součástí práva království, a to v mezích anglickými zákony stanovených.¹⁸ V dnešní době jsou prerogativy používány ministerským předsedou a jeho kabinetem k řízení království ve jménu Koruny. Prerogativa vykonává formálně nadále panovník, avšak na

---

¹⁴ „Lord High Treasurer“ byl hlavou Státního pokladu (*HM Treasury*). Posledním držitelem této funkce byl do své rezignace v roce 1714 Charles Talbot a od té doby zůstal úřad neobsazen. „Lord High Treasurer“ zastával zároveň post „Treasurer of the Exchequer“. Výkon pravomocí úřadu „Treasurer of the Exchequer“ přešel na šestičlennou komisi (*Lords Commissioners of the Treasury*), viz. pozn. č. 37.

¹⁵ „Secretary of State for the Northern Department“ byl společně se „Secretary of State for the Southern Department“ jedním z nejdůležitých úřadů. Obě funkce se v roce 1782 reformovaly do nových úřadů „Secretary of State for the Home Department“ (ministr vnitra) a „Secretary of State for Foreign Affairs“ (ministr zahraničí).

¹⁶ LYONN, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 295.

¹⁷ HALLAM, Henry. *The Constitutional History of England from the Accession of Henry VII to the Death of George II*. Volume 2. Cambridge: Cambridge University Press, 2011. ISBN 978-1108036405., s. 555-561.

¹⁸ TODD, Alpheus. *On Parliamentary Government in England: Its Origin, Development, and Practical Operation: Its Origin, Development, and Practical Operation, Volume 1*. Ithaca: Cornell University Library, 2009. ISBN 978-1112487309., s. 244.

doporučení předsedy vlády nebo jeho kabinetu. Panovník by je mohl proti jejich vůli použít pouze ve výjimečných případech, nebo v případech, na které se nevztahuje ustálená rozhodovací praxe.

Prerogativa se používala například za účelem obsazování klíčových pozic v armádě, což bylo důležité nejen ve vojenském kontextu, ale jednalo se také o velmi významnou formu patronátu, protože s hodností plukovníka regimentu se pojily velmi vysoké příjmy. Marlborough ale usiloval o to, aby tato pravomoc byla používána pouze na jeho doporučení. To jeho političtí oponenti viděli jako uzurpaci pravomoci užívat královská prerogativa a tento spor způsobil počátkem roku 1710 velkou politickou krizi.¹⁹

K nejvýraznějšímu využití prerogativ pro zjevně politické a stranické cíle došlo v roce 1712. Harley a Bolingbroke v daném roce přesvědčili Annu, aby vytvořila 12 nových toryjských peerů, čímž se ve Sněmovně lordů vytvořila dostatečná většina, která byla nutná ke schválení Utrechtské mírové smlouvy. O té tehdy Británie vyjednávala s Nizozemím a Francií. Od roku 1710 se totiž Harleyho vláda snažila dosáhnout ukončení války. Zejména pak od okamžiku, kdy začalo být zřejmé, že císař Josef I. nebude mít žádného syna a že se jeho bratr arcivévoda Karel, kterého Británie podporovala jako kandidáta na španělský trůn, stane císařem. Tím bylo odstraněno ospravedlnění pro účast Británie ve válce. Pro Británii nemělo smysl bránit se vládě Bourbonů ve Španělsku, protože jejich jedinou alternativou by byla imperiální vláda obnovující říši Karla V.²⁰

Mírová jednání se táhla dva roky a Británie nakonec uznala bourbonský nárok na španělský trůn. Jako kompenzace jí byl uznán nárok Hannoverké dynastie na trůn britský. Británie dále natrvalo získala Gibraltar, Menorcu, Nové Skotsko, Newfoundland, Hudsonův záliv a 30letý monopol na obchod se španělským impériem v Americe. Veškeré habsburské državy mimo Španělsko připadly rakouským Habsburkům.

Mírová ujednání ale v Británii narazila na značný odpor. Toryové totiž veřejnosti slíbili, že Filipa z Anjou nikdy nepřijmou za španělského krále, a ačkoli Filip deklaroval, že je připraven vzdát se všech svých nároků na francouzský trůn a zabránit tak spojení francouzské a španělské koruny, jeho prohlášení nevzbuzovalo v Británii 100% důvěru. Obzvláště když byl od roku 1713 Filip po nemocném dvouletém pravnukovi Ludvíka XIV. dalším v pořadí na francouzský trůn. Navrhovaný mír také porušoval dřívější slib spojencům, že Británie neuzavře separátní mír.

---

¹⁹ LYONN, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 296.

²⁰ Tamtéž, s. 296-297.

Proti míru se navíc postavil i dědic britského trůnu Jiří Ludvík, kurfiřt hannoverský, kterého si mnozí britští politici nechtěli znepřátelit, protože by si tím akorát odepřeli budoucí přístup k lukrativním úřadům a jiným výhodám. Kromě toho se někteří whigové obávali, že by konec války mohl povzbudit Francii a Španělsko k podpoře Jakuba Františka Stuarta v jeho nárocích na britský trůn. Proto 7. prosince 1711 těsnou většinou jednoho hlasu v horní komoře odsoudili mír „bez Španělska“ a Harley musel přesvědčit Annu k vytvoření dodatečných 12 toryjských peerů, jejichž hlasy by pomohly toto usnesení zvrátit. Harley se tak mohl opřít o většinu v obou komorách parlamentu a zabezpečil si tím podporu pro mírovou politiku své vlády. Došlo tak nejen k uzavření Utrechtské smlouvy, ale i k vytvoření precedentu, dle kterého mohly být pravomoci panovníka využity ke stranickým a politickým záměrům vlády.²¹

Vláda toryů po uzavření míru netrvala moc dlouho. Královna Anna v prosinci 1713 vážně onemocněla, a přestože se uzdravila, její zdraví bylo ještě křehčí než kdy dříve. Pozornost se proto logicky obrátila od otázky španělského nástupnictví k vyřešení otázky nástupnictví britského. Whigové byli jednotní v podpoře Hannoverské dynastie, ale toryové byli rozdělení a jejich vůdci jednali nečitelně. Rivalita mezi Harleyem a Bolingbrokem přerostla v létě 1713 dokonce v otevřenou válku. Královna 27. července odvolala na příkaz whigů Harleyho z funkce „Lorda High Treasurer“, ale 30. července upadla do kómatu a 1. srpna zemřela.

Následně nastoupil na trůn král Jiří I. a uplatnil se tak zákon o posloupnosti (*Act of Settlement*) z roku 1701. Zákonem o posloupnosti byl završen ústavní vývoj započatý Magnou Chartou a pokračující přes Listinu práv (*Bill of Rights*). Tento vývoj stanovil zásadu, že panovník vděčí za své postavení nejen dědičnému právu, ale také souhlasu parlamentu, a toto právo mu může být odejmuto v případě, pokud by špatně vládl.

Dalším důsledkem Listiny práv bylo, že Jiří I. (jako každý další král) musel ve své přísaze slíbit, že bude vládnout v souladu se „*stanovami schválenými v parlamentu a dle jeho zákonů a zvyklostí*“, z čehož vyplývá, že má panovník vládnout se souhlasem parlamentu. Věrnost panovníkovi není tudíž bezpodmínečná, ale závisí na tom, zda panovník dodržuje svou korunovační přísahu.²²

1.2. Zákony o Unii 1707 a složení parlamentu

Anglické a Skotské království byly spolu od roku 1603 v personální unii. Po intenzivních vyjednáváních a vášnivých politických debatách uzavřela v roce 1706 obě království tzv.

---

²¹ Tamtéž, s. 297.

²² BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 7-8.

smlouvu o Unii (*Treaty of Union*), která umožnila vznik spojeného království obou monarchií pod jedinou korunou a parlamentem.²³

Smlouva obsahovala mnoho článků, které byly zamýšlené k ochraně skotských institucí. To se týkalo například skotských soudů, ale i ochrany náboženství, a za tím účelem přijal Skotský parlament tzv. Protestant Religion and Presbyterian Church Act 1707.²⁴ Anglický parlament přijal obdobný zákon, který se týkal ochrany anglikánské církve. Oba parlamenty pak přijaly zákony o Unii 1707 (*Acts of Union*), aby jimi provedly ustanovení smlouvy o Unii a vytvořily právní základ pro sjednocení Anglického a Skotského království.

Zákony o Unii zrušily parlamenty, které je uzákonily, a nahradily je novým Parlamentem království Velké Británie, což byl dle mnohých ve skutečnosti pouze Anglický parlament, který se jednoduše rozšířil o poměrně malý počet nových skotských členů. Královna Anna byla dle anglického zákona oprávněna umožnit všem stávajícím členům Anglického parlamentu, aby se stali členy i parlamentu nového, což také 29. dubna 1707 učinila. Kromě přidání nových skotských členů a rozšíření územní jurisdikce o Skotsko byl Parlament Velké Británie takřka totožný s Anglickým parlamentem.²⁵

Dolní sněmovna měla až do roku 1801, tedy po celé 18. století, 558 poslanců. Anglii z celkového počtu reprezentovalo 489 poslanců, Skotsko 45 a Wales 24. Oproti tomu počet členů Sněmovny lordů se v průběhu 18. století průběžně měnil, až se na konci století ustálil na více než 220.²⁶

Pojetí parlamentu v 18. století bylo velmi odlišné od našeho. V dnešní době je parlament vnímán jako orgán reprezentující veškerou dospělou populaci. V 18. století byl parlament koncipován jako zástupce reprezentující rozdílné zájmy různých skupin obyvatelstva, které dohromady utvářely jeden národ. Zájmům mohly být myšleny například zájmy ekonomické či zemědělské nebo třeba zájmy anglikánské církve. Rozdílné zájmy tak mohli mít například vlastníci plantáží v Karibiku a investoři Východoindické společnosti.²⁷

Nebylo ale nutné, aby byly všechny zájmy zastoupeny v parlamentu přímo. Proto nebylo ani nutné všeobecné volební právo, protože k volbám oprávněná část obyvatelstva byla způsobilá hlasovat jménem všech ostatních. Jednoduše řečeno, k volbám kvalifikovaný vlastník

---

²³ KUKLÍK, Jan. *Poodhalené tváře anglického práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-441-1., s. 224.

²⁴ GOLDSWORTHY, Jeffrey Denys. *The sovereignty of Parliament: History and Philosophy*. Oxford: Oxford University Press, 2001. ISBN 0-19-924808., s. 165-166.

²⁵ Tamtéž, s. 165-166.

²⁶ KUKLÍK, Jan a Radim SELTENREICH. *Dějiny angloamerického práva*. Vydání 2. V nakladatelství Leges vydání 1. Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87212-87-5., s. 137.

²⁷ LANG, Sean. *Parliamentary reform, 1785-1928*. London: Routledge, 1999. ISBN 0-415-18399-5., s. 8-9.

půdy byl považován za ztělesnění typického Angličana, který byl dostatečně samostatný, aby se mohl sám rozhodovat, a zároveň byl způsobilý mluvit i za ostatní členy své komunity.²⁸

To byl i jeden z hlavních důvodů, proč v této době neexistovalo tajné hlasování. Volby probíhaly na otevřených prostranstvích, často za přítomnosti velkého počtu lidí, k čemuž mělo pravděpodobně docházet mimo jiné proto, aby mohl dav případně vystrašit voliče, pokud by se neodvážil hlasovat proti vůli svého squirea. Takový veřejný nátlak měl být vlastně jakousi pojistkou proti korupci, protože oprávnění voliči měli být odpovědní nikoli svým pánům, ale té části své komunity, která neměla volební kvalifikaci. Ta měla totiž právo vědět, jakým způsobem její „zástupci“ uplatňují své volební právo. Volby byly proto veřejnou událostí, mnohdy je doprovázelo násilí, a pouze pošetilý kandidát či volič ignoroval hlas lidu.²⁹ I přes to, jak popisují v dalších kapitolách, byla korupce a ovlivňování voleb jedním z hlavních problémů politického systému. Ten začal být na samém konci 18. století ostře kritizován a objevily se hlasy volající po jeho reformě.

1.3. Vláda whigů a nástup Hannoverké dynastie na trůn

Zákon o nástupnictví ke koruně (*The Succession to the Crown Act*) z roku 1707 obsahoval opatření pro přechodné období, než z Hannoveru přijede nový panovník převzít trůn. Poprvé by tak došlo k tomu, že by po smrti monarchy nebyl rozpuštěn parlament (jak bývalo pravidlem), ale zůstal by dle zákona ještě šest měsíců obsazen, ledaže by ho nechal rozpustit legitimní panovník poté, co by usedl na trůn. Obdobně by si udrželi funkce i úředníci a jménem nového panovníka by vládla Regentská rada (*Regency Council*).³⁰

Po smrti královny Anny usedl na trůn Jiří I. Nový panovník dorazil do Anglie 18. září 1714, kde byl 20. října korunován ve Westminsterském opatství. Francouzi a Španělé se nestihli připravit k vojenské podpoře nároku Jakuba Františka Stuarta na britský trůn a v době, kdy Jakub přistál s francouzskou armádou ve Skotsku, se politická situace již natolik uklidnila, že vzpoura prozatím nenabyla větších rozměrů a nového krále významněji neohrožovala.

Po korunovaci Jiřího I. se vláda skládala převážně z whigů. Nový král se totiž ve válce o španělské dědictví zavázal poskytnout 12.000 hannoverských vojáků britským spojencům, a proto vůbec nesouhlasil s uzavřením separátního míru prosazovaného toryjskou vládou. Navíc byl v Británii cizinec, který mluvil málo anglicky, a zpočátku se proto nechával hodně ovlivnit

---

²⁸ Tamtéž.

²⁹ Tamtéž.

³⁰ HALLAM, Henry. *The Constitutional History of England from the Accession of Henry VII to the Death of George II*. Volume 2. Cambridge: Cambridge University Press, 2011. ISBN 978-1108036405., s. 554-555.

svými hannoverskými rádci, kteří ze zahraničněpolitických důvodů upřednostňovali whigy. V neposlední řadě podezíral torye z podpory jakobitů. Král tudíž začal torye na úředních postech nahrazovat a před volbami v roce 1715 bylo například 22 ze 42 lordů-poručiků odvoláno a vyměněno za whigy.³¹

Volby zanechaly whigům pohodlnou většinu a posílily jejich moc. Bolingbroke uprchl do Francie a nabídl své služby Jakubu Františkovi. V Londýně a ve Walesu docházelo k jakobitským nepokojům, které byly natolik závažné, že se parlament rozhodl suspendovat habeas corpus, čímž umožnil uvěznit osoby, aniž by musel proběhnout soud. Parlament také urychleně přijal tzv. Riot Act. „Riot Act“ bylo první britské zákonné opatření týkající se veřejného pořádku a dalo lordům-poručikům právo k použití vojenských jednotek proti povstalcům, kteří by neuposlechli rozkaz k rozejití. Jelikož si Jakub František nedokázal zajistit dostatečnou podporu, zejména od Francie, byl nucen v únoru 1716 odejít zpátky do Francie a zbytek svého života strávit v Římě.

Whigové si díky těmto událostem upevnili svoji moc a dále se zbavovali svých politických nepřátel nejen v parlamentu, ale i na jiných vlivných postech. V roce 1716 navíc došlo prostřednictvím Sedmíročního zákona (*Septennial Act*) k prodloužení volebního období parlamentu ze tří na sedm let. Parlament zvolený ve volbách roku 1715 mohl tudíž zasedat až do února roku 1722, což whigům umožnilo mimo jiné ustát i vnitrostranický mocenský boj, aniž by toryové mohli profitovat z tohoto rozkolu ve volbách.³²

V roce 1719 whigové ještě připravili návrh zákona o peerech, který zamýšlel početně omezit Sněmovnu lordů na zhruba stávající úrovni. Tím by si whigové zajistili dominanci i v horní komoře a získali by trvalou kontrolu nad legislativou.³³ Návrh zákona ale nakonec nebyl přijat.

Zůstat tak dlouhou dobu u moci se whigům podařilo z několika důvodů. Za prvé, v záležitostech týkajících se majetku a ekonomiky nepanovaly mezi whigy a toryi velké rozdíly. Za druhé, radikalismus a požadavky po společenských změnách z minulého století již nebyly významnou politickou silou. Za třetí, ekonomický rozmach a prosperita trvající do 20. let 18. století sice přinesly rozšíření elektorátu, ale nevyvolaly žádné větší požadavky na změny v parlamentním systému, ať už na rozšíření volebního práva, nebo přerozdělení křesel, které by

---

³¹ LYONN, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 299.

³² O’GORMAN, Frank. *The Long Eighteenth Century: British Political and Social History 1688-1832*. London: Bloomsbury Academic. ISBN 978-1-4725-0774-7., s. 77-79.

³³ MORGAN, Kenneth Owen. *Dějiny Británie*. Z anglického originálu *The Oxford Illustrated History of Britain* přeložil Michal KALINA, Miloslav KORBELÍK, Josef POLIŠENSKÝ, Jana SPURNÁ, Jan URBAN a Ivo ŠMOLDAS. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-347-9., s. 325-326.

lépe odráželo rozložení obyvatelstva. Za čtvrté, ačkoli stále docházelo k nepokojům, tak až do 60. let 18 století se nejednalo o žádné významnější projevy radikalismu. Za páté, po tzv. South Sea Bubble z roku 1720 následovalo v Evropě dlouhé 20leté období prosperity a relativního míru. Za šesté, whigové, ani toryové, neusilovali o změny ve společnosti. Ta zůstávala striktně hierarchická, i tak ale docházelo k posunům po společenském žebříčku vzhůru i dolů.³⁴ Ti, kterým se podařilo uspět, pak přejímali způsoby vyšších tříd a raději si kupovali stejná venkovská sídla, než aby usilovali o změnu společnosti.

Za zmínku stojí také složení parlamentů a kabinetů, u kterých po roce 1688 došlo k výraznému zvýšení podílu příslušníků šlechty. Mezi lety 1690 a 1720 tvořili členové Dolní sněmovny přibližně jednu třetinu vládních postů, často těch nejdůležitějších. Vždy alespoň jeden z postů státního sekretáře pro severní department a státního sekretáře pro jižní department³⁵ držel v tomto období člen Dolní sněmovny. Ve vládě Henryho Pelhama z roku 1744 bylo víc vévodů, než byl v roce 1688 celkový počet anglických peerů v parlamentu. V průběhu 18. století se zvyšoval podíl poslanců, kteří byli spjati s peery, a to jak krví, tak i skrz manželství.³⁶

1.4. Vznik institutu ministerského předsedy

Nejvýznamnějším aktem vlády krále Jiřího I. bylo jmenování sira Roberta Walpolea do funkce tzv. First Lord of the Treasury³⁷ a na post tzv. Chancellor of the Exchequer³⁸ dne 4. dubna 1721. Walpole je zpětně považován za prvního britského ministerského předsedu, přestože tato funkce dlouhou dobu fakticky neexistovala a ministerští předsedové oficiálně užívali až do 20. století jiné tituly.³⁹ V úřadu zůstal nepřetržitě až do roku 1742, a je tak doposud nejdéle sloužícím britským ministerským předsedou v historii.

---

³⁴ Tamtéž, s. 344.

³⁵ „Secretary of State for the Northern Department“ a „Secretary of State for the Southern Department“, viz. pozn. č. 15.

³⁶ HOLMES, Geoffrey a Daniel SZECHI. *The Age of Oligarchy: Pre-Industrial Britain*. London: Routledge, 1993. ISBN 9780582209558., s. 36-42.

³⁷ První lord pokladu (*First Lord of the Treasury*) je hlavou komise (*Lords Commissioners of the Treasury*), která vykonává pravomoci starobylého úřadu „*Treasurer of the Exchequer*“, potažmo úřadu „*Lord High Treasurer*“. Jejich úkolem je řídit vládní politiku veřejných financí a hospodářskou politiku. Dalším členem komise je mimo jiné i kancléř státní pokladny (*Chancellor of the Exchequer*), což je funkce ve vládě, která odpovídá ministru financí. Kancléř státní pokladny zastává víceméně formální funkci druhého lorda pokladu, zatímco ministerský předseda zastává úřad prvního lorda pokladu. Toto však nebylo pravidlem a existovaly z něj výjimky. Dlouhou dobu zastávala funkci prvního lorda pokladu a kancléře státní pokladny jedna a ta samá osoba (ministerský předseda). Toto ale nebylo pravidlem a existovaly z něj výjimky.

³⁸ Kancléř státní pokladny. Viz. pozn. výše.

³⁹ THE EDITORS OF ENCYCLOPEDIA BRITANNICA. 18th-century Britain, 1714-1815. Encyclopedia Britannica [online]. London: Encyclopedia Britannica, 2022 [cit. 15.3.2022]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/United-Kingdom/18th-century-Britain-1714-1815>

Důvody, proč je to právě Walpole, kdo je považován za prvního britského předsedu vlády, jsou dány především událostmi spjatými s nástupem Hannoverské dynastie na britský trůn. Již od dob Karla II. bývalo zvykem, že se král zúčastňoval a předsedal pravidelným zasedáním svých ministrů. Během roku 1717 se ale král Jiří těchto zasedání účastnit přestal a roli předsedy převzal v roce 1721 Walpole.⁴⁰ Právě díky dlouhému období, během kterého byl u moci, se z tohoto zvyku stala běžná vládní praxe. Zároveň nebylo do té doby obvyklé, aby si ministr zajistil takovou poslušnost a kontrolu nad dolní komorou parlamentu. První, kdo toho dosáhl, byl až Walpole. To ovšem neznamenalo, že by král přestal mít vliv na politiku. Zejména zahraniční politika zůstávala v rukách krále a Jiří I. i Jiří II. se v zahraničních otázkách osobně velmi angažovali. Současně si zachovali například i patronát týkající se postů v armádě.⁴¹

Walpole byl synem squira z Norfolku, a ačkoliv odmítal všechny vnější znaky velikosti, byl jedním z největších anglických ministrů.⁴² V Dolní sněmovně působil a získával ministerské zkušenosti ještě před rokem 1721. Ke svým zkušenostem přidal Walpole pragmatické a opatrné postoje, povahu venkovského statkáře a to mu společně s jeho obratnou fiskální politikou pomohlo úspěšně vyřešit krizi South Sea Bubble v roce 1720. Tento úspěch byl jedním ze základů, na kterých dokázal postavit svou moc. Walpole vypracoval plán na odškodnění investorů a přesvědčil Bank of England a Východoindickou společnost, aby převzaly akcie společnosti South Sea v hodnotě 9 milionů liber a tím zastavil pád trhu. Walpole si takto vybudoval pověst schopného a zodpovědného muže a to pomohlo whigům vyjít z voleb v roce 1722 s ještě silnější většinou než v roce 1715.

Parlament měl absolutní a výlučnou kontrolu nad veškerým zdaněním a od Listiny práv vyžadovala většina vládních finančních aktivit jeho souhlas.⁴³ Proto byl od konce 17. století první lord pokladu klíčový prvek, který spojoval moc zákonodárnou a výkonnou. Přirozeně měl tudíž dominantní postavení vůči ostatním ministrům. Žádný ministr před Walepolem nebyl v úřadu tak dlouho a většina z jeho předchůdců zasedala, na rozdíl od něj, alespoň po nějakou dobu ve Sněmovně lordů, a nebyla proto schopná zajistit si stejně dominantní vliv v Dolní sněmovně. Z pohledu finanční politiky bylo pro Walpolea členství v Dolní sněmovně také velmi výhodné, protože oficiální příjmy bylo možné získat pouze se souhlasem parlamentu a bývalo zvykem, že veškerá legislativa týkající se financí začínala proces vzniku právě v Dolní

---

⁴⁰ Viz. s. 5, 10-11.

⁴¹ LYONN, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 301.

⁴² MAUROIS, André. *Dějiny Anglie*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1995. ISBN 80-7106-084-4., s. 318.

⁴³ TAUCAR, Christopher Edward. *The British System of Government and its Historical Development*. Montreal: McGill-Queen's University Press, 2014. ISBN 978-0-7735-4429-1., s. 188.

sněmovně. Tento systém dal dolní komoře pravomoc kritizovat a dohlížet na veškerou činnost exekutivy, k čemuž jí byly poskytnuty různé procedurální prostředky. To bránilo ministrům, aby prováděli neobhajitelné kroky, proti kterým byla komora v jednoznačné opozici. Například debaty informovaly členy parlamentu o činnosti vlády a zároveň nutily ministry obhajovat svá rozhodnutí.⁴⁴

Jiří I. se po pár letech stačil již dostatečně seznámit se svými britskými ministry a začal jim plně důvěřovat. Doporučení jeho hannoverských poradců proto přestaly mít takový význam jako doposud. Walpoleova pozice ale přesto nebyla neotřesitelná a musel si počínat stejně obratně ve vztahu ke královskému dvoru, jako k parlamentu. To se ukázalo jako zcela zásadní zejména při nástupu Jiřího II. na trůn. Walpole si totiž zneprátelil Spencera Comptona, pokladníka Jiřího domácnosti, když byl ještě princem z Walesu, a král ho zamýšlel ve funkci nahradit. Walpole si ale udržoval dobré vztahy s manželkou krále, Karolinou z Ansbachu, která se postavila na jeho stranu. Zároveň pro Jiřího získal dosud nejvyšší apanáž na financování královské domácnosti, která se tehdy financovala každoročními granty prostřednictvím tzv. občanského listu (*Civil List*), který schvaloval parlament vždy na počátku vlády každého krále.⁴⁵ Naopak Compton nedokázal pro krále sestavit vyhovující proslov na slavnostní zahájení zasedání nového parlamentu, a Jiří II. proto potvrdil Walpolea v úřadu a jeho vláda pokračovala ještě dalších 15 let.

Walpole během své vlády využíval patronátů a pravomocí souvisejících s jeho postem nejen k upevnění vlastní moci, ale také k celkovému upevnění moci whigů. Jakožto první lord pokladu, kancléř státní pokladny, králův osobní rádce a důvěrník, měl také přístup ke zdrojům plynoucích z mnohých patronátů, které pak užíval k zajištění si podpory dvora a obou komor parlamentu. Přesvědčil také krále, aby uvolněné diecéze obsadil biskupy, kteří byli přívrženci whigů. Zároveň podporoval peery, kteří hlasovali a promlouvali ve prospěch whigských zájmů. Odhaduje se, že mezi lety 1689 a 1714 byli whigové a toryové zastoupeni ve Sněmovně lordů přibližně stejně, ale do poloviny 20. let 18. století klesl počet toryů na přibližně 20 % z celkového počtu zhruba 200 členů.⁴⁶ Walpole obsazoval důležité úřady svými stoupenci z řad poslanců a tím si zabezpečoval jejich loajalitu. Úředním činitelům nebylo totiž tehdy zakázáno souběžně zasedat v dolní komoře. Také dokázal přimět krále, aby obnovil Řád lázně, což mu poskytlo další možnost využití patronátu. Odměňováním svých stoupenců úřady současně

---

⁴⁴ Tamtéž, s. 186.

⁴⁵ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 7.

⁴⁶ LYONN, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 303.

oslaboval vliv toryů jak na státní, tak i na místní úrovni. Umírněnou náboženskou politikou si zase Walpole zajistil podporu tzv. Dissenterů⁴⁷, aniž by si rozhněval anglikánskou církev. Stabilitu jeho vlády a ekonomickou prosperitu Velké Británie posílilo také několik let dobré zemědělské úrody a zmíněný dlouhý mír v Evropě. Dále Walpole zvýšil efektivitu při vybírání příjmů ze zahraničního obchodu a zavedením celních skladů v hlavních přístavech snížil úroveň pašování, čímž chtěl pomoci přesunout daňové břemeno z půdy na nepřímé zdanění.

Politická situace ve Skotsku a v Irsku byla whigům ještě více nakloněna. Skotští poslanci a peerové patřili po většinu Walpoleovy vlády mezi stavební pilíře jeho moci v parlamentu. S výjimkou povstání proti zavedení daně ze sladu v roce 1725 a kromě tzv. Porteous Riots v roce 1736, kdy dav čítající až 4.000 osob vnikl do edinburghského žaláře a zlynčoval kapitána Porteousa, neproběhly mezi jakobitskými povstáními z let 1715 a 1745 žádné větší nepokoje. Volby v roce 1715 zajistily whigům v irském parlamentu stabilní většinu. Tzv. Poyningův zákon (*Poyning's Law*) vyžadoval, aby veškerá legislativa přijatá irským parlamentem byla schválena i parlamentem ve Westminsteru. Přesněji řečeno irský parlament měl sice možnost přijímat nebo měnit zákony, ale ne mimo rámec zákonů, které již schválil britský parlament.⁴⁸ Tzv. Declaratory Act z roku 1719 Westminsteru umožnil vydávat zákony s přímou působností pro Irsko a projednávat odvolání od irských soudů. Po vlně odporu proti zavedení nových měděných mincí v roce 1722 si Walpole zajistil, aby na činnost irského parlamentu dohlíželi poslanci z řad jeho stoupců, jejichž loajalitu si zabezpečil opět prostřednictvím patronátu.

Walpoleova moc ale od konce 30. let 18. století slábla. K tomu přispěly i neshody Fredericka, prince Waleského, s jeho otcem-králem ohledně princových financí. Frederick se pro pomoc obrátil na parlamentní opozici, protože Jiří II. podporoval Walpolea a pomáhal mu držet se u moci. Podpora předsedy vlády totiž po většinu 18. století spočívala zejména na králi, a ještě ne tolik na důvěře Dolní sněmovny. Frederick zřídil konkurenční dvůr a ten se stal až do smrti krále centrem politické opozice. Walpoleovi nepomáhala ani zhoršující se mezinárodní situace. Špatné vztahy se Španělskem týkající se obchodních a územních sporů v Západní Indii⁴⁹ dokonce vyvrcholily v roce 1739 válkou o Jenkinsovo ucho.⁵⁰ Následná politická

---

⁴⁷ Dissenteři (Disidenti) byli protestantští křesťané, kteří se v 17. a 18. století oddělili od anglikánské církve.

⁴⁸ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 7.4.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

⁴⁹ Západní Indie je souhrnné pojmenování pro antilské ostrovy a bahamské souostroví.

⁵⁰ Válka o Jenkinsovo ucho (*War of Jenkins' Ear*) byla válka započatá v říjnu 1739, jejímž posledním spouštěcím prvkem bylo zabavení britské lodi pod velením kapitána Jenkinse, kterému bylo uříznuto jedno ucho jako trest za údajné nezákonné obchodování v Karibiku.

jednání se Španělskem selhala, což byla Walpoleova velká politická porážka.⁵¹ Válka o Jenkinsovo ucho se roku 1740 stala součástí rozsáhlejšího mezinárodního konfliktu, války o rakouské dědictví, kterým v Evropě na několik let skončilo období míru.

Walpole v roce 1739 poznamenal, že pravomoc předsedy vlády sice pochází od Koruny, ale že je odpovědný Dolní sněmovně. Pokud by tedy o důvěru dolní komory přišel, musel by rezignovat.⁵² V květnu roku 1741 proběhly v Británii volby a Walpoleova většina v Dolní sněmovně, která byla už tak snižená volbami v roce 1734, se ještě více zmenšila. Podle odhadů čítala pouze 14 až 18 hlasů.⁵³ Ve volbách sice whigové získali více hlasů ve volebních obvodech s velkou voličskou základnou, ale naopak se jim nepodařilo uspět ve volebních obvodech známých jako kapesní městečka (*pocket boroughs*). Když se navíc o několik měsíců později, v roce 1742, mělo rozhodnout o platnosti doplňovacích voleb v Chippenhamu, Walpole prohlásil, že bude považovat tuto záležitost za hlasování o důvěře jeho vládě. V hlasování byl ale poražen, a souhlasil proto se svou rezignací. K té došlo v únoru 1742, přestože měl stále důvěru krále a pohodlnou většinu ve Sněmovně lordů. Ačkoli ministři zastávali úřad z vůle krále a jednali jeho jménem, Walpoleův pád ukázal, že ministři nemohou zůstat u moci bez dostatečné podpory Dolní sněmovny, která jim zabezpečovala prostor k provádění jejich politických kroků.

Po Walpoleově vládě trvalo několik let, než si opět někdo vybudoval stejně silnou pozici. Mimo období let 1743-1754, kdy vládl Henry Pelham, docházelo k častým změnám na vládních postech. I přesto se whigové udrželi u moci a jejich dominance dokonce dosáhla mezi lety 1742 a 1763 vrcholu. Přibližně 90 % poslaneckých křesel v té době připadalo na zástupce whigů. Whigové dominovali i mimo Dolní sněmovnu a silná byla i jejich pozice v horní komoře. Ovládali i klíčové úřady lordů-poručků a smírčích soudců. Dolní sněmovna byla v tomto období složena přibližně ze dvou třetin z vlastníků půdy. Dalšími členy byli právníci, obchodníci a také důstojníci armády a námořnictva, přičemž každá tato skupina čítala v roce 1761 v dolní komoře přibližně 50-60 členů.⁵⁴ Rozdělení zahraniční politiky na britskou a hannoverskou fakticky skončilo v roce 1743, kdy se Hannoversko připojilo k Británii a podpořilo Marii Terezii v jejích nárocích na rakouský trůn. Jiří II., přestože v předchozím roce

---

⁵¹ THE EDITORS OF ENCYCLOPEDIA BRITANNICA. 18th-century Britain, 1714-1815. Encyclopedia Britannica [online]. London: Encyclopedia Britannica, 2022 [cit. 28.3.2022]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/United-Kingdom/18th-century-Britain-1714-1815>

⁵² TAUCAR, Christopher Edward. *The British System of Government and its Historical Development*. Montreal: McGill-Queen's University Press, 2014. ISBN 978-0-7735-4429-1., s. 219.

⁵³ SPECK, William Arthur. *Stability and Strife: England, 1714-1760*. Harvard University Press, 1977. ISBN 0674833473., s. 235-238.

⁵⁴ LYONN, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 305.

podpořil Karla Alberta v kandidatuře na císařský trůn, vedl armádu britských, hannoverských, rakouských a hessenských jednotek k vítězství nad Francouzi v bitvě u Dettingenu. To byla zároveň i poslední bitva, ve které velel britský panovník vojákům v poli.

Neotřesitelná dominance whigů v době po Walpoleovi vedla ty nejradikálnější torye, rozčarované nevlídnými vyhlídkami na získání moci, k tomu, aby se podruhé obrátili na uchazeče o britský trůn, tentokrát na Charlese Edwarda Stuarta, a v dubnu 1743 ho vyzvali k invazi do Británie. Králův druhý syn, William, vévoda z Cumberlandu, ale 16. dubna 1746 Charlese Edwarda drtivě porazil v bitvě u Culloden Moor, a ten se proto rozhodl uprchnout a vrátit se zpět do Francie. Charles Edward neměl žádné děti a jeho smrtí v roce 1788 zemřela také jakákoli naděje na restauraci Stuartovců.

2. Druhá půlka 18. století

Druhá půlka 18. století byla dobou vlády krále Jiřího III. Jiří III. je často označován jako jedna z hlavních příčin britské ztráty třinácti amerických kolonií a Američany jako tyran, na úkor kterého získali svoji svobodu.⁵⁵ Skoro 60letá vláda tohoto panovníka je také příznačná jako období, kdy se zhroutila dominantní moc whigů a kdy docházelo ke zpochybňování systému vlády opětovným nárůstem radikalismu jakožto společenské a politické síly. Základy nově vzniklých a nezávislých Spojených států amerických byly a jsou postaveny na psané ústavě, která čerpala svou inspiraci jak z ústavy britské, tak i z filozofických a politických koncepcí francouzského osvícenství. Naopak američtí „otcové zakladatelé“ poskytli inspiraci francouzským revolucionářům a budoucím generacím britských radikálů.

2.1. Počátky vlády Jiřího III.

Hned po svém nástupu na trůn, v roce 1760, se Jiří III. dobrovolně vzdal většiny dědičných příjmů a byl nucen se během své vlády několikrát obrátit na parlament (mnohdy s velkým ponížením) s žádostí o finanční prostředky. Jak uvádí Bogdanor: *„Podle zásady vyžadující nápravu křivd před poskytnutím‘ mělo být výslovně uznáno právo poslanců zadržet finanční prostředky, pokud by panovník nevyhověl jejich přáním. Listina práv proto zajistila, že panovník bude finančně závislý na parlamentu“*⁵⁶ (překlad vlastní).

Jiří I., a jen v menší míře i Jiří II., přenechali řízení vlády převážně svým ministrům. Jiří II. si v roce 1744 dokonce povzdechl, že *„ministři byli králi v této zemi“*.⁵⁷ Jiří III. se naopak rozhodl hrát aktivnější roli v politice než jeho předchůdci.⁵⁸ Usiloval o rozšíření královské moci a o obnovení panovníkova vlivu nad ministry. Mnohem méně se zajímal o Hannoverko, kde přenechal vládu místokrálům.

V době probíhajících všeobecných voleb roku 1761 jmenoval na důležitý post státního sekretáře pro severní department⁵⁹ svého přítele a mentora Johna Stuarta, 3. hraběte z Bute, a to i přes Buteův absolutní nedostatek jakýchkoli ministerských zkušeností, což způsobilo ve vládě napětí, které se ještě více prohlubovalo v průběhu nově vypuklé sedmileté války.

---

⁵⁵ THE EDITORS OF ENCYCLOPEDIA BRITANNICA. 18th-century Britain, 1714-1815. Encyclopedia Britannica [online]. London: Encyclopedia Britannica, 2022 [cit. 28.3.2022]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/United-Kingdom/18th-century-Britain-1714-1815>

⁵⁶ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 7.

⁵⁷ Tamtéž, s. 11.

⁵⁸ LANG, Sean. *Parliamentary reform, 1785-1928*. London: Routledge, 1999. ISBN 0-415-18399-5., s. 5.

⁵⁹ Viz. pozn. č. 15.

Aby oslabil moc whigů, rozhodl se král udělit úřady u dvora předním toryům. Současně se snažil přesvědčit vyhnané jakobity k návratu do Británie. Tím král usiloval buď o to, aby byl „králem všech svých poddaných“, nebo, jak tvrdil například Edmund Burke, aby své jakobitské stoupence jmenoval do důležitých funkcí, a tak prosadil užívání královských prerogativ na úkor tradičních anglických svobod.⁶⁰ Přes veškeré úsilí byla ale králova snaha zmenšit vliv whigů naprostým selháním. Jeho kroky naopak zdecimovaly stranu toryů jakožto organizované politické síly takovým způsobem, jaký neměl v uplynulých skoro 50letech politických bojů obdoby. Některé koncepce toryů, jako například úcta k anglikánské církvi nebo nutnost udržování zavedených pořádků, ale whigové převzali i do svého politického myšlení.⁶¹

Obě strany se v té době daly rozdělit na několik tradičních frakcí, které byly založené na závislosti na předních stranických představitelích. Nicméně vznikla i frakce nová, známá jako „King’s Friends“. To byla skupina, která byla loajální králi a u které se král mohl spolehnout, že podpoří jakéhokoli ministra, kterého jmenuje. Král se prostřednictvím této frakce snažil o obnovu vlivu a moci panovníka ve vládě. Král a jeho ministři využívali suverenity parlamentu, za kterou schovávali svoji legislativu, a tím oslabovali jednu z hlavních složek systému brzd a protiváh.⁶²

Současně v parlamentu došlo ke zvýšení podílu tzv. nezávislých venkovských gentlemanů a jejich významu jakožto parlamentní síly. V každé Dolní sněmovně, která vznikla mezi lety 1763 a 1783, zasedalo až 300 členů, kteří byli ve větší nebo menší míře nezávislí na tradičních stranách. Většinou se jednalo o gentlemany a provinční měšťany pocházející ze skromných poměrů, kteří byli připraveni nad zájmy své funkce upřednostnit zájmy svých přátel, sousedů a obce. Vzhledem k tomu, že tito nezávislí tvořili přibližně polovinu z 658 členů dolní komory, byla jejich role zásadní. Přestože nezávislí udržovali v parlamentu určitou rovnováhu sil, tak to byly v 60. letech 18. století aristokratické frakce, jejichž příslušníci byli jmenováni do ministerských funkcí. Během tohoto desetiletí došlo k šesti změnám na postu ministerského předsedy a k šestnácti na postu jednoho nebo druhého sekretáře (*Secretary of State*). V této době se jednotliví místodržící, státní úředníci a dvořané, kteří zasedali v parlamentu, nechali řídit spíše králem než ministerským předsedou.

Po rezignaci Thomase Pelhama, 1. vévody z Newcastlu, král v květnu jmenoval Butea prvním lordem pokladu. Záměrem krále bylo rychle uzavřít mír v sedmileté válce. Pařížská

---

⁶⁰ HOLMES, Geoffrey a Daniel SZECHI. *The Age of Oligarchy: Pre-Industrial Britain*. London: Routledge, 1993. ISBN 9780582209558., s. 277-279.

⁶¹ Tamtéž, s. 279-280.

⁶² TAUCAR, Christopher Edward. *The British System of Government and its Historical Development*. Montreal: McGill-Queen’s University Press, 2014. ISBN 978-0-7735-4429-1., s. 208.

smlouva z roku 1763, která ukončila sedmiletou válku, byla zásadní mírovou smlouvou, která přispěla ke vzniku Britského impéria. Británie získala Kanadu a Louisianu od Francie, Floridu od Španělska, karibské ostrovy Grenada, Svatý Vincent, Dominika a Tobago. Mírové podmínky ale byly v Británii nesmírně nepopulární. Británie se totiž v zájmu o vytvoření funkční rovnováhy sil vzdala mnoha svých válečných zisků, což odsoudil mimo jiné William Pitt starší, někdejší státní tajemník pro válku (*Secretary of State for War*) a budoucí ministerský předseda, a Newcastle, který měl i po své rezignaci z funkce ministerského předsedy obrovský vliv. Díky podpoře nezávislých byl ale Bute schopný zajistit si v Dolní sněmovně většinu potřebnou k přijetí mírové dohody. Toto vítězství umožnilo králi a Buteovi zbavit se na národní i místní úrovni stoupců Newcastla.

Zejména kvůli následkům sedmileté války⁶³ se však Bute neudržel u moci o mnoho déle a v dubnu 1763 rezignoval. Jeho nástupcem se stal George Grenville, který do té doby zastával úřad kancléře státní pokladny. George Grenville ve funkci ministerského předsedy navrhl v roce 1765 tzv. kolkový zákon, který vedl k odcizení a ochladnutí vztahů mezi americkými koloniemi a Británií.⁶⁴ Ještě, než ale začal ozbrojený odpor v amerických koloniích, došlo na domácí scéně ke zpochybnění zavedených pořádků.⁶⁵

2.2. Wilkes a svoboda

Krátce před propuknutím sedmileté války založil poslanec Dolní sněmovny, John Wilkes, opoziční noviny *North Briton*, ve kterých nejprve nařkl Butea z intimního vztahu s královnou matkou a později, v čísle 45, zkritizoval krále za podporu Pařížské smlouvy. Grenville se snažil Wilkesovi stoupence umlčet a nechal vydat obecný příkaz (*general warrant*)⁶⁶ k zatčení všech, kteří se na vydání čísla 45 podíleli, a k zabavení všech výtisků této publikace.⁶⁷

---

⁶³ Národní dluh dosáhl výše 140 milionů liber, platby úroků dosáhly výše poloviny britských příjmu v době míru, zvýšila se nezaměstnanost, byla přijata různá fiskální opatření, například byla zvýšena spotřební daň na cider, což způsobilo, místy společně i se špatnou úrodou, rozsáhlé nepokoje.

⁶⁴ THE EDITORS OF ENCYCLOPEDIA BRITANNICA. Britain from 1754 to 1783. Encyclopedia Britannica [online]. London: Encyclopedia Britannica, 2022 [cit. 6.4.2022]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/United-Kingdom/Britain-from-1754-to-1783>

⁶⁵ LYONN, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 310-312.

⁶⁶ Vláda mnohdy používala k prosazení svých zákonů tzv. obecný příkaz. Tyto příkazy byly široké povahy a neobsahovaly podrobnosti o tom, proč byly vydány nebo z jakého důvodu bylo nařízeno zatčení. Obecný příkaz nekladal téměř žádná omezení na ohledací nebo zatýkáací pravomoci.

⁶⁷ KUKLÍK, Jan a Radim SELTENREICH. *Dějiny angloamerického práva*. Vydání 2. V nakladatelství Leges vydání 1. Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87212-87-5., s. 135.

John Wilkes byl zatčen tzv. King's Messengery, proti nimž ale Wilkesovi spojenci podali žádost o habeas corpus⁶⁸. Tato žádost ale byla neprávem zmařena a byla nařízena Wilkesova vazba ještě předtím, než mohl být vydán writ habeas corpus. John Glynn, Wilkesův obhájce, namítal, že příkaz k vazbě (*warrant of committment*) byl vadný. Mnohem větší význam měl ale Glynnův argument, že jakožto poslanec byl Wilkes imunní vůči zatčení ve všech věcech s výjimkou velezrady, závažného zločinu a porušení míru. Glynn tudíž tvrdil, že je Wilkes imunní i vůči urážce hlavy státu, z které byl obviněn. Soudci dali Glynnovi za pravdu a zvrátili rozhodnutí v případě zvaném jako *Seven Bishops' Case* a nařídili Wilkesovo okamžité propuštění.⁶⁹

Soudní rozhodnutí stanovilo precedent, který určil, že členové obou komor parlamentu mají imunitu proti zatčení, přestože pouze ve velmi omezeném rozsahu trestních věcí, a to takových, které se týkaly prezentování vlastních názorů. Tím došlo k doplnění svobody slova ve vztahu k rozpravám a jednáním v parlamentu. Nicméně v praxi to mělo malý význam, protože hned následující parlament, který se sešel v listopadu 1763, stanovil, že parlamentní imunita by neměla být poskytována členům parlamentu proti jakémukoliv trestnímu řízení. Skulina vytvořená Wilkesovým vítězstvím tak byla opět zaplněná, ale mnohem významnější je, že byly soudy poprvé připraveny upřednostnit svobodu jednotlivce před zájmy vlády.⁷⁰

Pár měsíců před vydáním obecného warrantu proti vydavatelům North Briton došlo k obdobným obviněním i proti jiným protivládním novinám. Jedním z obviněných byl John Entick, kterému „King's Messengers“ při hledání pobuřujících materiálů zcela zničili jeho dům. Entick proti nim podal žalobu na náhradu škody, jelikož dům prohledali bez jeho svolení a bez zákonného zmocnění.

„King's Messengers“ totiž spoléhali na rozsáhlé pravomoci, které byly zakomponované do obecných warrantů vydávaných státními sekretáři. Tyto příkazy byly vydávány po mnoho let, aniž by je kdokoli právně napadnul. Soudce Soudu obecných pří (*Court of Common Pleas*), lord Camden, ho však považoval za vadný, protože warrant nemohl udělit pravomoc ke vstupu na pozemek, a proto se Entick mohl dožadovat náhrady škody. V širším slova smyslu Lord Camden rozhodl, že dle anglického práva je jakýkoli zásah do soukromého majetku zákonný pouze v případě, pokud je k tomu dána zákonná pravomoc. A protože pravomoci mohly být

---

⁶⁸ Listina se soudním rozkazem (writ), kterou vydá soudce a nařídí v ní předvedení určité osoby za účelem, který je ve writu uveden. Nejznámějším writem je habeas corpus ad subjiciendum, který nařizuje předvést vězněnou osobu za účelem prošetření, zda je tato osoba vězněna právem.

⁶⁹ LYONN, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 312.

⁷⁰ Tamtéž, s. 313.

ministrům (a tedy sekretářům) uděleny pouze statutem, prerogativem nebo dle common law, neměli ministři žádnou pravomoc k tomu warrant vydat (kromě údajné zrady). K legitimizaci svého jednání se proto nemohli odvolávat na argument „zájmu státu“, když k úkonu neměli žádnou podpůrnou zákonnou pravomoc. Vláda neměla žádné zvláštní pravomoci a ani si je nemohla nárokovat pouze proto, že byla vládou.⁷¹

Toto rozhodnutí je jedním ze základních stavebních kamenů tzv. systému brzd a protiváh, který v rámci britské ústavy zabezpečuje ochranu před zneužíváním moci ze strany exekutivy. V roce 1766 pak parlament užívání obecných warrantů plošně zakázal. Wilkes si dobře uvědomoval, že je parlament oprávněn rozhodovat o svém vlastním složení, a tušil, že ho pravděpodobně vyloučí ze svých řad. Tím by přišel o svou imunitu, a proto raději utekl na několik let do Francie.

O pár let později se Wilkes do Anglie vrátil a podařilo se mu získat poslanecké křeslo v Dolní sněmovně. Během svého volebního období Wilkes obvinil vládu, že je odpovědná za střelení do davu při demonstraci na St George's Fields⁷², na které bylo zabito sedm a zraněno minimálně patnáct lidí. Wilkes byl odsouzen za různé trestné činy k 22 měsícům vězení a pokutě tisíc liber, dvakrát byl vyloučen z dolní komory, ale vždy byl znovuzvolen. Až při třetích doplňovacích volbách vyhrál jeho protikandidát, přestože získal čtyřikrát méně hlasů. Wilkes nařkl vládu, že svým jednáním vůči jeho aktivitám potlačuje základní anglické svobody. Mnoho malých živnostníků a různých námezdních zaměstnanců vyslyšelo Wilkesovo burcování, vyjadřovalo mu podporu a po jeho vzoru se u soudů domáhalo zpochybnění některých nepopulárních práv. Jejich heslem bylo „Wilkes a svoboda“ a prostřednictvím novin se jejich názory šířily po celé zemi. Jejich požadavkem bylo zavedení kratších volebních období parlamentu, dokonce i jednoročních, zrušení tzv. shnilých městeček (*rotten boroughs*), reforma systému úřadování a zavedení tajného hlasování, aby se omezily příležitosti ke korupci u voleb.

Přestože Wilkes a jeho stoupenci znepokojili mnoho ministrů, nikdy nedosáhli dostatečného počtu, aby se stali součástí hlavního politického proudu a mohli tak docílit svých požadavků. Neměli ani výraznou podporu poslanců a jejich myšlenky podporovalo jen velmi málo z nich. Nedostalo se jim podpory ani od opozice, protože se politici té doby snažili z parlamentního systému spíše těžit než jej měnit. Trvalo tak ještě více než půlstoletí, než se parlamentní reforma stala reálným cílem.

Protože jakobité již nepředstavovali hrozbu a toryové jakožto politická síla v 60. letech takřka vymizeli, začaly vznikat mezi vládnoucími whigy názorové rozepře. Někteří se báli, že

---

⁷¹ Tamtéž.

⁷² Demontrace proběhla proti Wilkesovu uvěznění za kritiku krále.

se Jiří III. pokouší o návrat absolutismu. K nestabilitě přispěly i některé vlivné osobnosti, jako například Charles James Fox, které se chopily myšlenky reformy stávajícího volebního systému.⁷³

2.3. Irsko

Irsko bylo v 18. století v podstatě britskou kolonií, i když se teoreticky jednalo o suverénní stát. V mnoha ohledech ale mělo ještě menší vnitřní autonomii než kolonie v Severní Americe a podle Poyningsova zákona, který byl tehdy v platnosti již zhruba tři sta let, nemohl irský parlament přijímat závaznou legislativu, aniž by byla nejprve schválena v Británii. Naopak na základě tzv. Declaratory Act z roku 1719 bylo Westminsteru umožněno přijímat závaznou legislativu s působností přímo pro Irsko, aniž by bylo nutné její schválení v Irsku. Cílem bylo zabránit irským obchodníkům a průmyslníkům v rozmachu, pokud by k němu mělo dojít na úkor prosperity britských obchodních tříd.

Na rozdíl od Anglie, kde se volby konaly každé tři a od roku 1716 každých sedm let, byl jediným limitem volebního období irského parlamentu život panovníka. Během 33leté vlády Jiřího II. se tudíž nekonaly žádné volby a kdyby nedošlo k reformě, tak by se žádné nekonaly ani mezi lety 1760 až 1820. Parlament byl navíc svoláván pouze každé dva roky, a ne každoročně jako v Británii. Výkonná moc byla svěřena místokráli a v době jeho nepřítomnosti byly politické záležitosti svěřeny do rukou malé skupiny velmožů. Ti profitovali z vykonávání výsad náležejících místokráli.⁷⁴ Restrikce související s volebním právem do irského parlamentu, které byly uvalené na katolíky a presbyteriány, zůstávaly v platnosti. Volební právo zůstávalo vázáno pouze na příslušníky irské církve.

Protestanti drželi otěže moci ve všech oblastech života pevně ve svých rukou, ale byli mezi nimi i tací, kteří toužili po reformě. Řada protestantských poslanců prosazovala legislativní změny po vzoru těch, které byly již účinné v Británii. Jednalo se zejména o pravidelné volby, Habeas Corpus Act, obchodní rovnoprávnost Irska s Británií a zrušení pro Irsko nevýhodných cel chránících britské zájmy. Tyto požadavky nebyly nijak radikální, ale platnosti se dočkal prozatím pouze jeden. V roce 1768 byl schválen tzv. Octennial Act, který stanovil maximální délku irského parlamentu na 8 let a zaručil konání pravidelných voleb, první v roce 1769.⁷⁵

---

⁷³ LYONN, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 314-315.

⁷⁴ Tamtéž, s. 321.

⁷⁵ Tamtéž.

2.4. Raný radikalismus

Nejpozději koncem 70. let 18. století se hnutí usilující o parlamentní reformu pevně uchytily na britské politické scéně. V prosinci 1779 svolal bohatý yorkshirský duchovní Christopher Wyvill šlechtu hrabství na schůzi na protest proti nadměrnému zdanění.

Společně se svými stoupenci věřil, že vládní korupce by mohla být vymýčena obnovením nezávislosti Dolní sněmovny na exekutivě, čehož by se dosáhlo skrz zvýšení odpovědnosti poslanců vůči voličům.⁷⁶ Wyvill a jeho stoupenci sestavili seznam několika požadavků, mezi které patřilo volební období parlamentu na tři roky, zrušení shnilých městeček a přerozdělení křesel v parlamentu. K prosazení těchto požadavků vypracovali sérii několika petic, které adresovali parlamentu. Ty sice neměly žádný přímý účinek, ale iniciovaly využívání petic jako jednoho z prostředků k informování parlamentu o názorech voličů. Pomyslným vrcholem se stalo využívání petic chartisty ve 40. letech 19. století.

Mezi další přední radikály se řadí John Cartwright, který prosazoval všeobecné volební právo, jednoroční parlamenty, tajné hlasování a rovnocenné volební obvody.⁷⁷ Odpůrci tehdejší vlády lorda Northa z řad členů parlamentu přejímali některé myšlenky radikálů nejen z ideologických důvodů, ale také z osobních zájmů. Usilovali totiž o větší oddělení moci zákonodárné a výkonné a o větší nezávislost Dolní sněmovny. Toho chtěli docílit například zrušením některých úřadů nebo zákazem členství v dolní komoře osobám, se kterými byly uzavřeny vládní zakázky. O snížení vládních výdajů zrušením zastaralých úřadů a zřízením samostatné správy ve vévodstvích Cornwall a Lancashire a v hrabství Cheshire usilovalo hnutí „Ekonomická reforma“, jejímž představitelem byl i Edmund Burke.⁷⁸

První náznaky, byť i jen na umírněnou reformu, přišly v červnu 1780. O dva roky dříve totiž vláda přesvědčila parlament ke schválení zákona⁷⁹, který umožnil katolíkům kupovat a dědit půdu a rovněž sloužit v armádě, pokud složili přísahu věrnosti. Zákon nebyl mezi tradicionalisty populární a poslanec George Gordon se společně se svými stoupenci rozhodl parlament zastrašit, aby zákon zrušil. Zorganizovali pochod na Westminster, který se ale brzy vymkl kontrole, a protestující začali ničit majetky katolíků. Následoval týden davového násilí,

---

⁷⁶ LANG, Sean. *Parliamentary reform, 1785-1928*. London: Routledge, 1999. ISBN 0-415-18399-5., s. 12.

⁷⁷ O'GORMAN, Frank. *The Long Eighteenth Century: British Political and Social History 1688-1832*. London: Bloomsbury Academic. ISBN 978-1-4725-0774-7., s. 238-239.

⁷⁸ Tamtéž, s. 229.

⁷⁹ „Papists Act 1778“, který patřil pod tzv. zákony o zrovnoprávnění katolíků (*Catholic Relief Acts*), což byly zákony, které odstraňovaly omezení uvalené na britské a irské katolíky během reformace.

kteří dostali rozkaz střílet na výtržníky, aniž by byly naplněny požadavky „Riot Act“.⁸⁰

Velká francouzská revoluce, která propukla v roce 1789, podnítila v Británii poptávku po ještě radikálnější reformě. V roce 1792 byla založena tzv. Londýnská korespondenční společnost (*London Corresponding Society*), která pořádala každý týden schůze a přijala program, který měl řešit stížnosti pracujícího lidu. Společnost vyzývala k všeobecnému mužskému volebnímu právu, tajnému hlasování a platu pro poslance. Žádný z těchto požadavků nebyl novinkou, naopak byly známé již delší dobu.⁸¹ Nicméně vládu znervózňovalo, že proreformní hnutí mezi sebou vzájemně komunikovaly, a dokonce byly v kontaktu i s revolučními skupinami ve Francii.

V 90. letech byla hnutí schopná svolat k demonstraci i několik tisíc lidí. Radikalismus ale díky vládním opatřením a nové válce s Francií ztrácel na síle a do konce roku 1795 byl z velké části umlčen.

2.5. Ústavní krize 1782-1784

Ztráta amerických kolonií ve válce za nezávislost svrhla po 12 letech u moci vládu lorda Northa. Christopher Taucar tvrdí, že „král a jeho ‚King’s Friends‘ byli ještě několik let schopní vykonávat velký vliv, ale Northova rezignace fakticky znamenala konec jejich vlády“⁸² (překlad vlastní). Od počátku své vlády Jiří III. považoval ministry pouze za své rádce, a ne vždy se řídil jejich radami. Z toho vznikl spor mezi pojetím, v jakém král přistupoval k názoru svých ministrů, a moderní koncepcí, podle které se od panovníka vyžadovalo, aby přijal radu ministrů, i když se mu to nelíbilo.⁸³ U Jiřího III. se navíc v této době projevila vážná nemoc⁸⁴.

Souhra těchto událostí vyvolala ústavní krizi a ozvaly se i hlasy volající po zrušení monarchie. Jiří III. byl vzhledem k okolnostem nucen pověřit v roce 1782 sestavením vlády markýze z Rockinghamu. Rockingham byl vytrvalým kritikem vládních výdajů lorda Northa, ale také role krále v politice. V přímém rozporu s názorem krále navíc Rockingham uznal, že nezávislost amerických kolonií je nezbytná a nedá se zvrátit. To způsobilo konflikt ohledně ústavního vztahu mezi králem a ministry.

---

⁸⁰ LYONN, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 322.

⁸¹ SCOTT-BAUMANN, Michael. *Protest, Agitation and Parliamentary Reform in Britain: 1780-1928*. London: Hodder Education, 2015. ISBN 978 1471838477., s. 60.

⁸² TAUCAR, Christopher Edward. *The British System of Government and its Historical Development*. Montreal: McGill-Queen’s University Press, 2014. ISBN 978-0-7735-4429-1., s. 208.

⁸³ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 11.

⁸⁴ Pravděpodobně se jednalo o nemoc *variegata porphyria*.

Praxe do této doby byla taková, že jednotlivé ministry vybíral sám král, který ale při svém výběru bral ohledy na podporu, kterou si potenciální ministerský předseda byl schopný zajistit v parlamentu. Tato podpora však nebyla při výběru jediným faktorem. Konečný výběr byl založen spíše na celé řadě aspektů, mezi něž patřily například i královy osobní názory či posouzení odborných schopností dotyčného kandidáta. Jakmile byli ministři jmenováni do svých funkcí, jejich vztah s králem začal do značné míry představovat určitou formu partnerství, ve kterém byl král tím hlavním partnerem. Ministři králi radili, ten se ale jejich radami nemusel vždy řídit a mohl po ministrech požadovat, aby jednali podle jeho vůle. To lze zřetelně dokumentovat na zahraniční politice Jiřího II., jehož zájmy jakožto hannoverského kurfiřta byly v rozporu se zájmy Británie. Během ústavní krize došlo k posunu a výběr ministrů začal být ovlivňován zejména silou parlamentní podpory ministerských kandidátů. Ministři získali nad králem ve výsledku převahu, protože po něm mohlo být napříště požadováno, aby i přes svůj nesouhlas ustoupil a jednal podle jejich doporučení.⁸⁵

Rockingham byl v čele vlády pouhé tři měsíce, než 1. července 1782 zemřel. Během své krátké vlády přesto dosáhl úspěchu ve vztazích mezi Británií a Irskem. Irská dolní komora požadovala zásadní omezení dominantního postavení Westminsteru nad Irskem. Nová vláda se obávala, že by si Irové mohli vzít příklad z amerických revolucionářů, a byla proto připravena připustit určité změny. Upravila tudíž Poyningův zákon, aby neobsahoval pravomoc tzv. Privy Council (tajná rada) iniciovat irskou legislativu. I tak ale zůstal zákon ve své pozměněné podobě platný dál a postavení a pravomoci místokrále se nezměnily vůbec. Tzv. Renunciation Act zrušil „Declaratory Act“ a ukončil pravomoc Westminsteru přijímat závaznou legislativu s přímou působností pro Irsko. „Papists Act“ v roce 1778 odstranil některá další omezení postihující katolíky, kteří ale nadále nemohli volit, ani zasedat v parlamentu a na hlavních úřadech.⁸⁶

Po Rockinghamově smrti mohl král uplatnit svoji politickou moc a před vévodou z Portlandu upřednostnil hraběte ze Shelburne, kterého jmenoval Rockinghamovým nástupcem. Shelburne zastával názor, že král má právo vybírat si své vlastní ministry, což Jiřímu III. vyhovovalo.

V té době byla dokončena příprava mírové smlouvy s nově vznikajícími Spojenými státy americkými. Mírová smlouva ale nebyla v Británii příliš populární, protože se mnohým zdálo, že je pro kolonisty až moc velkorysá. Charles James Fox, bývalý Rockinghamův ministr, který

---

⁸⁵ LYONN, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 323.

⁸⁶ Tamtéž, s. 323-324.

rezignoval pro Rockinghamovy ústupky Američanům, proto uzavřel spojenectví se svým dávným nepřítelem lordem Northem, aby se proti mírové smlouvě postavili společně. Tato aliance vládu v hlasování o mírové smlouvě porazila a Shelburne 24. února 1783 odstoupil.

Následující více než měsíc se Jiří III. snažil přesvědčit bývalého Shelburneova ministra financí, Williama Pitta mladšího, aby sestavil a vedl vládu, ale Pitt to opakovaně odmítal. Jiří nechtěl sestavením vlády pověřit Foxe, protože měl dle něj špatný vliv na prince z Walesu a hluboce nesouhlasil s jeho politickými názory. Nelíbily se mu ani Foxovy nevybíravé útoky na Northovu vládu během americké války za nezávislost.

Z tohoto důvodu postavila koalice Fox-North do svého čela vévodu z Portlandu. Nicméně Portland informoval krále, že úřad přijme pouze tehdy, pokud král schválí výběr jím zvolených ministrů. Tím zasáhl do králových představ o ústavním pořádku a o nezávislosti krále v užívání prerogativ, z nichž výběr ministrů považoval za jejich nejvýznamnější prvek.⁸⁷ Portland si navíc vybral jako jednoho z ministrů i Foxe. Král proto odmítl dát Portlandovi svůj souhlas a připravil návrh na abdikaci s tím, že se raději stáhne do Hannoveru, než aby se podvolil tomuto požadavku. O několik dní později ale nakonec ustoupil a nechal si poslat pro Portlanda, aby ho mohl jmenovat do funkce. Přesto ale prohlásil, že nová vláda nebude mít jeho přízeň ani důvěru a další střet mezi králem a ministry byl proto do budoucna nevyhnutelný. Christopher Taucar k tomu uvádí, že „*tato epizoda je silným precedentem podporujícím ústavní zvyklost, dle které je král povinen povolávat pouze ministry, kteří mají důvěru Dolní sněmovny, a odvolávat ministry, kteří tuto důvěru postrádají*“⁸⁸ (překlad vlastní). Král přestával mít vliv na výběr členů kabinetu a ti se začali stávat kandidáty dominantní strany dolní komory.

Ještě v roce 1773 schválila vláda lorda Northa tzv. Regulating Act, aby zavedla určitou formu kontroly nad Východoindickou společností, protože společnost získala v té době značná privilegia⁸⁹. Vytvořila proto v Bengálsku radu a post generálního guvernéra, a těm byly uděleny určité pravomoci nad ostatními úřady v Madrásu a Bombaji. V roce 1783 pak Fox předložil parlamentu návrh zákona o Indii (*India Bill*). Fox navrhoval, aby byl v Londýně zřízen úřad se sedmi komisaři, kteří by řídili záležitosti týkající se Indie a kontrolovali jmenování členů administrativy ve Východoindické společnosti.⁹⁰

---

⁸⁷ Tamtéž, s. 324-325.

⁸⁸ TAUCAR, Christopher Edward. *The British System of Government and its Historical Development*. Montreal: McGill-Queen's University Press, 2014. ISBN 978-0-7735-4429-1., s. 209.

⁸⁹ Jednalo se například o kontrolu nad rozsáhlým územím v Indii nebo práva na výběr příjmů v Bengálsku.

⁹⁰ THE EDITORS OF ENCYCLOPEDIA BRITANNICA. The Company Bahadur. *Encyclopedia Britannica* [online]. London: Encyclopædia Britannica, 2022 [cit. 6.4.2022]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/India/The-Company-Bahadur>

Král byl vůči návrhu v opozici, což bylo způsobeno zejména tím, že všech sedm budoucích komisařů mělo být stoupenci Fox-Northovy koalice. Zároveň si uvědomoval, že má koalice pohodlnou většinu a návrh hladce projde druhým čtením, a proto informoval horní komoru, že lordy, kteří by pro návrh hlasovali, by považoval za své nepřátele.⁹¹

Takto vyvinutý tlak a znalost králova nesouhlasu s návrhem zákona stačily k tomu, aby byla 17. prosince vláda, která by za normálních okolností měla ve Sněmovně lordů většinu, v hlasování poražena. Král pokračoval v tažení proti návrhu a hned následující den odvolal Portlandovu vládu a sestavením nové pověřil Pitta, který se ve 24 letech stal nejmladším britským ministerským předsedou.

Pitt se úřadu ujal i navzdory tomu, že neměl podporu většiny v Dolní sněmovně, ale král využil svých pravomocí a prostřednictvím patronátu zajistil, že se většina hned nepostaví proti jeho ministerskému předsedovi. Pittova vláda vydržela až do dubna, i když byla opakovaně blokována a nedokázala prosadit svá opatření přes Dolní sněmovnu. Pitt ale odmítal rezignovat, protože měl silnou podporu krále a veřejnosti. Fox-Northovu koalici začali opouštět její stoupenci a jejich většina se smrškla z původních více než sta poslanců na jednoho. Král poté nechal na přání Pitta rozpustit parlament, i když mu dle Sedmiročního zákona do konce volebního období zbývaly ještě tři roky. V dubnu se pak konaly všeobecné volby, v nichž Pitt a jeho stoupenci získali jasnou většinu.

Toto byl jeden z prvních případů, kdy došlo ještě před zákonem stanoveným koncem volebního období k rozpuštění parlamentu na příkaz vlády. Vyhlášením všeobecných voleb v moment, kdy vláda usoudila, že jsou volby v jejím zájmu a pomůžou jí k dosažení stanovených cílů, se zrodil prostředek, který se stal běžnou součástí britského politického systému.⁹²

Pitt se po volbách ocitl v mnohem silnější pozici než předchozí předsedové vlád. Oproti svým konkurentům měl důležitou podporu krále a nejen to – Jiří III. ho nemohl odvolat, protože Pittovým jediným reálným soupeřem zůstal králem nenáviděný Fox.^{93,94} To Pittovi v úřadu přineslo mnohem větší míru nezávislosti na panovníkovi, než bylo obvyklé, jelikož Jiří za něho skutečně neměl jinou alternativu. Míra nezávislosti, které se Pitt těšil, způsobila, že ho mnozí považují za prvního moderního ministerského předsedu, protože byl první hlavou

---

⁹¹ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 11-12.

⁹² LYONN, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 326.

⁹³ TAUCAR, Christopher Edward. *The British System of Government and its Historical Development*. Montreal: McGill-Queen's University Press, 2014. ISBN 978-0-7735-4429-1., s. 209.

⁹⁴ THE EDITORS OF ENCYCLOPEDIA BRITANNICA. William Pitt the Younger. Encyclopedia Britannica [online]. London: Encyclopedia Britannica, 2022 [cit. 6.4.2022]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/United-Kingdom/William-Pitt-the-Younger>

administrativy, která nebyla pod kontrolou panovníka.⁹⁵ Poměr sil mezi panovníkem a ministerským předsedou se začal měnit a vychylovat ve prospěch ministerského předsedy, přestože vztah mezi králem a ministerským předsedou nadále zůstával vztahem dvou partnerů. Na významu začala také nabývat odpovědnost vlády parlamentu a voličům. Politická dominance předsedy vlády se ale ještě nedostavila.

Pittův pokus o parlamentní reformu z dubna roku 1785⁹⁶ byl přesto neúspěšný.⁹⁷ Jeho návrh zákona navrhoval zrušení 36 shnilých městeček a přerozdělení tím uvolněných křesel mezi Londýn a hrabství, která měla rychle rostoucí, ale nedostatečně zastoupené obyvatelstvo. Návrh však nebyl přijat a Pitt byl poražen poměrem 248 ku 174 hlasů, což ukázalo sílu parlamentního odporu vůči reformě, protože kdo jiný by býval mohl provést reformu než silný Pitt.

Hlavní důvody této porážky lze spatřit za prvé v tom, že odebrání volebního práva shnilým městečkům by představovalo zásah do majetkových práv, která byla v 18. století jedním z nejdůležitějších bodů politického zájmu. Za druhé, by Pittův návrh měl až příliš rozsáhlé dopady, protože by dle odhadu zvýšil elektorát až o 100.000 nových voličů a celkem by jich čítal přibližně 400.000. Dalším důvodem bylo, že petiční hnutí, které vzniklo pod Wyvillovou záštitou a usilovalo o volební reformu, ztratilo mnoho ze svého počátečního impulsu.⁹⁸ Zdálo se, že vyhlídky na parlamentní reformu budou na nějakou dobu mizivé.

V této době se objevuje i funkce stranického whipa⁹⁹ a s ním související vznik stranického systému, který zásadně přispěl k přeměně monarchie na konstituční monarchii moderního typu. V 18. století byly vazby mezi členy parlamentu mnohem volnější, než je tomu dnes. Ústavní krize ale přinesla ještě více zřetelné rozdělení na vládu a opozici, přestože se pojem „opozice Jeho Veličenstva“ neobjevil až do roku 1826, kdy ho poprvé použil John Cam Hobhouse. Fox si byl vědom toho, že hlavním úkolem opozice je oponovat vládě a k tomu, aby byla opozice v tomto účinná, musí být organizovaná.

Fungování monarchie zároveň velmi ovlivnil vývoj ústavních zvyklostí a závazných neprávnických pravidel. Zvyklosti hrají důležitou roli ve všech ústavách, ale v Británii jsou obzvláště důležité, protože je britská ústava nekodifikovaná, a ukazují nám způsob, jakým

---

⁹⁵ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 12.

⁹⁶ Návrhu z roku 1785 předcházely Pittovy pokusy z roku 1782 a 1783.

⁹⁷ Je zajímavé, že sám Pitt využil nereformovaného volebního systému, protože se dostal do parlamentu jako zástupce jednoho ze shnilých městeček.

⁹⁸ LYON, Ann. *Constitutional History of the UK*. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 326-327.

⁹⁹ Whipové jsou poslanci nebo lordi jmenovaní každou stranou v parlamentu, jejichž povinností je mimo jiné zajistit, aby se co nejvíce členů jejich strany účastnilo hlasování a aby hlasovalo tak, jak to jejich strana vyžaduje.

ústava funguje v praxi. Zvyklosti určují způsob, jakým se mají uplatňovat právní normy, které je předpokládají, a vznikají také proto, aby se zajistilo, že ústava bude v praxi fungovat v souladu s ústavní teorií.¹⁰⁰ Proto se dá tvrdit, že konstituční monarchie se stala realitou jak díky rozvoji zvyklostí v 18. století, tak díky revoluci ve století 17.

Nejdůležitější z nich byl princip tzv. responsible government (odpovědné vlády)¹⁰¹. Jelikož od dob Jiřího I. navštěvoval panovník schůze kabinetu pouze sporadicky a od roku 1837 už vůbec, začal hrát menší a menší roli v určování obecného směřování politiky. Začalo se jasně rozlišovat mezi hlavou státu (panovník) a hlavou vlády (ministerský předseda). Panovník tudíž nebyl odpovědný za určování politiky a neměl nést odpovědnost za její výsledky (king can do no wrong – král nemůže spáchat žádný delikt), což je princip, který má zásadní význam pro rozvoj konstituční monarchie. Politici na počátku 19. století připustili, že král má právo vybírat si své ministry. Zároveň ale tvrdili, že nemá právo je omezovat v možnosti poskytovat mu rady, protože by pak za svoje rady nenesli plnou odpovědnost, což by bylo v rozporu se zásadou „king can do no wrong“. Královská imunita tudíž závisela na ministerské odpovědnosti. Moc určovat politiku již nemohla být rozdělena mezi panovníka a ministerského předsedu a moc poskytovat rady musela být v rukou parlamentu, přičemž panovník by neměl jinou možnost než tuto radu přijmout.¹⁰²

2.6. Irsko 1797-1801

Hnutí „United Irishmen“ začalo radikálněji než umírněnější anglické a skotské reformní skupiny. Hnutí usilovalo o parlamentní reformu a rovná práva pro muže všech náboženských vyznání. Pitt, stejně jako mnozí jeho předchůdci, se bál francouzské invaze do Irska a toho, že Francouze podpoří nespokojená část irského obyvatelstva. Přesvědčil proto vládu, aby schválila zákon¹⁰³ dávající další práva katolíkům. Ti díky tomu mohli od té chvíle vlastnit majetek, nosit zbraně, studovat na univerzitách, zastávat některé právnické a soudní profese a zároveň získali volební právo, přestože stále nemohli zasedat v parlamentu. Protože však volební právo zůstávalo založeno na majetkovém cenzu, tak se změna dotýkala pouze nepatrného zlomku katolíků a postavení většiny zůstalo nezměněno.¹⁰⁴ Většiny požadavků umírněných radikálů

---

¹⁰⁰ TAUCAR, Christopher Edward. *The British System of Government and its Historical Development*. Montreal: McGill-Queen's University Press, 2014. ISBN 978-0-7735-4429-1., s. 196-197.

¹⁰¹ Odpovědná vláda je koncepcí systému vlády, kterou charakterizuje princip parlamentní odpovědnosti. Vláda (exekutiva) je v demokraciích Westminsterského typu odpovědná spíše parlamentu než monarchovi.

¹⁰² BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 14-15.

¹⁰³ „Catholic Relief Act 1793“.

¹⁰⁴ LYON, Ann. *Constitutional History of the UK*. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 331-333.

bylo dosaženo spíše kvůli vlastním potřebám britské vlády než v důsledku aktivit hnutí. Francouzské síly, které byly na popud irských radikálů v letech 1796 a 1798 vyslány k irským břehům, byly buďto přemoženy vládními jednotkami nebo jim v invazi zabránilo špatné počasí.

Stejně jako ve Skotsku o necelé století dříve musel irský parlament schválit zákony o Unii 1800 (*Acts of Union*). Pitt si uvědomoval, že k tomu, aby byla Unie přijatelná i pro katolickou většinu a aby zabránil Francii v podpoře separatistických tendencí, musí být zákon doplněn o další ústupky katolíkům a o reformu systému desátků. Prostřednictvím desátků totiž katolíci a presbyteriáni museli finančně podporovat irskou církev, přestože nebyli jejími členy. Na rozdíl od skotského zastoupení, které bylo z části výsledkem vyjednávání, byly Irům podmínky určeny přímo Westminsterem. Pittův plán úplné katolické emancipace, který by katolíkům umožnil zasedat v parlamentu, se však nenaplnil. Unie vstoupila v platnost 1. ledna 1801, ale polovina kabinetu, zejména král, byli proti Pittovu plánu a ten musel v únoru rezignovat. Pitt si toto samozřejmě také uvědomoval, ale věřil, že jeho postavení jako zdánlivě nepostradatelného válečného vůdce zajistí, že bude moci dostát slibu katolické emancipace. Zmýlil se však, a tím zanikla jakákoliv naděje na další reformu až do konce napoleonských válek.

Irsko v každém případě nově zastupovalo v parlamentu 100 poslanců, 28 peerů a za irskou církev arcibiskup z Armaghu a tři biskupové. Irsko bylo tudíž, stejně jako v případě Skotska, nedostatečně reprezentováno z hlediska počtu obyvatel. Irská církev byla založena stejným způsobem jako anglikánská církev v Anglii, což bylo výslovně zakotveno jako jeden ze základních prvků Unie. Mezi Británií a Irskem začal fungovat volný obchod, i když to výrazně zvýhodňovalo anglickou výrobu. Irsko si sice ponechalo svůj samostatný právní systém, nicméně nebyla uzákoněna žádná omezení pravomoci Parlamentu Spojeného království vydávat zákony s účinností přímo pro Irsko.¹⁰⁵

---

¹⁰⁵ Tamtéž.

3. Reformní doba

Devatenácté století bylo stoletím, ve kterém se rozsah agendy vlády rozšířil i mimo tradiční oblasti zájmu jako je zahraniční politika, obrana království, národní bezpečnost a justice. Rozšířením volebního práva a modernizací volebních obvodů se Dolní sněmovna proměnila z orgánu tvořeného převážně příslušníky aristokracie (kteří zastupovali zájmy pouze malé části populace) na zákonodárný orgán, který měl odrážet vůli lidu. To vedlo vládu k tomu, aby přijala odpovědnost i za oblasti, které byly klíčové pro její rozšířenou agendu. Jednalo se o zdravotnictví, zaměstnanost, bydlení a vzdělávání. V tomto období také došlo k vytvoření zásady, že panovník neodmítá udělit královský souhlas návrhům zákonů, které byly schváleny parlamentem. Poměr politických sil mezi panovníkem a ministerským předsedou se začal ještě více přesouvat ve prospěch předsedy vlády.

William Pitt byl ministerským předsedou mezi lety 1784 a 1801 a pak znovu od roku 1804 až do své smrti v lednu 1806. Pittova smrt a smrt Charlese Jamese Foxe o osm měsíců později lze označit za konec jedné éry. Následně se politika začala zakládat více na příslušnosti a loajalitě k politickým stranám a stará uskupení tvořící se kolem jednotlivců postupně mizela, až se v polovině 19. století objevil stranický systém v moderním slova smyslu. Toryové, kteří byli na počátku 19. století u vlády, se stejně jako v dřívějších dobách hlásili k tomu, že je nutné být loajální k monarchii a že musí být udržovány vazby mezi církví a státem. Církev a stát považovali za vzájemně neoddělitelné, a byli proto proti jakékoliv změně, která by mohla oslabit anglikánskou církev. Toryové se zároveň silně stavěli proti katolické emancipaci. Aby předešla hrozící nespokojenosti v Irsku, navrhla vláda katolíkům ústupky, které by jim umožnily dosáhnout vyšších hodností v armádě. Jiří III. ale prohlásil, že všichni, kdo podpoří katolickou emancipaci, ohrožují jeho svobodu jednat v souladu s korunovační přísahou a zachovávat protestantské náboženství, a ministrům nařídil, aby mu slíbili, že před ním už znovu tuto otázku nenastolí. Tehdejší Grenvillova vláda mu ale takový slib odmítla dát, a tak je král ve svém posledním velkém politickém aktu odvolal, než se na konci roku 1810 stal z důvodu své nemoci trvale neschopným.¹⁰⁶

---

¹⁰⁶ LYONN, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 335-336.

3.1. Parlament na počátku 19. století

Jak je uvedeno v kapitole 1.2., po vytvoření unie Anglie a Walesu se Skotskem se Anglický parlament stal v roce 1707 Parlamentem království Velké Británie. Obdobná situace se odehrála znovu v roce 1801, kdy byl po rozšíření o irské volební obvody a zástupce zřízen Parlament Spojeného království Velké Británie a Irsko. Celkový počet poslanců se před volbami v roce 1830 ustálil na 658, z nichž 489 reprezentovalo Anglii, 24 Wales, 45 Skotsko a 100 poslanců zastupovalo Irsko.

Většinu volebních obvodů zastupovali v dolní komoře dva poslanci. Nejednalo se tedy o jedno-mandátové obvody, které existují dnes. Tyto volební obvody byly dvojího typu. Jednalo se o obvody měst a hrabství. Po dvou křeslech v parlamentu byly zastoupeny také univerzity v Oxfordu a Cambridgi.¹⁰⁷

Dle odhadů z roku 1831 tvořila populace Anglie a Walesu 57,9 % z celkového počtu přibližně 24 milionů obyvatel Spojeného království, ale jejich zastoupení v dolní komoře představovalo 77,9 % (489 poslanců Anglie a 24 Walesu). Naproti tomu populace Skotska představovala 9,9 % z celkového počtu obyvatel a jejich zastoupení v dolní komoře bylo na úrovni 7 % (45 poslanců). U Irsko byl nepoměr ještě větší, protože irská populace tvořila 32,2 % z celkového počtu obyvatel, ale počet irských poslanců byl pouhých 15,1 % (100 poslanců). Je tedy zřejmé, že Anglie byla zastoupena na úkor ostatních tří zemí.¹⁰⁸

Nerovnoměrné zastoupení bylo ale zřetelně vidět i v samotné Anglii. Jih měl výrazně větší zastoupení než sever země. Například hrabství Cornwall, kde bylo velmi málo oprávněných voličů, reprezentovalo ve Westminsteru 44 poslanců, a naopak lidnatý Lancashire, včetně Manchesteru, Liverpoolu a dalších velkých měst, zastupovalo pouze 14 poslanců.¹⁰⁹

Volební kvalifikace byla rozdílná pro hrabství a města, a lišila se dokonce i mezi jednotlivými městy. V hrabstvích byl majetkový cenzus volebního práva stanovený na 40 šilincích ve freeholdu¹¹⁰. To v praxi znamenalo, že každá osoba, která vlastnila půdu ve freeholdu, který byl schopen vynášet alespoň 40 šilinků ročně, byla oprávněna volit. U měst se volební kvalifikace značně lišila a mohla být odvozena například od městských chart nebo

---

¹⁰⁷ SCOTT-BAUMANN, Michael. *Protest, Agitation and Parliamentary Reform in Britain: 1780-1928*. London: Hodder Education, 2015. ISBN 978 1471838477., s. 4.

¹⁰⁸ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 7.4.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

¹⁰⁹ Tamtéž.

¹¹⁰ V jurisdikcích common law je freehold běžný způsob vlastnictví nemovitého majetku.

dokonce i od zvyklostí, jejichž počátky již nešly určit. Občas se také stalo, že musela kvůli volebním sporům zvlášť určit kvalifikaci pro jednotlivá města dolní komora.

V některých městech bylo volební právo tak široké, že volební reforma z roku 1832 dokonce snížila počet oprávněných voličů. To byl po nějakou dobu případ například Prestonu, kde bylo volební právo přiznáno všem dospělým mužským obyvatelům. V podstatě ve městě platilo všeobecné mužské volební právo. Takovým městům se říkalo „open borough“. Kromě „open borough“ bylo nejširší volební právo ve městech, kde byla volební kvalifikace přiznaná těm mužům, kteří platili daně (tzv. *scot* a *lot*). Další skupině voličů se zase říkalo „potwallopers“. Tuto skupinu tvořili muži, kteří vlastnili dům, a měli tudíž kamna (*wallop*) na ohřev hrnce (*pot*), proto „potwallopers“.¹¹¹ Podmínkou bylo, že takové osoby musely ve městě bydlet alespoň šest měsíců a nesměly být nemajetné¹¹². Dalším příkladem byly tzv. *freedom borough*, kde mohlo být volební právo získáno například děděním nebo uzavřením manželství s dcerou svobodného člověka, a tzv. *burbage-boroughs*, u kterých se volební právo vázalo k určitému majetku. Nemuselo se přitom jednat jen o dům; v *Droitwichi* to byla například solná jáma. „Burbages“ mohly být koupeny nebo prodány pro konkrétní volby, což umožnilo jejich nabyvatelům volit v daném volebním obvodu. Existovala i města, jejichž zástupci byli do parlamentu vybíráni jen z rozhodnutí městské rady, cechů či vlastníků města. Těm se říkalo „*corporation boroughs*“. Zejména menší města a vesnice byly ale často pod kontrolou nebo přímo patřily rodinám velkých pozemkových vlastníků, pro které bylo poměrně jednoduché zajistit si díky tomu křeslo v parlamentu. Takovým městům se říkalo „kapesní městečka“ (*pocket borough*).¹¹³ Voliči mohli hlasovat pro pozemkového vlastníka třeba proto, že byli jeho nájemníky nebo protože je zaměstnával. Někdy se voliči zase nechali koupit a jednoduše prodávali svoje hlasy.¹¹⁴ Původní středověká města, která se ale v průběhu času vytlidnila a existovala už jen na papíře, se zase nazývala „shnilá městečka“ (*rotten borough*) a situace v nich byla stejná.

Výčet shnilých a kapesních městeček musí takřka vždy obsahovat i Old Sarum a Dunwich, ale obdobných měst bylo mnohem víc. Město Old Sarum, které patřilo rodině Pittů, mohlo od roku 1295 vysílat do parlamentu dva své zástupce. Krátce poté se však většina obyvatel

---

¹¹¹ KUKLÍK, Jan a Radim SELTENREICH. *Dějiny angloamerického práva*. Vydání 2. V nakladatelství Leges vydání 1. Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87212-87-5., s. 137.

¹¹² To mohlo být v jednotlivých městech vykládáno různě. Mohlo se jednat například o ty, kteří byli nezaměstnaní a brali příspěvky od farnosti.

¹¹³ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 7.4.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

¹¹⁴ SCOTT-BAUMANN, Michael. *Protest, Agitation and Parliamentary Reform in Britain: 1780-1928*. London: Hodder Education, 2015. ISBN 978 1471838477., s. 6.

přestěhovala do New Sarum, nyní známého jako Salisbury, a počet zbývajících obyvatel se nadále zmenšoval a domy byly opouštěny. Old Sarum bylo „burbage-borough“ se sedmi hlasy a volební právo se vázalo k opuštěným domům.¹¹⁵ Všechny hlasy, které se vázaly k těmto domům, byly pod kontrolou jedné osoby, takže v tomto případě jedna osoba vybírala dva členy Dolní sněmovny. V Dunwichi zase dvě osoby společně kontrolovaly 16 hlasů z celkových 32. Pokud tedy jednaly ve shodě, tak jim pro většinu stačil pouze jeden další hlas.

Bylo také běžné, že jeden volič disponoval více než jedním hlasem. Jeden hlas navíc měli například absolventi univerzit. Mnoho voličů ve městech bylo navíc také oprávněno volit v hrabstvích, ve kterých se tato města nacházela.¹¹⁶

Parlament proto na počátku 19. století zoufale potřeboval reformu.

3.2. Radikalismus a nepokoje

Reformy byly na počátku 19. století požadovány z tradičních důvodů, jako byla například korupce úředníků, ale i z idealistické touhy zlepšit životy lidí. To bylo nejen vyjádřením myšlenek francouzského osvícenství, ale také vyjádřením sociálního citění se silným náboženským základem. Není proto náhodou, že velký počet reformátorů 19. století byli kvakeři, metodisté a evangeličtí anglikáni.¹¹⁷ Vedle nábožensky inspirovaného přesvědčování o otázkách celospolečenského významu začaly rychle přibývat nové požadavky na politickou reformu.

Radikálové ze střední třídy se pokoušeli politické reformy dosáhnout prostřednictvím mírových postupů. Reformní tažení během napoleonských válek sice neutichlo, ale bylo značně utlumené. Menší snahu projevil v roce 1810 Thomas Brand, který v Dolní sněmovně předložil návrh na zvážení otázky reformy, ale návrh byl zamítnut. Stejně tak dopadl i Brandův další návrh z roku 1812.¹¹⁸

Nicméně mírové úsilí výrazně zpomalily masové nepokoje v letech 1811-1812 a pak znovu po skončení napoleonských válek, kdy tzv. luddité v Nottinghamshiru, Lancashiru a Yorkshiru spustili vlnu výtržností, při kterých ničili továrny a dopouštěli se i dalších forem násilí. Nepokoje zřejmě vznikly jako protest proti zavádění nových průmyslových strojů, které

---

¹¹⁵ ARMSTRONG, Benjamin. *EDEXCEL A-level History: Protest, Agitation and Parliamentary Reform in Britain 1780-1928*. London: Hodder Education, 2018. ISBN 978-1-5104-1811-0., s. 82.

¹¹⁶ LANG, Sean. *Parliamentary reform, 1785-1928*. London: Routledge, 1999. ISBN 0-415-18399-5., s. 7.

¹¹⁷ LYONN, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 338.

¹¹⁸ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 7.4.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

nahrazovaly kvalifikovanou pracovní sílu. Zejména pak jako protest proti vysokému nájmemnému za tkalcovské stavy a za rámy používané pletáčkami. Konec poválečné konjunktury mezi těmito vrstvami vyvolal obrovskou nezaměstnanost a prudký pokles mezd.¹¹⁹ K tomu navíc docházelo k nepokojům vzniklým kvůli špatné úrodě, což u politiků vyvolávalo značné obavy.

V roce 1804 a 1815 byly přijaty obilní zákony (*Corn Laws*), které měly ochraňovat domácí trh před přebytky a importem laciného obilí ze zahraničí. Zákony ale způsobily velmi vysokou cenu chleba, což vyvolalo další vážné nepokoje. Přijaté zákony byly totiž velmi výhodné pro vlastníky půdy, protože je chránily před ztrátou příjmů způsobenou pádem cen obilí. Zájmy hladových mas byly na druhé straně zastoupeny velmi málo a tato nerovnováha byla silným argumentem pro parlamentní reformu.¹²⁰ Další špatná úroda roku 1816 byla spouštěcím mechanismem pro demonstrace organizované střední třídou. Účastníci těchto akcí požadovali parlamentní reformu a protestovali proti finanční politice vlády.

Obvyklá taktika petic, letáků a korespondence byla doplněna o veřejná setkání, z nichž nejvýznačnější se uskutečnily v listopadu a prosinci 1816 ve Spa Fields v Londýně. Politici byli stále více znepokojeni nastalou situací a vláda se stejně jako v 90. letech 18. století začala obávat organizovaných spiknutí a rozsáhlých povstání.

Jedna skupinka spiklenců vyplenila obchody se zbraněmi a pokusila se zaútočit na Tower. Jejich vůdce Arthur Thistlewood a James Watson se dokonce během tzv. Cato Street Conspiracy pokusili v únoru 1820 zavraždit ministerského předsedu, lorda Liverpoola, a jeho kabinet. Celá akce byla sice infiltrována a překažena, ale atmosféra ještě více zhoustla.¹²¹

Vláda v obavě před organizovanými revolučními hnutími připravila novou legislativu. Ta suspendovala habeas corpus ve vztahu k osobám podezřelým z velezrady, vyžadovala obstarání si úředního povolení k místům, kde se měla konat politická shromáždění, zakázala setkání více než 50 osob bez předchozího souhlasu příslušných úřadů a učinila z podněcování ke vzpouře v ozbrojených silách hrdelní zločin.¹²² Ve světle těchto událostí byl připraven i návrh na vytvoření výboru pro parlamentní reformu, který byl ale v dolní komoře zamítnut.¹²³

---

¹¹⁹ MORGAN, Kenneth Owen. *Dějiny Británie*. Z anglického originálu *The Oxford Illustrated History of Britain* přeložil Michal KALINA, Miloslav KORBELÍK, Josef POLIŠENSKÝ, Jana SPURNÁ, Jan URBAN a Ivo ŠMOLDAS. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-347-9., s. 388.

¹²⁰ SCOTT-BAUMANN, Michael. *Protest, Agitation and Parliamentary Reform in Britain: 1780-1928*. London: Hodder Education, 2015. ISBN 978 1471838477., s. 63-64.

¹²¹ LYONN, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 339.

¹²² SCOTT-BAUMANN, Michael. *Protest, Agitation and Parliamentary Reform in Britain: 1780-1928*. London: Hodder Education, 2015. ISBN 978 1471838477., s. 69.

¹²³ LYONN, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 338-341.

Masová shromáždění radikálů se opět vrátila na počátku roku 1819 a požadovala rovnost obyvatelstva dle Deklarace práv člověka a občana¹²⁴, všeobecné volební právo pro muže a zrušení obilních zákonů. Ve stejné době došlo v průmyslových centrech bez adekvátního parlamentního zastoupení k oživení myšlenek o britském Národním konventu¹²⁵, což bylo politickými špičkami vnímáno jako pokus o vytvoření zákonodárního sboru, který by mohl konkurovat parlamentu. Vláda se proto rozhodla reagovat varováním před nezákonnými shromážděními.

Po informování, že se na 9. srpna připravuje shromáždění na St Peter's Fields v Manchesteru, úřady organizátory shromáždění upozornily na potenciální nezákonnost. Organizátoři proto shromáždění o týden odložili a prohlásili, že účelem shromáždění nebude zvolit si jakékoliv zástupce, ale pouze zvážit vhodnost přijetí zákonných a účinných opatření za účelem dosažení reformy parlamentu.

Ráno 16. srpna 1819, když se dav začal shromažďovat, byl vydán zatykač na Henryho Hunta, jednoho z hlavních radikálních řečníků, protože panovala obava, že by mohl vyzývat shromáždění k bouřím a ohrozit mír. Jelikož nervózní a nestálý dav čítal kolem 60.000 lidí, tak byli o pomoc požádáni husaři a místní yeomanři¹²⁶. Yeomanři byli posláni zatknout Hunta, ale rozbouřený dav je rychle obklopil a nepustil je dál.¹²⁷ Na pomoc jim byli vysláni husaři, nicméně následkem špatného výcviku, organizace, disciplíny jednotek a nervozitě vyplašených koní bylo 11 až 19 lidí¹²⁸ zabito a asi 400 jich bylo zraněno, než byl znovu obnoven pořádek.¹²⁹

Událost je známá jako tzv. Peterloo massacre. Peterloo překvapivě nevyvolalo žádnou bezprostřední reakci vlády, ale ani radikálů. Tato prvotní nečinnost byla možná způsobena rokem s konečně lepší úrodou a celkovým zlepšením ekonomických podmínek. Pak se ale whigové, kteří byli po několik let v opozici, rozhodli tragédii na Peterloo využít ke svému prospěchu a zkritizovali reakci vlády za způsobený masakr a vyzvali k prošetření celé záležitosti.

Lord Liverpool a jeho vláda museli na kritiku opozice nějak reagovat a v parlamentu bylo přijato šest zákonů, souhrnně známých jako „Six Acts“. Zákony opozice označila za opatření,

---

¹²⁴ Dokument vydaný 26. srpna 1789 francouzským Ústavodárným národním shromážděním představující první krok k vytvoření první francouzské ústavy.

¹²⁵ Národní konvent byl ve Francii od 20. září 1792 do 26. října 1795 nejvyšší zákonodárny a výkonný orgán, který dne 21. září 1792 vyhlásil republiku a sesadil krále Ludvíka XVI.

¹²⁶ Jednotky nebo podjednotky britských armádních rezerv pocházejících z dobrovolnických jízdních pluků.

¹²⁷ ARMSTRONG, Benjamin. *EDEXCEL A-level History: Protest, Agitation and Parliamentary Reform in Britain 1780-1928*. London: Hodder Education, 2018. ISBN 978-1-5104-1811-0., s. 6.

¹²⁸ Většina zdrojů uvádí 11 mrtvých, ale lze dohledat i vyšší počet lidských obětí.

¹²⁹ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 7.4.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

kteřá omezují občanská práva a svobodu projevu, přičemž ale pouze dva ze zákonů zahrnovaly přímé zasahování do svobod jednotlivců. „Six Acts“ zahrnovaly zákony zakazující vojenský výcvik a držení zbraní, zákon o předcházení podvratným shromážděním, zákon o přečinech a dva zákony zpřísňující cenzuru a umožňující zabavení tiskovin. Profesor Kuklík k tomu uvádí, že „*hnutí za parlamentní reformu tak bylo potlačeno i za pomoci trestní represe.*“¹³⁰ Výzkum nicméně ukazuje, že legislativa „Six Acts“ byla málo využívána a málo účinná. V každém případě kvůli zatčení předních představitelů radikálních hnutí a díky probíhajícímu ekonomickému oživení podpora radikalismu opadla.¹³¹

3.3. Cesta k reformě

Během posledních pěti let Liverpoolovy vlády, tedy mezi roky 1822 a 1827, zastával jeho kabinet liberálnější názory, než bylo do té doby obvyklé. Vláda proto pomalu začala směřovat k modernizaci a ke změnám, i když ještě ne k podpoře parlamentní reformy. V roce 1811 založil Daniel O'Connell, prominentní irský právník, tzv. Katolickou radu (*Catholic Board*), která usilovala o to, aby mohli katolíci zasednout jako poslanci v parlamentu. O 12 let později, v roce 1823, založil Katolickou asociaci (*Catholic Association*), jejímž účelem bylo spojit odpor proti protikatolické legislativě. To neuniklo pozornosti většiny irského obyvatelstva a přerostlo v masové hnutí s rozvíjející se nacionalistickou agendou. Tím se obnovil nátlak na katolickou emancipaci. Katolická otázka byla natolik rozdělujícím tématem, že k němu vládnoucí toryové nezaujali jasné stanovisko a rozhodli, že pokud by ve věci došlo k hlasování v parlamentu, tak by o ní mohli členové parlamentu mluvit a hlasovat dle své svobodné vůle. Tím Liverpool zabránil rozdělení svého kabinetu a vyloženě v opozici katolické emancipaci zůstal pouze král.¹³²

3.4. Katolická emancipace

Před rokem 1822 měli v kabinetu dominantní zastoupení odpůrci změn upravujících katolickou otázku, tedy protestanti. Jediným význačným ministrem, který podporoval katolickou emancipaci, byl lord Castlereagh.

Poté, co došlo ve Sněmovně lordů k zamítnutí dvou umírněných návrhů, představil v roce 1825 sir Francis Burdett obsáhlý návrh zákona na zrovnoprávnění katolíků (*Catholic Relief*

---

¹³⁰ KUKLÍK, Jan a Radim SELTENREICH. *Dějiny angloamerického práva*. Vydání 2. V nakladatelství Leges vydání 1. Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87212-87-5., s. 148.

¹³¹ LANG, Sean. *Parliamentary reform, 1785-1928*. London: Routledge, 1999. ISBN 0-415-18399-5., s. 23.

¹³² LYONN, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 341-342.

Bill). Jakmile návrh prošel třetím čtením, sir Robert Peel, v té době ministr vnitra a vedoucí protestant v Dolní sněmovně, nabídl svoji rezignaci. Nedokázal si představit svoje setrvání ve vládě, kde byli skoro všichni v opozici vůči jeho přesvědčení a svědomí.¹³³

Nicméně návrh zákona na zrovnoprávnění katolíků byl nakonec stejně poražen ve Sněmovně lordů, a to i díky projevu vévody z Yorku, tehdejšího dědice trůnu, který se postavil proti přijetí tohoto návrhu. Jednalo se o jeden z posledních případů, kdy se člen královské rodiny napřímo zapojil do politického sporu.

George Canning, v té době ministr zahraničí a předseda dolní komory parlamentu, požadoval, aby kabinet konečně upustil od svého neutrálního postoje ke katolické otázce a podpořil katolickou emancipaci. To znovu zapříčinilo mnoho výhružek rezignacemi, než byl Canning přesvědčen, aby raději v zájmu zachování jednoty ustoupil.¹³⁴

Události ukázaly, jak hluboce byli toryové v otázce katolické emancipace rozdělení, ale situace v Irsku nakonec přesvědčila dostatečné množství odpůrců ke změně svých názorů a ti umožnili návrhu zákona z roku 1829 projít Sněmovnou lordů.

V Irsku totiž tvořili katolíci přes dvě třetiny obyvatelstva a v očích politických špiček byli akorát nestálou a nebezpečnou většinou. V roce 1828 drtivě vyhrál O'Connell doplňovací volby v hrabství Clare, když získal více než dvoutřetinovou podporu zejména mezi chudšími vlastníky pozemků. Přesto mu nebylo jakožto katolíkovu umožněno ujmout se mandátu. Žádný zákon mu sice výslovně nezakazoval kandidovat a být zvolen, ale nemohl by s čistým svědomím složit poslanecký slib a ujmout se mandátu, protože znění slibu bylo formulováno tak, že by musel zahrnout svoji katolickou víru.¹³⁵

V Británii se objevily obavy, že by se totéž mohlo stát při příštích všeobecných volbách i v mnoha jiných volebních obvodech a že je O'Connell v pozici, kdy by potenciálně mohl vést své stoupence k otevřené vzpouře, a vláda proto nakonec musela ustoupit.

Peel se dříve stavěl proti katolické emancipaci, ale nyní představil návrh zákona, který by zrušil veškerá zbývající ustanovení trestních zákonů¹³⁶. Tím by bylo katolíkům umožněno nejen zasedat v parlamentu, ale také ve všech úřadech. Jedinou výjimkou byly posty, které reprezentovaly Korunu nebo s ní byly přímo spojeny.

---

¹³³ Peelovo jednání je raným příkladem ústavní zvyklosti, že ministr, který nemůže z důvodu svého svědomí podporovat vládní politiku, by měl odstoupit, aby byla zachována kolektivní odpovědnost kabinetu.

¹³⁴ LYONN, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 343.

¹³⁵ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 7.4.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

¹³⁶ Katolíci byli vyloučeni z možnosti podílet se na moci a vlastnit pozemky dle tzv. Penal Laws.

Na Peelovo a Wellingtonovo naléhání byl návrh zákona schválen v obou komorách parlamentu a následně byl předložen králi, aby mu udělil královský souhlas. Od dob královny Anny, která v roce 1708 odmítla udělit souhlas návrhu zákona o skotských milicích (*Scottish Militia Bill*), se nestalo, že by do této fáze dospěl návrh, o kterém bylo známo, že by s ním panovník otevřeně nesouhlasil. Během celého tohoto období tudíž nevystala otázka, zda panovníkovi zůstala pravomoc odmítnout udělit návrhu zákona souhlas. Král Jiří IV. se ale zdráhal svým ministrům otevřeně oponovat. Návrhu proto nakonec královský souhlas udělil, ačkoli neochotně a po hrozbách abdikací. Tím vytvořil důležitý precedent, který stanovil, že panovník již napříště nemá právo veta nad legislativou, kterou přijaly obě komory parlamentu, prostřednictvím odmítnutí udělení královského souhlasu.¹³⁷ Zákon o zrovnoprávnění katolíků 1829 (*Catholic Relief Act*) vstoupil v platnost a panovník již nebyl schopen překonat odhodlanou vládu.¹³⁸

V letech 1913-1914 se Jiří V. i přesto domníval, že by stále jednal v rámci svých pravomocí, pokud by se rozhodl odmítnout udělit souhlas k návrhu zákona známého jako Home Rule Bill. Zdá se, že k tomu byl i připraven, ale z dnešního pohledu znamená rok 1829 rozhodující předěl a poslední příležitost, kdy existovala reálná možnost, že panovník odmítne dát souhlas návrhu zákona z důvodu svého opačného názoru.¹³⁹ Došlo tak k dalšímu významnému kroku ve vývoji konstituční monarchie.

Katolické emancipace bylo tudíž v roce 1829 konečně dosaženo a O'Connell se hned v dalších volbách dostal do parlamentu. Přesto zákon znamenal v jedné důležité věci pro katolíky a Iry krok zpět. V hrabstvích byla totiž zvýšena volební kvalifikace ve freeholdu ze 40 šilinků na 10 liber. Tím došlo v hrabstvích k poklesu počtu voličů z 216.000 na pouhých 37.000.¹⁴⁰

Mnoho toryů nikdy Wellingtonovi a Peelovi neodpustilo. Ti ale neprosazovali katolickou emancipaci, protože by si ji sami přáli, ale protože cítili, že je to nezbytné. Část toryů s nimi sice souhlasila, ale velká část byla silně proti a tvrdila, že neměli emancipaci připustit. Velký počet toryů považoval emancipaci nejen za zradu jejich strany, ale také za zradu anglikánské

---

¹³⁷ BAGEHOT, Walter a Miles TAYLOR. *The English Constitution*. Oxford: Oxford University Press, 2001. ISBN 978-0-19-953901-7., s. 53.

¹³⁸ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 15.

¹³⁹ LYONN, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 344.

¹⁴⁰ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 7.4.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

církve a za útok na britskou ústavu.¹⁴¹ Důsledky byly pro torye skutečně velmi vážné. Otázka katolické emancipace je rozdělila a oslabila jejich čelní představitele.

3.5. Velký reformní zákon

Události začaly nabírat na intenzitě v roce 1830, kdy parlament zamítl řadu reformních návrhů. První zamítl v únoru návrh markýze z Blandfordu, který se ale spíše snažil o omezení vlivu katolíků než o větší parlamentní reformu. Následoval návrh lorda Johna Russella, který se pokusil zavést přímé zastoupení Leedsu, Manchesteru a Birminghamu. Russell se pak ještě pokusil v květnu odejmout 60 křesel nejmenším městům, a ty pak přerozdělit hrabstvím a největším městům. A nakonec byl zamítnut i O'Connellův návrh, který by zavedl všeobecné mužské volební právo, tajné hlasování a volební období parlamentu na tři roky.¹⁴²

Přestože toryové tvořili po všeobecných volbách z roku 1830 v Dolní sněmovně většinu, Wellingtonova vláda, bez podpory ultra-toryů a canningitů¹⁴³, nestála na stabilních základech a bylo jen otázkou času, než padne. To se taky stalo hned v listopadu, když se parlament sešel k novému zasedání. Wellington byl vehementně anti-reformní a nepřál si rozšíření volebního práva. S tím spojil i hlasování o občanském listu¹⁴⁴ pro nového krále. Hlasování ale prohrál, což si vyložil jako vyslovení nedůvěry jeho vládě a další den podal rezignaci, přestože měl důvěru krále.¹⁴⁵

Whigové byli tehdy v dolní komoře v menšině, ale toryové byli rozděleni a neměli žádnou vůdčí osobnost, která by byla schopná v Dolní sněmovně řídit většinu a vytvořit jednotnou vládu. Nový král, Vilém IV., proto pověřil sestavením vlády whiga Charlese Greye. Whigové měli navíc v novém králi panovníka, který se na rozdíl od svého bratra-předchůdce v zásadě nestavěl reformě do cesty.¹⁴⁶ Stranická oddanost nebyla tehdy natolik striktní, takže asi ani tolik nepřekvapí, že Greyova převážně whigská administrativa zahrnovala i řadu liberálních toryů.

---

¹⁴¹ SCOTT-BAUMANN, Michael. *Protest, Agitation and Parliamentary Reform in Britain: 1780-1928*. London: Hodder Education, 2015. ISBN 978 1471838477., s. 13.

¹⁴² MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 8.4.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

¹⁴³ Ultra-toryové byli anglikánskou frakcí britské politiky, která se objevila ve 20. letech 19. století a která byla silně v opozici vůči katolické emancipaci. Canningité byli frakcí toryů, které vedl George Canning a kteří souhlasili s katolickou emancipací a prosazovali volný obchod.

¹⁴⁴ Viz. kap. 1.4., s. 14.

¹⁴⁵ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 16.

¹⁴⁶ SCOTT-BAUMANN, Michael. *Protest, Agitation and Parliamentary Reform in Britain: 1780-1928*. London: Hodder Education, 2015. ISBN 978 1471838477., s. 14.

Grey byl zastáncem umírněné parlamentní reformy jako nejlepšího způsobu, jak napravit nespravedlivý starý systém a zároveň se vyhnout revoluci.¹⁴⁷ Domníval se také, že volební systém je obhajitelný pouze tehdy, pokud by vytvářel vlády, které by byly schopné efektivně vládnout a zároveň byly přijatelné pro veřejnost. Co se týče fungujících vlád, tak systém zpočátku fungoval dobře, ale veřejné mínění začalo být vůči nespravedlivému systému kritické. Po událostech následujících po rezignaci Liverpola začalo být ale zřejmé, že na stávající systém není možné se spoléhat už ani při vytváření fungujících vlád a reforma volebního systému se stala nutnou a nevyhnutelnou.

Další špatná úroda a rostoucí ceny potravin opět přinesly nejen oživení masových shromáždění a vznik nových radikálních skupin, ale také nepokoje obyvatelstva. Znovu došlo i k rozbíjení nově zaváděných průmyslových strojů. Nejvýznamnější politickou skupinou byla Birminghamská politická unie (*Birmingham Political Union*), jejímž cílem bylo dosáhnout parlamentní reformy prostřednictvím nátlaku vyvíjeného dělnickou a střední třídou.¹⁴⁸

Stejně jako předchozí vlády i Greyův kabinet přijal přísná opatření, aby se vypořádal s nepokoji.¹⁴⁹ Kabinet nechal navíc vytvořit tajnou skupinu, jejímiž členy byli přední whigové – hrabě z Durhamu, lord Russell, lord Althorp a lord Duncannon. Úkolem skupiny bylo připravit návrh zákona, který by naplnil požadavky veřejnosti na parlamentní reformu. Uspokojena měla být hlavně střední třída. Ta měla být oddělena od dělnických tříd, které byly považovány za nebezpečí pro stabilitu vlády. Volební právo založené na majetkovém cenzu a stávající volební obvody měly zůstat zachovány. Pro Greye bylo hlavním cílem reformy zrušit shnilá městečka, rozšířit zastoupení nových průmyslových měst a zavést volební cenzus ve výši 10 liber. Potřeba bylo také omezit uplácení a zastrašování voličů. Nebyla tudíž zamýšlena úplná náhrada stávajícího systému, ale pouze jeho modernizace a vylepšení.¹⁵⁰

3.5.1. První návrh reformního zákona a jeho neúspěch

Návrh zákona z března roku 1831, který připravila skupina lorda Russella, ještě nejprve mírně upravil kabinet, než ho představil v parlamentu. Dle návrhu měl být stávající chaos ve volebních právech měst nahrazen jednotným volebním právem, které by bylo přiznáno všem dospělým mužům, kteří vlastnili nebo si pronajímali majetek (ne nutně dům) v hodnotě nejméně 10 liber ročně. Majetkový cenzus volebního práva v hrabstvích by zůstal stanovený na 40

---

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 13.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 15.

¹⁴⁹ Mnoho povstalců bylo odsouzeno k smrti nebo deportaci.

¹⁵⁰ LYONN, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 345.

šilincích ve freeholdu¹⁵¹. Města s méně než 2.000 obyvateli měly ztratit veškeré parlamentní zastoupení, města s 2.000 až 4.000 obyvateli měly být zastoupeny jedním poslancem a města s větším počtem obyvatel měly mít poslance dva. Je třeba poznamenat, že kritériem byl počet obyvatel a nikoli počet kvalifikovaných voličů.¹⁵² Šedesát shnilých a kapesních městeček by bylo zrušeno a u čtyřiceti sedmi by byl počet zástupců snížen ze dvou na jednoho, čímž by se uvolnilo 167 křesel k přerozdělení, z nichž by 34 získala nová města a zbytek by se použil na zvýšení počtu zástupců jednotlivých hrabství. Procedurální změny zahrnovaly zavedení oficiálních seznamů voličů, zvýšení počtu volebních místností a omezení doby trvání voleb v každém volebním obvodu na dva dny.¹⁵³

Návrh zákona původně také plánoval zavedení tajného hlasování a zkrácení maximální doby volebního období ze sedmi na pět let, ale tato ustanovení byla kabinetem odstraněna ještě předtím, než byl návrh zákona předložen parlamentu.

Podobné návrhy byly připraveny také pro Skotsko a Irsko, kde by také došlo k zavedení jednotného volebního práva s volebním cenzem ve výši 10 liber ročně. Skotský návrh zákona by měl největší dopad, protože by změny zvýšily počet voličů z pouhých 4.500 na asi 65.000. Naopak v Irsku by došlo pouze k malému nárůstu voličů, protože ceny byly v Irsku mnohem nižší než kdekoli jinde. Opakovala by se tak situace jako při rozšíření volebního práva na katolíky v roce 1829. To totiž přineslo minimální změny, protože katolíci tvořili nejchudší část obyvatelstva.¹⁵⁴ Skotsku mělo navíc přibýt pět poslanců, Irsku také pět a Walesu jeden.

Když Russell v Dolní sněmovně představil návrh zákona, vyvolal naprostý šok a bouřlivou reakci. Většina whighů i toryů chtěla udržet stabilitu a vyhnout se revoluci. Rozdíl mezi nimi byl v tom, že toryové se obávali, že když ustoupí reformním požadavkům, tak tím ohrozí celý politický systém a zvýší riziko revoluce. Naopak whigové se zase domnívali, že reforma odvrátí revoluci a potlačí požadavky na zavedení všeobecného volebního práva.¹⁵⁵ I tak si ale někteří whigové mysleli, že návrh nezachází dostatečně daleko. V obou stranách navíc existovalo mnoho různých názorových proudů, které se opírali jak o princip sociální spravedlnosti, tak i o osobní zájmy jednotlivých poslanců. Rozpravy v prvním a druhém čtení trvaly dohromady šestnáct dní. To, že byl návrh zákona velmi kontroverzní, je navíc zřetelně vidět už jenom v

---

¹⁵¹ Freehold: viz. kap. 3.1., s. 33.

¹⁵² MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 8.4.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

¹⁵³ LYONN, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 346.

¹⁵⁴ Tamtéž.

¹⁵⁵ SCOTT-BAUMANN, Michael. *Protest, Agitation and Parliamentary Reform in Britain: 1780-1928*. London: Hodder Education, 2015. ISBN 978 1471838477., s. 18.

tom, že ho Dolní sněmovna schválila rozdílem jediného hlasu – 302 ku 301. Následná analýza výsledku odhalila, že byla zásadní podpora 56 irských poslanců, a naopak angličtí zastánci návrhu byli o tři v menšině.¹⁵⁶

Pochybnosti ale vzbuzovaly i jiné důvody. Díky přerozdělení křesel by sice byly volební obvody více reprezentativní, ale stále by se ani zdaleka nejednalo o systém, který by odpovídal skutečnému rozložení obyvatelstva. A ačkoli byly procedurální změny dobře míněné (a nakonec i užitečné), stále zde zůstal velký prostor pro podvodné ovlivňování voličů. Mimo to trvalo ještě mnoho let, než byl učiněn zásadní krok k zavedení tajného hlasování.

Po druhém čtení byl návrh předložen výboru, kde byly následně provedeny citelné změny. Šlo například o počty přerozdělených křesel v dolní komoře. Po Velikonoční přestávce došlo 20. dubna k hlasování, ve kterém byla vláda poražena pozměňovacím návrhem, který předložil ultra-tory lord Gascoyne. Pozměňovací návrh výboru byl totiž proti vůli vlády přijat 299 hlasy ku 291 a vláda následně prohrála další hlasování o návrhu zákona.¹⁵⁷ Dalo se předpokládat, že Grey požádá o rozpuštění parlamentu a vypsání všeobecných voleb, což také učinil, a poprvé v britské politice došlo k tomu, že vláda hodlala požádat voliče o mandát k provedení své politiky. Král po počáteční zdrženlivosti nakonec žádosti vyhověl a vláda v následných volbách získala jasnou většinu, přestože byla tehdy stranická oddanost mnohem volnější a nebylo ji vždy snadné určit (jak uvádím výše). Odhaduje se, že v tomto případě činila whigská většina něco mezi 120 a 150 poslanci.

3.5.2. Druhý návrh reformního zákona a jeho neúspěch

Po volbách byla většina zastánců parlamentní reformy velmi optimistická. Kabinet musel zvážit, zda návrh zákona upravit či nikoli, aby se zvýšila pravděpodobnost, že ho přijme i Sněmovna lordů, kde měli toryové výraznou většinu. Greyova vláda nakonec předložila návrh reformního zákona pouze s minimálními změnami a ten tentokrát prošel v Dolní sněmovně pohodlnou většinou. Ve výboru toryové navrhli, aby bylo volební právo rozšířeno i o tzv. tenants at will¹⁵⁸, kteří si v hrabstvích pronajímali půdu za minimálně 50 liber ročně. Předpokládalo se, že by tito nájemci volili tak, jak by jim řekli jejich pronajímatelé, kteří většinou podporovali torye.¹⁵⁹ Vládě se tento pozměňovací návrh nelíbil, protože se obávala,

---

¹⁵⁶ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 8.4.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 36.

¹⁵⁸ Většinou se jedná o nájem na dobu neurčitou, který může jedna nebo druhá strana kdykoliv ukončit.

¹⁵⁹ SCOTT-BAUMANN, Michael. *Protest, Agitation and Parliamentary Reform in Britain: 1780-1928*. London: Hodder Education, 2015. ISBN 978 1471838477., s. 20.

že by výrazně zvýšil vliv vlastníků půdy. Přesto byl ale přijat a vláda se rozhodla ustoupit. Většina whigů byla totiž stejně jako většina toryů velkými vlastníky půdy a jejich vliv by tak zůstal zachován.

Mnoho toryů si ale stále upřímně myslelo, že návrh zákona je nebezpečný a způsobí následky, které poškodí zemi. Někteří se znovu báli revoluce a jejich obavy přižívovaly nedávné události ve Francii.¹⁶⁰ Protiargumentem jim opět bylo, že revoluci by se zákonem naopak zabránilo. Odpůrci reformy se také domnívali, že návrh bude odrazovým můstkem k pozdějším a mnohem výraznějším změnám. V říjnu 1831 byl tudíž návrh zákona ve Sněmovně lordů zamítnut většinou 41 hlasů, k čemuž přispěl zejména odmítavý postoj ze strany biskupů. Dvacet jedna z 23 jich hlasovalo proti reformě. Kdyby všichni hlasovali opačně, tak by o jeden hlas návrh prošel.¹⁶¹

3.5.3. Třetí návrh reformního zákona a jeho prosazení

Atmosféra ve Spojeném království už nějakou dobu vřela, ale reakce na neúspěch druhého návrhu reformního zákona byla mnohem bouřlivější než reakce na neúspěch prvního. V Nottinghamu, Bristolu a Derby došlo k nepokojům a několik stovek lidí bylo zabito. Toryové i whigové, šlechta i střední třídy byli násilím šokováni. Panovala obava, že by nepokoje mohly vyděsit vládu, která by pak zcela ustoupila od svých reformních návrhů. Pro zastánce reformy v parlamentu i mimo něj bylo proto zásadní, aby bylo reformní hnutí organizované, disciplinované a dodržovalo zákony, aby neměla vláda záminku k potlačování pořádaných shromáždění a opozice toryů neměla důvod obviňovat reformní hnutí z vyvolávání nepokojů.¹⁶²

Grey proto musel rychle převzít iniciativu a nechal s malými změnami schválit Dolní sněmovnou další návrh zákona. Vilém IV. nebyl vůči reformnímu zákonu v zásadě v opozici a slíbil Greyovi, přestože se mu to nelíbilo, že zvaží použití královského prerogativa k vytvoření nových peerů, aby zajistil, že nebude návrh zákona znovu zablokován v horní komoře. Zatím ale nebylo řečeno, kolik nových peerů by bylo potřeba vytvořit.

V dubnu byl návrh předložen Sněmovně lordů, která ho sice schválila, ale 7. května byl návrh zákona zamítnut ve výboru horní komory. Hned další den se Grey obrátil na krále s žádostí, aby stejně jako o 120 let dříve v případě Utrechtské smlouvy došlo k vytvoření dalších

---

¹⁶⁰ Ve Francii proběhla v roce 1830 tzv. červencová revoluce, která vedla k pádu dynastie Bourbonů a k ustavení Ludvíka Filipa jako krále.

¹⁶¹ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 8.4.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

¹⁶² SCOTT-BAUMANN, Michael. *Protest, Agitation and Parliamentary Reform in Britain: 1780-1928*. London: Hodder Education, 2015. ISBN 978 1471838477., s. 21.

whigských peerů, kteří by mu pomohli ve Sněmovně lordů zákon prosadit. Ačkoli byl on, i mnoho whigů, proti tomuto kroku, tak neviděl jinou možnost, jak v horní komoře uspět. Vilém IV. sice původně prohlásil, že zváží vytvoření nových peerů, když ale zjistil, že by jich musel vytvořit více než 50, tak se zděsil a Greyovu žádost odmítl.¹⁶³ Vláda se následně rozhodla rezignovat.

Vilém IV. podruhé pověřil sestavením vlády Wellingtona. Tomu se však vláda sestavit nepodařila, mimo jiné i proto, že mu mnoho toryů nezapomnělo prosazení katolické emancipace v Irsku, a odmítlo mu proto sloužit ve vládě. Různá politická uskupení byla navíc odhodlána udělat vše pro to, aby zablokovala jakoukoli administrativu s toryi v čele. Čelní představitelé protestních hnutí vyzvali lid, aby si vybral u bank zlato, které krylo jejich papírové bankovky. To v krajním případě mohlo způsobit tzv. run na banky, který by mohl zapříčinit finanční kolaps celé ekonomiky. Toto byla forma mírového odporu, proti kterému se vláda neuměla dobře bránit.¹⁶⁴

Celá země tak mířila směrem k hromadnému povstání, a dokonce možná i k občanské válce. Jelikož atmosféru stále ovlivňovala proběhlá revoluce ve Francii, která si vyžádala abdikaci Karla X, tak se politické špičky začaly pro jistotu přiklánět ve prospěch reformy, než aby se situace vymkla kontrole. Vilém IV. nakonec ustoupil a nechal si poslat pro Greye, protože nikdo jiný nebyl schopen sestavit vládu, a přislíbil vytvořit nezbytný počet dalších peerů, pokud by byl návrh zákona opět zablokován ve Sněmovně lordů.

Než aby toryové přišli o většinu v horní komoře (kterou by ovládli nově jmenovaní peerové), tak se rozhodli raději ustoupit.¹⁶⁵ Velká část z nich se proto nezúčastnila hlasování ve třetím čtení a návrh byl schválen. To podle Wellingtona nakonec také zachránilo existenci Sněmovny lordů a zachovalo tehdejší podobu ústavy.¹⁶⁶ Král návrhu udělil 7. června 1832 královský souhlas.¹⁶⁷

3.5.4. Účinnost zákona

Zákon o zastoupení lidu 1832 (*Representation of the People Act*) neboli Velký reformní zákon (*Great Reform Act*) v Anglii a ve Walesu ve své konečné podobě ponechal v hrabstvích

---

¹⁶³ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 8.4.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

¹⁶⁴ SCOTT-BAUMANN, Michael. *Protest, Agitation and Parliamentary Reform in Britain: 1780-1928*. London: Hodder Education, 2015. ISBN 978 1471838477., s. 24.

¹⁶⁵ LANG, Sean. *Parliamentary reform, 1785-1928*. London: Routledge, 1999. ISBN 0-415-18399-5., s. 24.

¹⁶⁶ BAGEHOT, Walter a Miles TAYLOR. *The English Constitution*. Oxford: Oxford University Press, 2001. ISBN 978-0-19-953901-7., s. 75-76.

¹⁶⁷ Irský a skotský návrh obdržely souhlas 27. června.

volební cenzus na 40 šilincích ve freeholdu. Nově mohli také volit držitelé půdy v copyholdu¹⁶⁸ s hodnotou půdy nejméně 10 liber, stejně jako dlouhodobí nájemci půdy (nájem na více než 60 let) se stejnou minimální hodnotou a střednědobí nájemci (20-60 let) s hodnotou nejméně 50 liber. Ve městech bylo volební právo přiznáno všem dospělým mužům, kteří vlastnili nebo si najímali majetek v hodnotě 10 liber ročně (nemuselo jít nutně o dům).¹⁶⁹ Volební právo bylo rozšířeno i o již zmíněné „tenants at will“, kteří si v hrabstvích pronajímali půdu za minimálně 50 liber ročně. Počet křesel připadajících hrabstvím se zvýšil z 80 na 144 a u měst se snížil ze 405 na 323. Padesát šest měst ztratilo své dva zástupce a dalších 30 ztratilo jednoho ze svých dvou zástupců. Vzniklo 22 nových dvou-mandátových a 20 nových jedno-mandátových volebních obvodů. Většina shnilých a kapesních městeček byla zrušena, ale pár jich zůstalo, jako například Totnes v Devonu nebo Midhurst v Sussexu. Z reformy nejvíce profitovala velká města jako Manchester, Birmingham a Sheffield. Yorkshire získal dvě křesla navíc a celkem jich měl šest. Dvacet šest hrabství dostalo dvě křesla navíc, celkem měly tedy křesla čtyři. Isle of Wight byl oddělen od Hampshiru a připadalo na něj jedno křeslo. Podobné zákony byly přijaty také pro Skotsko a Irsko, i když majetkový cenzus byl místy přísnější.¹⁷⁰ Skotsko nově zastupovalo celkem 53 poslanců a celý ostrov Irska dohromady 105 poslanců.^{171,172} Výše uvedené procedurální změny byly zákonem také přijaty. Omezení doby trvání voleb v každém volebním obvodu na dva dny bylo o čtyři roky později zkráceno již jen na jediný den.¹⁷³

Dopad nové legislativy na velikost a složení elektorátu se dá jen těžko určit, protože se před rokem 1833 nevedly seznamy voličů, ale odhaduje se, že došlo k nárůstu o 50 až 80 %. Jelikož však volební právo zůstalo založeno na majetkovém cenzu, tak dělnické třídy až na výjimky z nárůstu prospěch neměly. Registrovaných voličů bylo v roce 1833 celkem 633.000, přičemž v Anglii a Walesu mělo právo volit asi 20 % dospělých mužů a ve Skotsku 14 %.

---

¹⁶⁸ Copyhold byla v Anglii již od středověku forma obvyklé držby. Copyholdy byly v průběhu 19. století postupně přeměňovány na běžnou držbu půdy, tedy buď na freehold nebo na leasehold.

¹⁶⁹ KUKLÍK, Jan a Radim SELTENREICH. *Dějiny angloamerického práva*. Vydání 2. V nakladatelství Leges vydání 1. Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87212-87-5., s. 149.

¹⁷⁰ Kupříkladu volební cenzus byl v irských hrabstvích zachován na 10 librách, a ne na 40 šilincích (2 libry) jako v Anglii.

¹⁷¹ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 7.4.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

¹⁷² *Protest, agitation and parliamentary reform, c1780-1928* [online]. [cit. 11.4.2022]. Dostupné z: https://159.182.126.141/AssetsLibrary/SECTORS/Secondary/SUBJECT/HistoryandSocialScience/PDFs/A%20Level%202015/Paper-3-Sample-Chapter/GCE_A_Level_History_Protest_Refinary%20watermarked_3rd_Proof-2_Ch1.pdf

¹⁷³ KUKLÍK, Jan. *Poodhalené tváře anglického práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-441-1., s. 233.

I po přerozdělení křesel ale stále existovaly velké rozdíly ve velikosti volebních obvodů a v zastoupení mezi různými částmi království. Jižní hrabství s větším počtem měst měly mnohem početnější zastoupení než ty severní. Jak poukazuje Walter Bagehot: „*Vážnou výhradou vůči naší stávající parlamentní konstituci je, že přisuzuje příliš velkou moc oblastem zašlé velikosti a odmítá udělit ekvivalentní moc oblastem nynější velikosti.*“¹⁷⁴ Ve Skotsku byl dopad přerozdělování křesel větší a Irsko bylo přerozdělení podrobena v zákonech o Unii, tudíž zákon z roku 1832 provedl již jen drobné změny.

Velcí vlastníci půdy měli nadále největší zastoupení v parlamentu. V prvních volbách po reformě bylo asi 75 % zvolených poslanců vlastníky půdy, zatímco méně než 100 poslanců bylo obchodníky a průmyslníky.

V ústavním vývoji byl velmi významnou změnou i zákon o reformě městské správy (*Municipal Corporations Act*) z roku 1835, který použil základní myšlenky reformního zákona a aplikoval je na místní samosprávu. Tím došlo k modernizaci systému, který se od středověku prakticky nezměnil.

Zdalo se, že reformní zákon učinil z parlamentu nesporného vítěze v konfliktu s králem. Nicméně tento triumf měl krátkého trvání, protože samotný parlament byl ještě před koncem 19. století vytlačen novou silou, kterou byla moderní organizovaná politická strana. Ta se stala konečným arbitrem toho, kdo má vládnout a jaká pravidla musí taková vláda dodržovat.¹⁷⁵

Samotný obsah Velkého reformního zákona nebyl možná ve svém důsledku tak důležitý jako okolnosti, za kterých došlo k jeho přijetí. Pro monarchii i Sněmovnu lordů to představovalo velmi znepokojivý precedent. Obě složky moci podlehly tlaku vlády a lidu, aby vyhověly přání Dolní sněmovny. Grey byl navíc k prosazení návrhu připraven využít klasických pravomocí panovníka a nechat rozpustit parlament a vytvořit nové peery. A přestože trvalo ještě několik let, než se naplno projeví následky těchto událostí, jedno bylo jisté. Význam Sněmovny lordů značně poklesl a stala se z ní komora s pravomocemi víceméně pouze revidovat a zdržovat přijímanou legislativu. Naopak dominance Dolní sněmovny byla potvrzena a posílena, protože se ukázalo, že s podporou voličů můžou poslanci přimět panovníka, aby přesvědčil lordy k přijetí zákonů, s nimiž horní komora nesouhlasila.¹⁷⁶

---

¹⁷⁴ BAGEHOT, Walter a Miles TAYLOR. *The English Constitution*. Oxford: Oxford University Press, 2001. ISBN 978-0-19-953901-7., s. 115.

¹⁷⁵ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 16.

¹⁷⁶ LANG, Sean. *Parliamentary reform, 1785-1928*. London: Routledge, 1999. ISBN 0-415-18399-5., s. 32.

4. Závěr 1. poloviny 19. století

Velký reformní zákon roku 1832 byl pouze jedním z prvotních článků v dlouhém procesu, který byl definitivně dokončen až v roce 1928, kdy bylo volební právo rozšířeno na všechny dospělé bez rozdílu pohlaví. V tomto období se parlament i vláda stávaly více reprezentativními a lépe odrážely vůli lidu a veřejný zájem. Agenda vlády se rozšířila i do oblastí, které jsou dnes považovány za ústřední, a to do zdravotnictví, vzdělávání či bydlení. Legislativa té doby byla velmi kusá a v parlamentu byly předkládány návrhy zákonů, které se zabývaly spíše konkrétními zájmy. Komplexnější balíčky zákonů se staly běžnými až později.¹⁷⁷

4.1. Politická praxe a její změny

Sněmovna lordů se v období po přijetí Velkého reformního zákona začala více stavět do opozice vůči politice tehdejší vlády. Lordi sice i dříve příležitostně blokovali legislativu přijatou Dolní sněmovnou, ale obecně vzato zastávali názor, že by se nemělo oponovat činnosti ministrů, kteří *de iure* měli královu důvěru a jednali jeho jménem.¹⁷⁸ Protože je ale od roku 1831 stále více zřetelné, že dochází k postupnému oddalování se panovníka a jeho ministrů, tak si Sněmovna lordů dovolila řadu vládních zákonů zamítnout nebo oslabit pozměňovacími návrhy. Toto se naplno projevilo během konfliktu mezi Sněmovnou lordů a liberální vládou, který způsobil na počátku 20. století velkou ústavní krizi. Po pádu Greyovy vlády v roce 1834 neměla po několik let žádná ze stran dostatečnou sílu vládnout bez určitých kompromisů. A to kompromisů nejen ve vlastních řadách, ale dokonce i s opozicí.

V této době dochází také k počátku konečného vítězství stranic nad frakcionalismem uvnitř politických stran a Ann Lyonn například tvrdí, že „*v důsledku rozšíření volebního práva a změny systému, ve kterém města kontrolovaly jednotliví vlastníci půdy nebo jejich skupiny, strana nahradila jednotlivé zájmy jako zdroj moci a ideologie nahradila patronát jako pouto mezi ministry a poslanci a mezi členy parlamentu navzájem*“¹⁷⁹ (překlad vlastní). Dokud byl parlament složen z frakcí a skupin, mohl panovník bezpečně pletichařit, ale po rozšíření

---

¹⁷⁷ LYONN, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 351-353.

¹⁷⁸ GASH, Norman. *Aristocracy and People, England 1815-1865*. London: Arnold, 1985. ISBN 0713161604., s. 171-172.

¹⁷⁹ LYONN, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 354.

voličské základny začal být kladen důraz na stranickou organizaci, která mu v tom značně bránila.¹⁸⁰

Velký reformní zákon zavedl pro kvalifikované voliče povinnost registrace v oficiálních seznamech, než vůbec mohli odevzdat svůj hlas. Toryové a whigové se proto snažili zajistit, aby byli všichni jejich příznivci registrováni, což vedlo k rychlému rozvoji stranické organizace.

Obě strany se snažily vytvořit vlastní politiku a ideologii, která by oslovovala voliče. To bylo něco, co bylo možno poprvé postřehnout v Peelově Tamworthském manifestu z roku 1834, který je považován za soupis základních principů, na nichž se založila britská Konzervativní strana.

Schopnost vlády zůstat u moci tradičně závisela na schopnosti ministerského předsedy udržet si podporu panovníka, ale zároveň bylo nutné zajistit si podporu Dolní sněmovny. V případě, že by byla vláda podporována disciplinovanou většinou v Dolní sněmovně, pak by nebyl panovník schopen nechat sestavit jinou vládu.¹⁸¹

Rozšíření voličské základny a rozvoj stranické organizace panovníkovi ztížily i ovlivňování všeobecných voleb. V praxi to znamenalo, že nemohl dolní komoru řídit prostřednictvím jemu loajálních „King’s Friends“. Sir Francis Burdett dokonce poznamenal, že díky reformnímu zákonu nemůže král sám jmenovat své ministry, protože kdokoli, koho jmenuje, musí být schválen elektorátem. Vláda, která by byla jmenovaná panovníkem si v každém případě již nemohla být jistá, že ji voliči schválí. Protože již nebyl panovník schopen ovlivnit výsledky voleb, tak i rozpuštění parlamentu, jako to provedl Jiří III. v roce 1784, by bylo riskantní a mohlo by se ve výsledku obrátit proti němu, jelikož by ve volbách mohla získat většinu strana, která by mu nevyhovovala. V roce 1846 královna Viktorie prohlásila, že rozpuštění parlamentu je prostředkem, který by se neměl používat s výjimkou extrémních případů a pouze s jistotou úspěchu, protože rozpustit parlament a být poražen je situace, která škodí Koruně a zemi.¹⁸²

Jelikož podpora panovníkem již nezaručovala úspěch ve volbách, tak došlo k výraznému oslabení pravomoci panovníka jmenovat předsedu vlády, protože bez podpory elektorátu a dolní komory se nemohla jeho vláda udržet u moci. Proto Peel v roce 1834 přijímal úřad pouze velmi neochotně, když ho Vilém IV. jmenoval po odvolání Melbournea do čela vlády. Peel

---

¹⁸⁰ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 16.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 17.

¹⁸² Tamtéž, s. 17.

totiž věděl, že nemá podporu Dolní sněmovny. Měl však za to, že pokud úřad nepřijme, tak bude král ponížen. Zároveň si ale uvědomoval, že rozpuštění parlamentu a volby budou brzy následovat.¹⁸³

Poté, co se Peelovi nepodařilo ve volbách v roce 1835 získat většinu, se ukázalo, že se vláda skutečně nemůže udržet u moci, pokud si nedokáže zajistit podporu většiny v Dolní sněmovně, ačkoli se Peel nadále těšil plné důvěře krále. Ale protože věřil, že má králova vláda právo na to, aby jí byl dán pokus vládnout, tak se přesto pokusil pokračovat v úřadu.

Král zastával názor z 18. století, že jeho důvěra a podpora jsou nepostradatelné pro existenci a udržení se vlády u moci a že odvolání Melbournea v roce 1834 bylo jeho vlastním a výlučným právem. Král odvolal ministry, o nichž se domníval, že nejsou schopni vykonávat záležitosti země, a nahradil je těmi, o nichž si myslel, že si zaslouží jeho důvěru.

Whigové zastávali tradiční názor, že není slušné oponovat vládě Jeho Veličenstva, a zdrželi se proto jakéhokoli přímého hlasování o vyslovení nedůvěry. Peel byl ale whigy a radikálními irskými poslanci několikrát poražen v hlasování o návrzích zákonů a to ho donutilo v dubnu 1835 rezignovat. Vilém IV. musel po Peelově rezignaci znovu jmenovat Melbournea, přestože předtím prohlásil, že nemůže věřit whigskému ministerskému předsedovi.¹⁸⁴ Odvolání administrativy lorda Melbournea v roce 1834 byl také posledním případem, kdy panovník odvolal vládu.¹⁸⁵

Přibližně ve stejné době se začínají objevovat pojmy „konzervativci“ a „liberálové“. Zpočátku se jednalo spíše o doplněk k tradičnímu označení toryové a whigové, přičemž tato označení ještě na dlouhou dobu nevymizela. Konzervativci vznikli ve 30. letech 19. století, kdy se tento termín začal používat pro označení tradičních toryů pod vedením Roberta Peela. Spory v řadách konzervativců ohledně obilních zákonů a volného obchodu způsobily pád Peelovy vlády a natrvalo stranu rozdělily. Po zhruba následujících 20 let nebyla ta část, která se nadále nazývala konzervativní a prohlašovala o sobě, že je ochráncem konzervativních tradic, dostatečně silná na to, aby získala v parlamentu většinu. Druhá část, která stála za Peelem, si říkala „peelité“ a začala v mnohém spolupracovat s whigy, i když dlouhou dobu váhala se s nimi sloučit. Za vznik Liberální strany se tradičně uvádí rok 1859, kdy konečně došlo ke spojení whigů, radikálů, Irů a peelitů v proti-konzervativní alianci.¹⁸⁶ Obě seskupení

---

¹⁸³ LYONN, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 354.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 354.

¹⁸⁵ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 17-19.

¹⁸⁶ SCOTT-BAUMANN, Michael. *Protest, Agitation and Parliamentary Reform in Britain: 1780-1928*. London: Hodder Education, 2015. ISBN 978 1471838477., s. 30-31.

postupně vytvořila politické strany v moderním slova smyslu. Ve 30. letech neexistovala stranická disciplína, tak jak ji známe dnes. Poslanci opakovaně zdůrazňovali svoji nezávislost a institut stranických whipů¹⁸⁷ teprve vznikl. Každý ministerský předseda proto musel být opatrný, aby si udržel podporu stranických poslanců a o tuto podporu nepřišel.

Rozšíření činnosti vlády od počátku 30. let 19. století přineslo vznik nejen nových ústředních orgánů, jako byla například Komise pro chudinské právo (*Poor Law Commission*), ale také zvýšení vládních výdajů a s tím souvisejícího parlamentního aparátu, který měl za úkol tyto výdaje kontrolovat. V roce 1861 proto vznikl Výbor veřejných financí (*Public Accounts Committee*). „Exchequer and Audit Departments Act“ z roku 1866 upravoval odpovědnost za veřejné prostředky. Zákon stanovil, že výdaje z veřejných prostředků musely být schvalovány Dolní sněmovnou, zatímco veřejné prostředky byly kontrolovány úředníkem s titulem „Comptroller and Auditor General“. Ten byl také odpovědný za audit účtů všech vládních oddělení. Výbor veřejných financí měl zase dohlížet na činnost kontrolora.¹⁸⁸ Také ministerstvo financí začalo usilovat o co největší zefektivnění své činnosti a výrazně zlepšilo své postupy pro kontrolu a schvalování výdajů různým vládním oddělením.¹⁸⁹

4.2. Chartismus

Většina whigů, a tím spíše toryů, si myslela, že Velkým reformním zákonem se vyřešila otázka volebního práva, ale ve skutečnosti byl zákon příliš skromný na to, aby uspokojil více než pouze úzký okruh společnosti. Zklamání z reformy v kombinaci s neuspokojivou ekonomickou situací zapříčinily zrod chartismu.

Chartismus je zastřešujícím označením pro rozsáhlé hnutí, které zahrnovalo jak účastníky masových demonstrací, tak i tradiční reformátory z nižší střední třídy, kteří se snažili přesvědčit o racionalitě všeobecného volebního práva. Chartismus v jejich očích nabízel řešení, které vyhovovalo zájmům těchto skupin.

Členové hnutí byli zjevnou hrozbou, protože znovu hrozilo vypuknutí násilných nepokojů. Hnutí se dalo rozdělit na chartisty, kteří podporovali fyzické násilí, a na chartisty, kteří prosazovali použití morální síly a násilí odmítali. Ve skutečnosti ale téměř všichni chartističtí vůdci v té či oné chvíli schvalovali použití fyzické síly k prosazení svých požadavků.¹⁹⁰

---

¹⁸⁷ Viz. pozn. č. 99.

¹⁸⁸ *History of the NAO* [online]. [cit. 22.3.2022]. Dostupné z: <https://www.nao.org.uk/about-us/our-work/history-of-the-nao/>

¹⁸⁹ LYONN, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 369.

¹⁹⁰ LANG, Sean. *Parliamentary reform, 1785-1928*. London: Routledge, 1999. ISBN 0-415-18399-5., s. 46.

Přestože hnutí nakonec selhalo a jeho představitelé nedosáhli žádného ze svých cílů, všechny jejich požadavky byly později uzákoněny, až na jednoroční volební období parlamentu. Po neúspěchu chartismu začaly dělnické třídy prosazovat svůj program prostřednictvím nově vznikajících odborových svazů, které fungovaly nekoordinovaně a do značné míry nezávisle na sobě.

Chartismus převzal svůj název z Charty Lidu (*Peoples Charter*), dokumentu, který v roce 1837 vytvořila skupina s názvem Londýnská asociace pracujících (*London Working Men's Association*), jejímž cílem bylo „snažit se všemi právními prostředky zajistit, aby všechny třídy společnosti měly svá rovná, politická a sociální práva“.¹⁹¹ Vedení chartistů spolu soupeřilo a pro jeho představitele bylo obtížné vzájemně spolupracovat, což je často uváděno jako jeden z hlavních důvodů, proč chartismus nakonec neuspěl.

V roce 1838 vydala asociace dokument, který měl být agendou pro řadu radikálů, odborových organizací a pro „Anti-Poor Law“ organizace. Dokument obsahoval šest základních požadavků. Všechny byly známými požadavky reformátorů již od 70. let 18. století.¹⁹² Jednalo se o všeobecné volební právo pro všechny muže starší 21 let, stejně velké volební obvody, tajné volby, odstranění majetkového cenzu pro pasivní volební právo, platy pro poslance a každoroční volby do parlamentu.¹⁹³

Přestože požadavky chartistů nebyly ničím novým, zcela nevídané bylo, že se chartismus stal zastřešujícím termínem pro velmi široký okruh požadavků, které měla jak dělnická, tak i střední třída. Jejich petice navíc podepsalo takové množství lidí, že je parlament mohl jen těžko ignorovat. Hnutí přitahovalo podporu stovek tisíc lidí po dobu delší než 10 let.

Chartismus se zrodil ze zklamání z nedostatků Velkého reformního zákona, který v očích chartistů vůbec nic nezměnil, a z nevlídné ekonomické situace. Největší křivdou byl pro lid ale chudinský zákon (*Poor Law Amendment Act*) z roku 1834. To bylo velmi tvrdé opatření, které zavedlo novou organizaci správy chudinských záležitostí a vytvořilo již zmíněný ústřední orgán nazvaný Komise pro chudinské právo. Opatření bylo navrženo tak, aby snížilo rostoucí náklady na pomoc chudým. Zákon zřídil chudinské pracovny a rozdělil je dle pohlaví, což ve svém důsledku mnohdy rozdělilo rodiny a děti odtrhlo od rodičů.¹⁹⁴ Lidé usoudili, že když je

---

¹⁹¹ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 9.4.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

¹⁹² THE EDITORS OF ENCYCLOPEDIA BRITANNICA. Early and mid-Victorian Britain. Encyclopedia Britannica [online]. London: Encyclopedia Britannica, 2022 [cit. 10.4.2022]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/United-Kingdom/Early-and-mid-Victorian-Britain>

¹⁹³ KUKLÍK, Jan a Radim SELTENREICH. *Dějiny angloamerického práva*. Vydání 2. V nakladatelství Leges vydání 1. Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87212-87-5., s. 149.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 161-162.

reformovaný parlament schopen schválit něco takového, tak bude potřeba ho zreformovat ještě mnohem víc. Dalším důvodem pro vznik chartismu byly také obilní zákony, které byly sice od roku 1815 dvakrát pozměněny, ale stále upřednostňovaly zájmy velkostatkářů a v dobách nedostatku způsobovaly vysoké ceny potravin.

Požadavek poskytnutí přímého parlamentního zastoupení skupinám, které neměly volební právo, nebylo tudíž cílem pouze z ideologických důvodů, ale také prostředkem k řešení ekonomických a sociálních problémů těchto skupin. Zatímco totiž dělnické třídy vytvářely bohatství země, pozemková šlechta, která byla v parlamentu zastoupena v největším počtu, se držela u moci a žila z plodů a práce jiných.¹⁹⁵ Je třeba také poznamenat, že úmyslem chartistů nebylo zrušení parlamentního systému nebo monarchie a Sněmovny lordů. Primárním cílem nebylo ani omezení pravomocí Sněmovny lordů, i když k tomu později dojít mohlo.¹⁹⁶ Ve svém souhrnu měly požadavky chartistů za cíl změnit účel parlamentu jako takového.¹⁹⁷

Británii postihla v roce 1837 recese, na jejímž počátku zemřel král Vilém IV.¹⁹⁸ Po jeho smrti se naposledy konaly všeobecné volby, které byly vyvolané úmrtím panovníka. Melbourneova většina v dolní komoře se ve volbách zmenšila, a ten tak dospěl k závěru, že další parlamentní reforma by akorát odcizila jeho stávající voliče. Proto, když byly na konci roku předloženy Dolní sněmovně požadavky na zavedení tajného hlasování, tříletého volebního období parlamentu a na rozšíření volebního práva, tak se proti nim vláda postavila a komora je neschválila. Chartisté si to vyložili tak, že základy aristokratické moci zůstaly nedotčeny a že od vlády nemůžou nic moc očekávat.¹⁹⁹

V létě roku 1839 byla Charta předložena Dolní sněmovně ve formě petice s necelými 1.300.000 podpisy, ale byla velmi rychle a dle předpokladů zamítnuta. Chartističtí vůdci neprokázali dostatečné vůdčí schopnosti, nedokázali své příznivce řídit a nezvládli koordinovat činnost mezi různými frakcemi hnutí. Dokonce ani neměli plány na to co dělat v případě, pokud by byla jejich petice ignorována. Sice se proslýchalo, že by mělo dojít k masovému povstání a generální stávce, ale ve skutečnosti se nic moc nestalo (až na výjimky).

---

¹⁹⁵ SCOTT-BAUMANN, Michael. *Protest, Agitation and Parliamentary Reform in Britain: 1780-1928*. London: Hodder Education, 2015. ISBN 978 1471838477., s. 78.

¹⁹⁶ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 9.4.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

¹⁹⁷ LANG, Sean. *Parliamentary reform, 1785-1928*. London: Routledge, 1999. ISBN 0-415-18399-5., s. 44.

¹⁹⁸ THE EDITORS OF ENCYCLOPEDIA BRITANNICA. Early and mid-Victorian Britain. Encyclopedia Britannica [online]. London: Encyclopedia Britannica, 2022 [cit. 10.4.2022]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/United-Kingdom/Early-and-mid-Victorian-Britain>

¹⁹⁹ LYONN, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 356-358.

V červenci byla v Birminghamu rozpuštěna mírová demonstrace, ale nejzávažnějším incidentem bylo v listopadu tzv. Newportské povstání. Povstání bylo plánované, mnoho účastníků bylo ozbrojených a v průběhu se zvrhlo v násilný protest. Některé detaily nejsou zcela známy, ale pravděpodobně bylo až 22 demonstrantů zabito a více než 50 jich bylo zraněno.²⁰⁰

I přes neúspěch první petice a zatčení stovek chartistů se hnutí nezhroutilo a jejich přední zástupci si uvědomili, že musí hnutí reorganizovat. V roce 1840 proto založili tzv. National Charter Association, z které se stala nejdůležitější chartistická organizace po zbytek desetiletí.

Druhá petice byla Dolní sněmovně předložena v roce 1842 a udává se, že na ní bylo 3.315.752 podpisů. Vypracována byla zejména dělnickou třídou a střední třída měla na její přípravě menší podíl než u první.²⁰¹ Jejím požadavkem bylo mimo jiné zrušení chudinského zákona. Petice ale nedopadla o moc lépe než první a byla rychle zamítnuta. Zemi zasáhla vlna stávek, které v některých případech doprovázelo i násilí. Jelikož ale stávkující nedosáhli svých cílů, tak se koncem srpna a v září vrátili zpátky do práce.

Chartisté jako politická síla začali ztrácet na síle, protože se začala zlepšovat ekonomická situace a mnoho chartistických představitelů bylo zatčeno. Mnohé potenciální sympatizanty navíc od podpory odpuzovala agresivní povaha některých projevů chartistického hnutí, včetně stávek a násilí. Násilí bylo často spojováno s projevy a revolučními spisy předních chartistů, přestože ne všechno jimi bylo nutně podníceno. To vedlo příslušníky středních tříd k závěru, že dělnické třídy nejsou ještě zralé na volební právo. Pro ostatní, včetně tradičních reformistických skupin, byly požadavky chartistů jednoduše až příliš radikální. Stejně jako v roce 1839 se dokázala vláda úspěšně vypořádat s hrozbou pro veřejný pořádek a pomohl jí k tomu mimo jiné i vznik kvalitních policejních složek a rozvoj železnic, což umožnilo rychlé přesuny jednotek do problémových míst.

Třetí petice z 10. dubna 1848 přišla jen dva měsíce po další revoluci ve Francii. Jeden z chartistických vůdců, Fergus O'Connor, zorganizoval masové shromáždění, které mělo s peticí namířeno do Westminsteru. Tam se však průvod nikdy nedostal a byl odražen vojáky a policií. Následně se dav v tichosti a bez ztrát na životech rozešel.²⁰² O'Connor tvrdil, že měla petice kolem 5.700.000 podpisů. Parlamentní výbor ale petici přezkoumal a prohlásil, že více než polovina podpisů byla zfalšovaná a petice pak byla znovu zamítnuta.

---

²⁰⁰ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 9.4.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

²⁰¹ Tamtéž.

²⁰² KUKLÍK, Jan a Radim SELTENREICH. *Dějiny angloamerického práva*. Vydání 2. V nakladatelství Leges vydání 1. Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87212-87-5., s. 150.

Chartismus jako takový nakonec skutečně selhal, ačkoli se ještě celé léto 1848 jeho stoupenci snažili vyvíjet další činnost. Nicméně i tak způsobil ve vládě značnou nervozitu, a to zejména kvůli vysokému počtu jeho stoupenců, pobuřující rétorice a násilí. Důvodem neúspěchu bylo pravděpodobně to, že chartisté nedokázali získat podporu v parlamentu a postrádali jednotné a funkční vedení. Konečný neúspěch chartismu je také přičítán síle a sebevědomí vlády při řešení krize.²⁰³ Neúspěch hnutí znamenal konec masovým nepokojům, které by spojily jak střední, tak i dělnické třídy. Obě skupiny napříště viděly své zájmy jako oddělené a rozdílné. Zrušení obilních zákonů, kterého dosáhli aktivisté ze střední třídy, ale veřejnosti ukázalo, že i protestní hnutí může dosáhnout svých cílů.

Peelova konzervativní vláda nahradila Melbourneovu whigskou. Nová vláda omezila dovozní cla, reorganizovala Bank of England a podporovala výstavbu soukromých železnic, protože věřila, že prosperita země pomůže vyřešit i mnoho sociálních problémů.²⁰⁴ Peel, ač sám původně zastáncem protekcionistické politiky, se víc a víc přikláněl k tomu, že musí být odstraňovány překážky volného trhu, přičemž jeho cílem bylo poskytnout britskému průmyslu levnější suroviny a chudým pomoci snížením cen potravin. Peelova vláda se tudíž spíše zabývala ekonomickými otázkami, než aby řešila otázku parlamentní reformy. Později se zase musela zaměřit na řešení krize způsobené hladomorem v Irsku. Po pádu Peelovy vlády neměl na dlouhou dobu nikdo dostatečnou sílu na to, aby dokázal prosadit větší změny.

4.3. Velký irský hladomor

Od 30. let 19. století se problémy týkající se Irska stávaly stále závažnější, protože docházelo k nepřetržitému nárůstu odporu Irů vůči Unii a také ke vzniku hnutí, která stále více usilovala o určitou formu irské samosprávy nebo dokonce o úplnou nezávislost. V roce 1797, tedy těsně před vznikem Unie, byla nezávislost Irska cílem pouze menšiny extremistů, ale v průběhu 19. století se snaha o alespoň částečnou autonomii, tzv. Home Rule, stala součástí hlavního politického proudu.²⁰⁵

Katolická emancipace a reformní zákon z roku 1832 neměly v Irsku prakticky žádný účinek. Obrovská ekonomická nerovnost mezi Irskem a Británií, neúměrné výhody poskytované menšinové irské církvi a propastné rozdíly mezi vládoucí třídou a zbytkem

---

²⁰³ SCOTT-BAUMANN, Michael. *Protest, Agitation and Parliamentary Reform in Britain: 1780-1928*. London: Hodder Education, 2015. ISBN 978 1471838477., s. 91.

²⁰⁴ MORGAN, Kenneth Owen. *Dějiny Británie*. Z anglického originálu *The Oxford Illustrated History of Britain* přeložil Michal KALINA, Miloslav KORBELÍK, Josef POLIŠENSKÝ, Jana SPURNÁ, Jan URBAN a Ivo ŠMOLDAS. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-347-9., s. 392.

²⁰⁵ LYONN, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 361.

obyvatelstva zůstávaly nevyřešeným problémem. Církevní reforma byla v Irsku také otázkou obrovského politického významu. A to nejen kvůli tomu, že Melbournova vláda potřebovala podporu O'Connella a dalších katolických poslanců, aby se mohla udržet u moci.²⁰⁶

Kromě Greyovy legislativy ve 30. letech 19. století byl až do 40. let relativní klid. Pak se O'Connell postavil do čela protiunijního hnutí a založil tzv. Repeal Association. Hnutí rychle získalo podporu katolického obyvatelstva a katolické církve, což mělo vliv i na chartisty a požadavek na zrušení Unie byl zahrnut do jejich petice z roku 1842.²⁰⁷ Peel rozpoznal hrozící nebezpečí, ale situace se zcela nenadále změnila, když v roce 1845 postihla významnou část úrody brambor plíseň, která způsobila obrovský hladomor.

Irské zemědělství bylo tehdy založeno takřka výhradně na pěstování brambor. Brambory byly levné, výživné, nasycily a byly lépe přizpůsobené irským klimatickým podmínkám než obilí. Oproti tomu v Británii bylo zemědělství více diverzifikované a neúroda brambor sice způsobila zvýšení cen a mírný nedostatek potravin, ale ne hladomor. V Irsku byla zničena třetina úrody, a protože brambory tvořily základ stravy většiny populace, mnohdy i 80 % denně přijatých kalorií, tak došlo ke katastrofě obrovského rozsahu.²⁰⁸ Situace byla o to horší, protože pokud se plíseň důkladně nezlikviduje, zůstane v půdě.

Následkům plísně sice nějakou dobu trvalo, než se naplno projeví, ale hlasy požadující zrušení obilních zákonů se objevily takřka okamžitě. Dále byl požadován dovoz zahraniční kukuřice bez jakýchkoli omezení, a aby kukuřici dodával Irům i stát. Peel navíc usiloval o úplné zrušení cel na zboží nezbytné k živobytí, včetně potravin. To byl ale požadavek, který rozdělil jeho stranu a kabinet, protože vysoký podíl toryovských poslanců zastupovalo zájmy zemědělců a považovalo obilní zákony za nezbytný prostředek ochrany britského zemědělství před zahraniční konkurencí. Mnozí zároveň obviňovali Peela, že mění názory podle vlastních potřeb a nebere ohledy na zájmy strany. Současně také tvrdili, že snížení ceny chleba způsobené zrušením obilních zákonů nezabrání hladovění obyvatelstva, protože ti, kteří se ocitli v největší nouzi, by ani tak neměli peníze, aby si nějaký mohli koupit.

Peelovi se přesto podařilo zajistit zrušení obilních zákonů v průběhu tříletého období. Strana ale zůstala beznadějně rozštěpená a Peel byl nucen v červnu 1846 rezignovat. Novým ministerským předsedou se stal whig Russell a jeho vláda vytvořila programy veřejných prací,

---

²⁰⁶ Tamtéž.

²⁰⁷ Tamtéž.

²⁰⁸ MOKYR, Joel. Great Famine. Encyclopedia Britannica [online]. London: Encyclopedia Britannica, 2021 [cit. 28.3.2022]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/event/Great-Famine-Irish-history/Great-Famine-relief-efforts>

jako například výstavbu silnic, což mělo umožnit rychlejší distribuci zásob po Irsku. Strádající obyvatelstvo si na stavbě mohlo také vydělat dost na to, aby jim to pomohlo v obživě.

Následky hladomoru byly strašlivé. Z osmi milionů Irů žijících v roce 1845 přibližně jeden milion zemřel před rokem 1850 v důsledku hladomoru. Milion Irů emigrovalo před rokem 1852 ze země a emigrace pokračovala i po zbytek století. Počet obyvatel Irska klesl na 5,5 milionu v roce 1871 a na 4,5 milionu v roce 1901.²⁰⁹

---

²⁰⁹ LYONN, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 362.

5. Reformy 2. poloviny 19. století

Přestože během období koaličních vlád let 1846-1866 pokračovalo zintenzivňování vládní účasti v různých oblastech života, další období výrazných změn nastalo až koncem 60. let 19. století. Jednalo se zejména o druhé rozšíření volebního práva v roce 1867.

5.1. Vývoj let 1846-1866

Británie prosperovala a byla nejstabilnějším, nejbohatším a nejmocnějším národem na světě. Mnoho Britů (s výjimkou chartistů) se spokojilo s reformovaným systémem vytvořeným v roce 1832 a po další reformě dlouhou dobu netoužilo.²¹⁰ Peelův kabinet z let 1841-1846 byl na následujících dvacet let poslední vládou, která měla většinu v Dolní sněmovně. Konzervativci zůstali nadobro rozděleni kvůli zrušení obilních zákonů. Protekcionská většina čítala přibližně 240 poslanců a udržela si původní stranický název. Stranu vedl nejprve hrabě Derby a později Benjamin Disraeli, což byla pravděpodobně nejvýznamnější osobnost konzervativců 2. poloviny 19. století. Tzv. peelité byla odtržená menšina čítající zhruba 120 poslanců. Peelité spolupracovali s liberály, a nakonec se s nimi v roce 1859 sloučili.²¹¹

Přestože v tomto období neexistovala vláda, která by byla odhodlaná prosadit změny a modernizaci tak jako dříve vláda Greye nebo Peela, v oblastech sociální legislativy, zejména ve vzdělávání a zdravotnictví, k určitému rozvoji docházelo. Zvláště byly poskytovány větší pravomoci místním úřadům.²¹²

Někteří liberálové tušili, že rozšíření volebního práva by pravděpodobně naklonilo volební preference na jejich stranu (jako v roce 1832), ale obavy z rozbouřených davů a násilných nepokojů dřívějších období se vytrácely lidem z paměti a odhodlání prosadit volební reformu nebylo tak vysoké.

Mezi lety 1852 a 1866 proto došlo k zamítnutí pěti reformních návrhů, které by rozšiřovaly volební právo. John Russell z nich připravil čtyři. První jeho návrh byl z roku 1850 a druhý následoval v roce 1852. Záměrem návrhu z roku 1852 bylo, aby se volební právo udělilo i mužům, kteří vlastní majetek nižších hodnot. Volební kvalifikace by byla snížena na 20 liber v hrabstvích a 5 liber ve městech. Jednalo by se o snížení z 50 liber a 10 liber. Russell ale nedokázal získat dostatečnou podporu od svých kolegů a návrh zákona byl stažen. V roce 1854

---

²¹⁰ SCOTT-BAUMANN, Michael. *Protest, Agitation and Parliamentary Reform in Britain: 1780-1928*. London: Hodder Education, 2015. ISBN 978 1471838477., s. 32.

²¹¹ Viz. kap. 4.1., s. 51-52.

²¹² LYONN, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 364.

se pokusil prosadit další návrh, který se s tím předchozím zcela shodoval až na to, že ve městech měla být kvalifikace stanovena na 6 liber, a ne na 5. Společně s tímto návrhem se pozornost upřela k novému fenoménu, který se stal známý jako „fancy franchises“. Jeho myšlenkou bylo, že vlastnictví nebo pronajímání si majetku určité hodnoty by nemělo být jediným kritériem volební kvalifikace. Ta by byla rozšířena i na osoby, které by se kvalifikovaly například díky příjmu alespoň 10 liber z určitých dividend, platbě přímých daní ve výši nejméně 40 šilinků nebo díky absolvování univerzity. Návrh se ale nedostal z Dolní sněmovny kvůli propuknutí krymské války 28. března 1854.²¹³

Narůstajícího odhodlání pro změnu ve volebním systému si začali pomalu všimnout i konzervativci a během jejich krátké vlády v letech 1858-1859 předložili návrh zákona s cílem rozšířit volební právo. Volební právo by bylo přiznáno obdobně jako u návrhu v roce 1854 i různým skupinám, které by se kvalifikovaly na základě povolání nebo vzdělání. Jednalo by se o duchovní, lékaře, učitele, absolventy univerzit, osoby, které měly penzi ve výši nejméně 20 liber za námořní, vojenskou nebo civilní službu, a osoby, které vlastnily vládní cenné papíry nebo měly úspory ve výši alespoň 60 liber. Mělo také dojít k zavedení jednotného volebního práva ve městech a hrabstvích s cenzem 10 liber a 20 liber u tzv. lodgers²¹⁴. Vzhledem k tomu, že mnoho osob z těchto skupin ale již bylo oprávněno volit, tak je nepravděpodobné, že by návrh zákona měl nějaké větší účinky. Nicméně návrh zákona byl zamítnut, protože dle jedné části poslanců se jednalo o příliš radikální řešení a dle druhé zase o nedostatečné.²¹⁵

V roce 1860 pak následoval ještě jeden pokus Johna Russella, ale kvůli malé podpoře nevládních poslanců byl návrh stažen, aniž by se o něm hlasovalo.

V roce 1858 byla přesto provedena důležitá změna, která na první pohled prošla takřka bez povšimnutí. Došlo totiž ke zrušení majetkových požadavků na funkci poslance, což teoreticky umožnilo každému muži kandidovat do Dolní sněmovny a v případě zvolení v ní i usednout. Do té doby se dle zákona o majetkových kvalifikacích (*Property Qualification Act*) z roku 1711 vyžadovalo, aby zástupci hrabství vlastnili majetek nebo měli výnos z půdy ve výši nejméně 600 liber ročně a zástupci měst 300 liber ročně.²¹⁶ Požadavky byly sice trochu zmírněny v roce 1838, ale úplné zrušení majetkových požadavků přišlo až v roce 1858. Tato změna měla

---

²¹³ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 10.4.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

²¹⁴ „Lodger“ je osoba, která bydlí společně s pronajímatelem v domě, který pronajímatel vlastní, a pronajímá si od něj například jen jeden pokoj.

²¹⁵ LYONN, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 371.

²¹⁶ KUKLÍK, Jan. *Poodhalené tváře anglického práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-441-1., s. 225.

zpočátku jen malý praktický účinek, protože až do roku 1905, kdy byl zaveden plat pro členy parlamentu, mohli reálně o zvolení usilovat pouze ti, kteří měli čas a dostatečný příjem z jiných činností. I tak se ale jednalo významný posun.

Další reformní výjimkou byl i „Irish Franchise Act 1850“. Reforma z roku 1832 byla totiž pro Irsko méně velkorysá než pro zbytek Spojeného království, a proto byl přijat nový zákon, který zavedl systém volební kvalifikace založený na principu obývané domácnosti. Hlavními beneficienty této úpravy byli voliči v hrabstvích a počet oprávněných voličů se ztrojnásobil z přibližně 50.000 na 150.000.²¹⁷

Ačkoli zájem veřejnosti o volební reformu zeslábl, u obou stran Dolní sněmovny nadále panovalo odhodlání do určité míry rozšířit volební práva. Zejména Gladstone, který v roce 1859 vstoupil do Liberální strany, usiloval o zahrnutí kvalifikovaných dělnických tříd mezi oprávněné voliče. Oceňoval totiž jejich zásluhy na rostoucí národní prosperitě. Konzervativci nebyli v této době takřka 20 let u moci a nelpěli proto tolik na zachování tehdejšího politickému systému. Ke vzájemné shodě ohledně konečné podoby, jakou by reforma měla mít, ale nedošlo.

5.2. Reformní zákon 1867

Existuje několik důvodů, proč nakonec došlo k reformě roku 1867 a proč byl přijatý zákon tak významný. Veřejnost a mnozí politici už byli na reformu připraveni a začali ji považovat za nezbytnou. Dalším důvodem bylo, že se i konzervativci, a zejména Disraeli, rozhodli chopit příležitosti a prosadit vlastní návrh reformy. Po definitivním neúspěchu chartistického hnutí přestala být parlamentní reforma pro veřejnost hlavním tématem a pozornost dělnických radikálů se z velké části přesunula do aktivit v odborových organizacích. Ještě před koncem 50. let 19. století takřka vymizelo anti-aristokratické cítění a frustrace z politického systému. Nicméně atmosféra se změnila v roce 1865 po smrti ministerského předsedy lorda Palmerstona, který byl zarytě anti-reformní. Veřejnost začala požadovat změnu parlamentního systému, aby volební práva získala stále více respektovaná dělnická třída, která byla schopná udržet si práci a pravidelně platit nájem. Tento respekt pramenil ze vzrůstající gramotnosti této třídy, pobožného a střídavého života a z toho, že ve velkém neutráceli peníze za alkohol jako nižší třídy nekvalifikovaných pracovníků. Ti byli považováni za nebezpečné živly, přestože to

---

²¹⁷ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 10.4.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

nemuseli nutně být přímo kriminálníci. Zejména liberálové věřili, že existuje bezpečná vrstva dělnické třídy, která si zaslouží privilegium volebního práva.²¹⁸

K pokroku v reformních tendencích došlo, když Gladstone, tou dobou kancléř státní pokladny v Russellově vládě, předložil v roce 1866 návrh zákona, který by snižoval volební cenzus ve městech z 10 na 7 liber a z 50 na 14 liber u střednědobých nájemců půdy v hrabstvích. Další dvě nové kategorie voličů měly zahrnovat „lodgers“ s ročním nájmem alespoň 10 liber a muže, kteří měli v bance úspory ve výši alespoň 50 liber. Russellův kabinet odhadoval, že by reforma rozšířila volební právo o 400.000 nových voličů na celkových 1.450.000 a že by došlo k dalšímu přerozdělení křesel v Dolní sněmovně. Liberálové zůstávali však rozdělení, a protože se Gladstoneovi nepodařilo získat podporu od konzervativců, tak musela Russellova vláda rezignovat.²¹⁹

Neúspěch návrhu probral obyvatelstvo z letargie a oživil hnutí usilující o rozšíření volebního práva. Ještě dříve, v letech 1864 a 1865, byla založena Reformní unie (*Reform Union*) a Reformní liga (*Reform League*), které usilovaly o zavedení všeobecného volebního práva pro muže a tajného hlasování.²²⁰ Jejich podpora rapidně rostla a jenom během dvou let měly stovky poboček po celé Británii. V Hyde Parku po neúspěchu návrhu zákona propukly nepokoje a začaly se organizovat další veřejná shromáždění a sepisovat petice. Tyto tlaky veřejnosti vytvořily takovou atmosféru ve společnosti, že se reforma v nějaké formě stala nevyhnutelnou.

Protože byli liberálové rozdělení, rozhodla se menšinová vláda konzervativců pod vedením lorda Derbyho využít příležitosti a získat pro sebe politické body tím, že předloží vlastní návrh reformního zákona. Obecně se mělo za to, že z rozšíření volebního práva by měla prospěch liberální strana. Nicméně Disraeli se domníval, že ten, kdo by poskytl obyvatelstvu rozšíření volebního práva, by byl patřičně odměněn. Přesvědčil také Derbyho, že pro stranické zájmy by bylo nejvíce prospěšné, pokud by byl připraven návrh, který by upravil volební cenzus tak, aby se volební právo rozšířilo i o kvalifikované manuální pracovníky. Oba věděli, že jejich návrh zákona bude muset nabízet více než předešlé návrhy liberálů. Konzervativci tehdy strávili 20 let převážně v opozici, a Disraeli si byl proto jistý, že je dokáže přesvědčit, aby jeho návrh podpořili. Jednalo se skutečně o Disraeliho návrh. Lord Derby byl sice ministerským

---

²¹⁸ SCOTT-BAUMANN, Michael. *Protest, Agitation and Parliamentary Reform in Britain: 1780-1928*. London: Hodder Education, 2015. ISBN 978 1471838477., s. 35-36.

²¹⁹ LYONN, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 372.

²²⁰ SCOTT-BAUMANN, Michael. *Protest, Agitation and Parliamentary Reform in Britain: 1780-1928*. London: Hodder Education, 2015. ISBN 978 1471838477., s. 37.

předsedou, ale byl to Disraeli, kdo návrh vytvořil, měnil jej, předložil jej, dohlížel na rozšiřování jeho působnosti, a nakonec jej i předložil Sněmovně lordů.

Nejprve předložil v únoru 1867 návrh, který by zajistil volební právo ve městech s volebním cenzem ve výši 6 liber, 20 liber v hrabstvích a rozšířil by ho i o „fancy franchises“. Těmi měl být vyvážen příliv nových voličů z dělnických tříd.²²¹ Návrh byl v Dolní sněmovně ale kritizován za to, že je příliš skromný, a Disraeli ho proto stáhl a oznámil radikálnější návrh. Zrevidovaný návrh byl znovu předložen v Dolní sněmovně. Disraeli a většina liberálů si přála reformu, i když se ne vždy shodli na jejích detailech. Po druhém čtení byl návrh postoupen výboru. Tam byl rozsáhle pozměněn a když výbor opustil, tak byl výrazně dalekosáhlejší než návrh, který mu byl postoupen. Disraeli byl totiž připraven přijmout pozměňovací návrhy radikálních liberálů za předpokladu, že i oni návrh zákona podpoří. To mělo ale jednu výjimku. Nepřijal by je od Gladstonea. Zákon musel být vnímán jako zákon konzervativní strany, a ne liberální, měl to být triumf Disraeliho, ne Gladstonea. To vedlo k nezvyklým úkazům, protože Disraeli vícekrát než jednou odmítl Gladstoneův pozměňovací návrh, aby později ve stejné věci přijal od někoho jiného návrh ještě extrémnější.²²²

Disraeliho strategie byla úspěšná a Sněmovnou lordů byl návrh schválen bez větších obtíží. Následně vstoupil v platnost jako zákon o zastoupení lidu 1867 (*Representation of the People Act*). O rok později následovaly obdobné zákony pro Skotsko a Irsko. Zákon byl z velké části postaven na stejných základech jako neúspěšný návrh liberálů, ale rozšířil volební právo o mnohem větší počet lidí.²²³ Ve městech rozšířil volební právo na všechny muže, kteří vlastnili nebo si pronajímali dům pod podmínkou alespoň 12měsíčního pobytu, a na všechny „lodgers“, kteří platili roční nájem ve výši nejméně 10 liber, a to opět pod podmínkou alespoň 12měsíčního pobytu. V hrabstvích bylo volební právo přiznáno, kromě osob, které již měly právo volit, vlastníkům a dlouhodobým nájemcům půdy v hodnotě 5 liber ročně a držitelům půdy, která měla zdanitelnou hodnotou ve výši nejméně 12 liber ročně a na kterých byly zaplacený tzv. poor rates^{224, 225, 226}.

---

²²¹ LANG, Sean. *Parliamentary reform, 1785-1928*. London: Routledge, 1999. ISBN 0-415-18399-5., s. 66.

²²² MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 10.4.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

²²³ LANG, Sean. *Parliamentary reform, 1785-1928*. London: Routledge, 1999. ISBN 0-415-18399-5., s. 63.

²²⁴ „Poor rate“ byla daň vybíraná farnostmi, která sloužila ke zmírnění chudoby.

²²⁵ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 10.4.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

²²⁶ *Protest, agitation and parliamentary reform, c1780-1928* [online]. [cit. 11.4.2022]. Dostupné z: <https://159.182.126.141/AssetsLibrary/SECTORS/Secondary/SUBJECT/HistoryandSocialScience/PDFs/A%20L>

To rozšířilo elektorát přibližně o 500.000 nových voličů. Zákon v Anglii a Walesu společně s obdobnými zákony ve Skotsku a Irsku zvýšil počet voličů na přibližně 2,5 milionu, což představovalo asi jednu třetinu všech dospělých mužů v Británii. V Irsku byl podíl voličů o trochu menší. Největší dopad měl zákon ve městech. Došlo v nich k posunu ve složení elektorátu ve prospěch dělnických tříd. Naopak v hrabstvích nebyl tento efekt tak výrazný. Došlo také k novému přerozdělení křesel v Dolní sněmovně a velkým městům, jako například Birmingham, byl přidělen třetí zástupce. V neposlední řadě došlo také ke zrušení tradičního rozpouštění parlamentu po každé smrti britského panovníka.²²⁷

Přestože některé prvky zákona měly za cíl zvýhodnit konzervativce, v prvních volbách po jeho účinnosti, tj. v prosinci 1868, uspěli liberálové a ministerským předsedou se stal Gladstone. Rok 1868 je také mnohdy považován za další ústavně významný rok. Ministerští předsedové všeobecně uznávali, že jejich vláda nemůže vydržet u moci, pokud nemá podporu Dolní sněmovny. Přesto ale po prohraných volbách vlády neodstupovaly a spíše čekaly, až utrpí porážku při hlasování v parlamentu. V roce 1868 se však poprvé stalo, že Disraeli, který vedl vládu po Derbym, rezignoval hned poté, co byl ohlášen výsledek voleb. Následně poradil královně Viktorii, aby poslala pro Gladstonea a pověřila ho sestavením nové vlády. Disraeli tím v podstatě uznal, že to bylo veřejné mínění, a nikoli Dolní sněmovna, kdo vytváří vlády.

5.3. 70. a 80. léta 19. století

Hlavní politické strany byly na přelomu 60. a 70. let 19. století vnitřně rozštěpeny. Liberálové zůstávali rozdělení kvůli volební reformě a znovu se rozdělili kvůli irské otázce a búrské válce. Konzervativci byli rozdělení kvůli poreformní porážce ve volbách v roce 1868.²²⁸ Po volební porážce se konzervativci rozhodli změnit svoji strategii a začali usilovat o vybudování první stranické organizace a o vytvoření silné volební základny u skupin, které nově nabyly právo volit. To bylo nutné právě proto, že se tolik zvýšil počet nových voličů a to vyžadovalo mnohem větší míru organizace, než byly strany zvyklé.

Za časů Peela a Palmerstona neexistovaly žádné silně centralizované stranické organizace a jejich nejbližším ekvivalentem byly dva londýnské gentlemanské kluby. Prvním z nich byl

---

evel%202015/Paper-3-Sample-Chapters/GCE_A_Level_History_Protest_Refinery%20watermarked_3rd_Proof-2_Ch1.pdf

²²⁷ LYONN, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 372.

²²⁸ LANG, Sean. *Parliamentary reform, 1785-1928*. London: Routledge, 1999. ISBN 0-415-18399-5., s. 90.

toryjský „Carlton Club“ založený v roce 1832 a druhým byl v roce 1836 založený whigský „Reform Club“.²²⁹

Konzervativci zdůrazňovali, že to byli právě oni, a ne liberálové, kdo rozšířil volební právo mezi dělnické třídy. Společně s rozšířením volebního práva se dalo předpokládat, že bude docházet k výraznému snižování tzv. uncontested seats²³⁰. Strana proto musela nejen přilákat voliče, ale také vybrat vhodné kandidáty, které by poslala do voleb. V roce 1870 byla za tímto účelem vytvořena Konzervativní ústřední kancelář (*Conservative Central Office*). Tento orgán koordinoval širokou síť místních stranických sdružení, které byly seskupeny v Národním svazu konzervativních a ústavních asociací (*National Union of Conservative and Constitutional Associations*) zřízeném o tři roky dříve. Nutnost lepší organizace si uvědomili i liberálové a v roce 1877 založili Národní federaci liberálních asociací (*National Federation of Liberal Associations*).²³¹ Tato sdružení pořádala pro své členy různé společenské akce jako například pikniky, výlety, vzdělávací přednášky atd. Sdružení měla přilákat příslušníky dělnických tříd, ale hlavním důvodem jejich existence bylo zmobilizovat podporu v době voleb.²³²

Po volební reformě začaly ve volbách mezi sebou více soupeřit samotné politické strany se svými ideologiemi a stranickými programy než jednotliví kandidáti se svými osobními názory. Poslanci začali být ještě více oddaní svým stranám a počet vládních porážek v dolní komoře se výrazně snížil.²³³ Tento trend byl patrný již před rokem 1867, ale reformní zákon jej urychlil. Strany nepochybně rychle rostly do velikosti.

Vývoj byl ještě více podpořen zavedením tajného hlasování v roce 1872. Veřejné hlasování bylo jedním z faktorů, i když ne jediným, které přispívaly ke korupci. Existuje mnoho příkladů, jakým způsobem ke korupci docházelo, ale mezi ty nejhorší patřilo kupování hlasů nebo dokonce i křesel. Thomas Erskine May si stěžuje, že „*křeslo v parlamentu bylo na prodej, stejně jako majetek*“²³⁴ (překlad vlastní). Zavedení tajného hlasování bylo důležité, protože osoba, která podplatila jinou, nemohla vědět, jestli daná osoba opravdu hlasovala podle jejích pokynů. Obdobně tak osoba, která vyhrožovala jiné, nemohla vědět, jestli skutečně bylo jednáno podle jejích pokynů. Z dnešního pohledu se nám může zdát veřejné hlasování hodně zvláštní, nicméně

---

²²⁹ Tamtéž, s. 91.

²³⁰ „Uncontested seats“ se volí ve volbách, ve kterých je počet kandidátů stejný nebo nižší než počet míst, která jsou k dispozici pro volbu. Je tak zaručeno zvolení těchto kandidátů.

²³¹ SCOTT-BAUMANN, Michael. *Protest, Agitation and Parliamentary Reform in Britain: 1780-1928*. London: Hodder Education, 2015. ISBN 978 1471838477., s. 42.

²³² LANG, Sean. *Parliamentary reform, 1785-1928*. London: Routledge, 1999. ISBN 0-415-18399-5., s. 91.

²³³ V roce 1859 to bylo 58 %, v roce 1868 32 % a v roce 1885 už jen 7 %.

²³⁴ MAY, Thomas Erskine. *The Constitutional History of England Since the Accession of George the Third, 1760-1860* [online]. New York: A. C. Armstrong, 1891. s. 269 [cit. 15.4.2022]. Dostupné z HeinOnline Legal Classics: <https://heinonline-org.ezproxy.is.cuni.cz/HOL/Index?index=beal%2Fconhegt&collection=beal>

v 19. století to bylo zcela běžné a tajné hlasování bylo mnohými považováno za „nemožné“ a „zbabělé“, protože muž měl mít odvahu projevit své přesvědčení navenek.²³⁵ Nakonec byl ale návrh přijat a v červenci 1872 se stal zákonem²³⁶. I přesto mohly být volby stále velmi násilné a korupce nevymizela. Naopak se uvádí, že ještě vzrostla, protože se voliči nechávali uplácet z obou stran.²³⁷

Konzervativcům se v každém případě nová strategie vyplatila a po volbách v roce 1874 se dostali k moci. Poté obrátila konzervativní vláda svou pozornost více k zahraničním záležitostem a další reformní politika musela počkat, dokud se moci neujali v roce 1880 opět liberálové. Ve společnosti zůstávalo velké znepokojení z vysoké úrovně korupce, která se v Británii vyskytovala v souvislosti s volbami. Zákony, které měly zabránit korupci, byly zavedeny již od konce 17. století, ale měly velmi malý praktický účinek. Výdaje kandidátů na legitimní, ale i nelegitimní prostředky sloužící k přilákání voličů, byly v druhé polovině 19. století dokonce vyšší než kdy jindy. Každé volby byly navíc semeništěm bujarých pitek a násilí.

Po roce 1867, a zejména pak po roce 1880, začali poslanci dospívat k závěru, že je potřeba s rozsáhlou korupcí definitivně něco udělat, přestože mnozí z nich vděčili za své mandáty korupčním praktikám. Gladstoneova liberální vláda se rozhodla učinit opatření, aby takovému zneužívání a excesům zabránila a aby vytvořila rovné podmínky pro jednotlivé kandidáty a politické strany. V roce 1883 byl proto i s podporou konzervativních poslanců přijat zákon o prevenci korupčních a nezákonných praktik (*Corrupt and Illegal Practices Prevention Act*), který omezil volební výdaje ve volebních obvodech. Ve městech byla částka stanovena na maximálně 350 liber, pokud počet voličů nepřesáhl 2.000, ale pokud byl počet voličů vyšší, tak to bylo 380 liber plus 30 liber na každých dalších 1.000 voličů. V hrabstvích byla částka stanovena na maximálně 650 liber, pokud počet voličů nepřesáhl 2.000 a pokud ano, tak to bylo 710 liber plus 60 liber na každých dalších 1.000 voličů. Omezil se také počet placených stranických zaměstnanců, kterým zároveň nebylo dovoleno volit. Za korupční a nezákonné praktiky mohl být udělen trest odnětí svobody až na jeden rok a zákaz zasedat v parlamentu.²³⁸

---

²³⁵ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 10.4.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

²³⁶ Zákon o hlasování (*Ballot Act*).

²³⁷ LANG, Sean. *Parliamentary reform, 1785-1928*. London: Routledge, 1999. ISBN 0-415-18399-5., s. 82.

²³⁸ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 10.4.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

Zákon zaznamenal velký úspěch a v jeho důsledku klesl počet úspěšných petic stěžujících si na podplácení u voleb z 16 v roce 1880 na 3 v roce 1885.²³⁹

Zákon měl ale vliv jen na výdaje jednotlivých kandidátů a pouze na úrovni volebních obvodů v době voleb. Nebylo v něm nic, co by poslancům a potenciálním kandidátům zakazovalo nějakým způsobem projevit vděčnost za podporu nebo co by zakazovalo ústřední stranické organizaci využívat různé prostředky na celostátní úrovni. Právní úprava neobsahovala ani nic, co by stranám znemožňovalo, aby po nástupu k moci odměňovaly své sponzory tím, že přesvědčily panovníka, aby těmto osobám udělil například rytířský titul nebo je dokonce jmenoval peery. Takovéto zneužívání v určité míře funguje dodnes.

Vlády musely v 70. a 80. letech reagovat i na taktiku irských stran, které při projednávání zákonů záměrně plýtvaly časem prostřednictvím různých obstrukcí. V roce 1880 Disraeliho vláda zajistila speakerovi pravomoc suspendovat jednotlivé poslance za různé menší přestupky. Poté, co v roce 1881 jedna rozprava trvala od 15:45 31. ledna, dokud nebyla speakerem ukončena v 9:30 2. února, byla speakerovi formálně udělena pravomoc ukončit rozpravu a zahájit ve věci hlasování. Od roku 1887 se mohl každý člen Dolní sněmovny dožadovat ukončení rozpravy a okamžitého hlasování o projednávané věci. Následně by bylo na speakerovi, aby zvážil, jestli nechá návrh předložit k rozhodnutí nebo, pakliže by nebyla věc ještě dostatečně projednána, nechá rozpravu pokračovat. To by učinil i v případě, kdyby mohlo dojít k ohrožení práv menšiny. Pokud se speaker rozhodne, že má dojít k hlasování, děje se tak okamžitě a rozprava už neprobíhá. Nicméně speaker se může také rozhodnout, že je třeba nejprve provést hlasování o tom, jestli se návrh zákona předloží k samotnému hlasování v Dolní sněmovně. U takového hlasování je vyžadováno, aby v jeho prospěch hlasovalo alespoň 100 poslanců. Pokud dojde k souhlasu, je bezodkladně hlasováno o původně projednávané věci a Dolní sněmovna o ní musí rozhodnout. Pokud k souhlasu nedojde, tak se pokračuje v rozpravě.²⁴⁰

Objevil se také speciální institut tzv. gilotiny, který omezil čas určený pro konkrétní fáze návrhu zákona. Rozprava vždy skončí, když uplyne stanovený čas. Bezodkladně se pak provede hlasování o této dané fázi. V případě projednávání ve výborech nebo fáze určené k dalším pozměňovacím návrhům se hlasuje i o přijetí neprojednávaných částí návrhu zákona a o pozměňovacích návrzích vlády. Používání gilotiny bylo nahrazeno tzv. programovým

---

²³⁹ LYONN, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 378.

²⁴⁰ *Closure motions* [online]. [cit. 24.3.2022]. Dostupné z: <https://guidetoprocedure.parliament.uk/articles/tg3UWM89/closure-motions>

návrhem, který stanovil, že se doba pro jednotlivé fáze určí po druhém čtení návrhu zákona.²⁴¹ Tyto instituty jsou specifické pro Dolní sněmovnu a s menšími obměnami platí dodnes. Ve Sněmovně lordů není časové omezení dovoleno.

5.4. Reformy let 1884 a 1885

Disraeliho zákon o zastoupení lidu 1867 nezbavil volební systém přetrvávajících nerovností. Jen málokdo si proto myslel, že je reforma parlamentního systému dokončena, přestože si někteří přáli, aby tomu tak bylo, a někteří dokonce litovali, že k nějakým změnám vůbec došlo. Nicméně většina si reformu přála a téměř každý uznal, že nějaká další v budoucnu přijde, ať už s tím souhlasí nebo ne. Mnozí politici se však obávali, aby reforma nepoškodila jejich osobní zájmy nebo jejich stranu. Po přijetí zákona o prevenci korupčních a nezákonných praktik v roce 1883 se začal vytvářet tlak na schválení dalších reforem. Na podzim se konala řada velkých veřejných shromáždění a v lednu 1884 navštívila Gladstonea, který byl od roku 1880 znovu předseda vlády, delegace zastupující 240.000 odborářů a vyzvala ho, aby připravil další reformu.²⁴²

I mezi nižšími třídami ale nebyli všichni pro rozšíření volebního práva. Například v hrabstvích někteří z kvalifikovaných dělníků pohrdali zemědělskými pracovníky a mysleli si o nich, že nejsou hodni volebního práva, případně že na něj nejsou zatím připraveni. Politici se domnívali, že liberálové by pravděpodobně profitovali z nárůstu voličů ve městech a že konzervativci by zase patrně profitovali z rovnoměrnějšího přerozdělení křesel. Konzervativci také tvrdili, že je přerozdělení křesel nezbytné, aby noví voliči z měst nepřevážili nad voliči z venkova. Zároveň se domnívali, že voliči v hrabstvích mají tendenci volit spíše konzervativce a ti že by byli bez přerozdělení křesel přečísleni novými voliči z řad pracovníků v zemědělství, horníků a dalšími.²⁴³

Gladstoneova vláda nechala připravit návrh zákona, ve kterém v hrabstvích zůstala nezměněna volební kvalifikace držitelů půdy ve freeholdu, copyholdu a také nájemců půdy, ale byla k nim přidána volební kvalifikace, jaká platila ve městech. Jednalo se o muže, kteří vlastnili nebo si pronajímali dům, a o „lodgers“. Volební kvalifikace na základě pronájmu ve

---

²⁴¹ *Allocation of time motions* [online]. [cit. 24.3.2022]. Dostupné z: <https://www.parliament.uk/site-information/glossary/allocation-of-time-motion/>

²⁴² MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 10.4.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

²⁴³ Tamtéž.

výši nejméně 50 liber byla zrušena. Hlavním účelem návrhu zákona bylo, aby došlo ke sladění volebního práva v hrabstvích s volebním právem ve městech.²⁴⁴

Konzervativci nebyli s návrhem spokojeni, protože chtěli, aby přerozdělení křesel bylo provedeno současně s rozšířením volebního práva, což ale Gladstone plánoval učinit až později. Konzervativci se však obávali, že parlament zvolený dle nového zákona by mohl určit, jakým způsobem k přerozdělení křesel dojde, a měli podezření, že by to mohlo být způsobem, který by nebyl v zájmu jejich strany. Přesto se ale rozhodli mu neklást v dolní komoře odpor, protože poznali, že návrh zákona má v zemi velkou popularitu a odporovat mu by tak nebylo v jejich zájmu. Snažit se zabránit jeho schválení by navíc ve výsledku pravděpodobně byla marná snaha, protože měli liberálové v komoře většinu.

Ve Sněmovně lordů byla ale situace jiná a vůdce konzervativců v horní komoře, Robert Gascoyne-Cecil, 3. markýz ze Salisbury, navrhl, aby byl návrh zamítnut, k čemuž také došlo v poměru 205 ku 146 hlasům. Gladstone se rozhodl parlamentu znovu předložit návrh na volební reformu, ale tentokrát slíbil Salisburymu, že jej bude okamžitě následovat i návrh, který by obsahoval přerozdělení křesel. I přes počáteční opozici královna Viktorie naléhala na obě strany, aby se domluvily. Těm se nakonec podařilo dosáhnout dohody, že návrh zákona o přerozdělení křesel bude předložen Dolní sněmovně, jakmile Sněmovna lordů schválí rozšíření volebního práva. To Salisburymu a konzervativcům stačilo, aby návrh zákona neblokovali, a ten byl přijat jako zákon o zastoupení lidu 1884 (*Representation of the People Act*). Zákon se nepatrně lišil od návrhu, který byl původně předložen dolní komoře. Ve své konečné podobě zavedl jednotnou volební kvalifikaci pro vlastníky domů a „lodgers“, kteří platili alespoň 10 liber ročně, jak ve městech, tak i v hrabstvích v celém Spojeném království. Dále měli nově právo volit všichni dospělí držitelé půdy a muži, kteří obývali nájemní domy za roční nájem ve výši alespoň 10 liber.²⁴⁵

Tím došlo k rozšíření volebního práva i na příslušníky dělnických tříd žijících na venkově, včetně většiny zemědělských pracovníků. Počet oprávněných voličů díky tomu vzrostl z přibližně 3.000.000 na zhruba 5.000.000, což odhadem představovalo dvě třetiny dospělé mužské populace. Tato změna byla tentokrát nejvíce patrná v Irsku. V Irsku totiž žilo mnoho obyvatel na venkově a jejich majetek měl většinou hodně malou hodnotu. Irové, kteří nově získali volební právo, měli často silně proti-anglické názory, což bylo způsobeno Velkým irským hladomorem, z kterého obviňovali Angličany. Podpora těchto voličů byla zásadní pro to, aby stoupenci irského nacionalisty Charlese Parnella získali většinu irských křesel, a tím

---

²⁴⁴ Tamtéž.

²⁴⁵ Tamtéž.

zásadně ovlivnili výsledek všeobecných voleb roku 1885. Žádná strana kvůli tomu ve volbách nezískala většinu křesel v Dolní sněmovně.²⁴⁶

Volební reforma roku 1884 přesto ještě nerozšířila volební právo natolik, aby se o něm dalo mluvit jako o všeobecném. Stále bylo považováno spíše za jakési privilegium pro ty, kdo si ho zasloužili a byli zodpovědnými občany. Velký podíl mužského obyvatelstva nadále volební právo neměl. Jednalo se například o dospělé, kteří žili u svých rodičů, nebo o sluhy, kteří bydleli u svých pánů. Další vyloučenou skupinou byla také chudina. Až do roku 1885 byla totiž každá osoba, která vstoupila do chudobince, automaticky zbavena volebního práva.

Největší skupinou, která nebyla oprávněná volit, byly samozřejmě ženy. Otázka volebního práva žen se začala objevovat během 60. let 19. století. V té době zatím ale nezískala žádnou větší podporu, přestože John Stuart Mill navrhl volební právo pro ženy v pozměňovacím návrhu k reformě v roce 1867 a tento požadavek byl znovu navržen i v pozměňovacím návrhu v roce 1884. Oba návrhy byly ale zamítnuty. Jeho zastánci byli mezi sebou navíc rozděleni v otázce, jestli by volební právo mělo být přiznáno vdaným ženám, které byly ale, dle některých, vlastně zastoupeny prostřednictvím hlasů svých manželů, nebo jen neprovdaným dívkám a vdovám.²⁴⁷

Jako první žena, která v Británii volila, je mnohdy označována žena jménem Lily Maxwell. Úředník ji nechtěně přidal do seznamu voličů, když si nevšiml, že se nejedná o muže. Lily Maxwell byla na tuto skutečnost upozorněna aktivisty, kteří jí řekli, že reformní zákon z roku 1867 ve svém znění nerozlišuje mezi pohlavími, a přemluvili ji, aby své volební právo uplatnila.²⁴⁸ Tato událost vedla k soudnímu řízení *Chorlton v Lings*. V nálezu bylo judikováno, že tím, že parlament výslovně nevyloučil ženy z volebního práva, jim implicitně udělil volební právo, pokud splní ostatní volební podmínky. Soud obecných pří ale následně rozhodl, že toto nebyl záměr parlamentu, protože pokud by měl v úmyslu jít proti zavedeným ústavním pořádkům, tak by tak učinil výslovně. Zatím tudíž k rozšíření volebního práva na ženy nedošlo.

V této době bylo stále běžné, že jeden volič disponoval více než jedním hlasem. Osoby s nemovitostí k rezidenčním i obchodním účelům měli například hlas za každý z nich a jeden hlas navíc měli i absolventi vysokých škol. Více hlasů mohl mít i ten, kdo splnil majetkový cenzus ve výši 40 šilinků ve freeholdu ve více hrabstvích. Je odhadováno, že v roce 1914 mohlo existovat až půl milionu voličů s více hlasy a takovéto hlasování úplně vymizelo až v 50. letech

---

²⁴⁶ LYONN, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 378.

²⁴⁷ Tamtéž.

²⁴⁸ *The court case that legally denied women the vote-and the women who voted anyway* [online]. [cit. 24.3.2022]. Dostupné z: <https://inews.co.uk/news/uk/court-case-legally-denied-women-vote-women-voted-anyway-116375>

20. století.²⁴⁹ Mill dokonce tvrdil, že tato praktika nemusí být vždy nezbytně špatná. Napsal: „*Pluralitu nepovažují za věc samu o sobě nežádoucí; může být, stejně jako vyloučení části komunity z volebního práva, dočasně tolerována, když je to nutné k zabránění většímu zlu*“²⁵⁰ (překlad vlastní).

Hned následujícího roku došlo na základě dohody Gladstonea a Salisburyho k přijetí zákona o redistribuci míst v parlamentu 1885 (*Redistribution of Seats Act*). Zákon stanovil celkový počet křesel v Dolní sněmovně na 670, což znamenalo oproti zákonu z roku 1867 nárůst o 12 křesel. Počet křesel připadajících Skotsku se zvýšil o 12 na celkových 70, ale počet irských zástupců zůstal zachován na 103. Zákon také přerozdělil zástupce 142 měst s počtem obyvatel do 15.000 mezi hrabství a nejlidnatější města. Města s 15.000 až 50.000 obyvateli ztratily jednoho ze svých dvou zástupců a staly se jedno-mandátovými volebními obvody. Naopak města s více než 50.000 obyvateli zůstaly i nadále dvou-mandátovými obvody. U velkých měst byly staré obvody rozděleny do jedno-mandátových volebních obvodů vytvořených podle počtu obyvatel, přičemž na jednoho poslance v parlamentu bylo počítáno přibližně 50.000 obyvatel. Například Liverpool byl rozdělen do devíti volebních obvodů a Manchester do šesti. Hrabstvím bylo přiděleno mnohem více mandátů a počet křesel proporcionálně odpovídal jejich populaci. Lancashire získal dalších 15 poslanců, West Riding of Yorkshire dalších 13 a 39 křesel bylo přeneseno také do londýnských obvodů.²⁵¹

Legislativa let 1884 a 1885 byla efektivní a spravedlivá, ačkoli prozatím příliš nezměnila strukturu parlamentu. Jednotliví členové i nadále pocházeli zejména z vyšších a vyšších středních tříd, protože funkce poslance zůstávala neplacená, a přestože v roce 1858 došlo ke zrušení majetkových požadavků na funkci poslance, drtivá většina populace si stále nemohla dovolit zasedat v parlamentu.²⁵² Nicméně i tak reforma urychlila úpadek politické moci a vlivu pozemkové šlechty. Legislativa v Británii ale nezavedla ryze demokratický systém, protože Gladstone ani Salisbury si ho nepřáli a nevěřili v něj. Všechny ženy a kolem 40 % dospělých mužů nebylo stále oprávněno volit. Přesto byly zákony větším krokem k demokracii než kdy

---

²⁴⁹ LYONN, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 379.

²⁵⁰ MILL, John Stuart. Considerations on Representative Government [online]. Luton: Andrews UK, 2011. kap. VIII. Dostupné z: https://web-s-ebsohost-com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fNDEwMDgyX19BTg2?sid=e262f87a-9c31-4a5a-9bcb-cd3b561bd8da@redis&vid=1&format=EB&lpid=lp_18&rid=0

²⁵¹ LYONN, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 379.

²⁵² Viz. kap. 5.1., s. 60-61.

jeho tvůrci, ale i kritici, zamýšleli.²⁵³ Od reformem došlo k dalším nezbytným úpravám, ale vzor rozdělení křesel v parlamentu, který byl vytvořen v roce 1885, je patrný dodnes.

5.5. Irská otázka konce 19. století

Změny prováděné v Irsku byly pouze malého rozsahu a v podstatě neovlivnily základní sociální, ekonomickou a politickou situaci. Vlády od roku 1846 do roku 1868 vládly buď v koaliciích, nebo bez celkové většiny, takže musely v obou komorách parlamentu zastávat relativně neutrální politiku, aby si udržely určitou podporu. Členy několika kabinetů byli i irští vlastníci půdy, kterým vyhovoval stávající systém, díky němuž si přišli ke slušným ziskům. Patřil mezi ně i lord Palmerston, který zastával několik ministerských postů a v letech 1855-1858 a 1859-1865 byl ministerským předsedou. Palmerston se stavěl proti pozemkovým reformám, protože jakékoliv rozšíření práv nájemníků půdy akorát omezovalo práva vlastníků. Kromě toho byl Palmerston i ve svých osobních názorech silně protikatolický.

Gladstoneova vláda se snažila prosadit v parlamentu samosprávu pro Irsko, ale neúspěšně. Ve volbách v roce 1874 a 1880 bylo z irských volebních obvodů pokaždé zvoleno přibližně 60 poslanců, kteří podporovali Home Rule, a jednoznačně se tak ukázala rostoucí irská nespokojenost a touha po samosprávě.²⁵⁴ Irští poslanci pak společně vytvořili samostatnou Irskou parlamentní stranu.²⁵⁵ Konzervativci ani liberálové neměli mimo Ulster, kde převládali protestanti, žádnou významnou podporu. Ve volbách v roce 1874 sice konzervativci získali většinu, a Disraeli proto nemusel na Irsko brát moc ohledy, ale po volbách v roce 1880 se začala situace obracet. V roce 1885 se Gladstoneova vláda dostala do potíží a rychle byly vypsané nové volby, čehož se rozhodl využít Charles Parnell a nabídl podporu jemu věrných poslanců té straně, která bude v parlamentu prosazovat Home Rule.

Gladstone doufal, že by Home Rule mohl být sjednocujícím prvkem pro Liberální stranu, a rozhodl se proto s Parnellem uzavřít spojenectví. V roce 1886 představil v parlamentu tzv. Home Rule Bill, který navrhoval, aby irští poslanci byli vyjmuti z britského parlamentu a usedli v nově zřízeném shromáždění v Dublinu. Toto shromáždění by mělo ve vymezených oblastech vlastní pravomoci. Irsko by dle návrhu přispívalo 1/15 národních výdajů na pokrytí záležitostí jako je obrana, zahraniční politika, měnová politika, regulace obchodu a na poštu, kde by si

---

²⁵³ LANG, Sean. *Parliamentary reform, 1785-1928*. London: Routledge, 1999. ISBN 0-415-18399-5., s. 104.

²⁵⁴ THE EDITORS OF ENCYCLOPEDIA BRITANNICA. Late Victorian Britain. *Encyclopedia Britannica* [online]. London: Encyclopedia Britannica, 2022 [cit. 1.4.2022]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/United-Kingdom/Late-Victorian-Britain>

²⁵⁵ LYONN, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 382-383.

pravomoci ponechal Westminster. Home Rule Bill neobsahoval žádná opatření, která by se zabývala otázkou postavení protestantského Ulsteru v jinak katolicky většinovém Irsku.²⁵⁶ Randolph Churchill²⁵⁷ proto tvrdil, že se Gladstone rozhodl obětovat loajální protestanty katolickým nepřátelům.

Gladstoneův tah se ale vůbec nezdařil a kvůli vzpouře několika liberálů nebyl návrh zákona schválen. Dvě frakce liberálů se od strany dokonce odtrhly a pro následující volby utvořili samostatnou Liberálně unionistickou stranu. Strana uzavřela spojenectví s konzervativci s cílem ochránit Unii a impérium. Tato aliance byla pro mnoho Britů atraktivní a ve volbách v roce 1886 dosáhla na vítězství, po kterém se ministerským předsedou stal Salisbury.

Hnutí za Home Rule si v důsledku těchto událostí na několik let nedokázalo na půdě parlamentu zajistit podporu. Kromě let 1892-1895 drželi až do roku 1905 moc v rukou konzervativci a ti stáli nekompromisně proti Home Rule, protože ohrožoval integritu Spojeného království. Parnell nebyl schopný získat po neúspěchu podporu mezi irskými poslanci a jeho politickou kariéru definitivně ukončilo skandální odhalení týkající se jeho dlouholetého vztahu, který udržoval s vdanou ženou. Ze vztahu se dokonce narodily tři děti. V 19. století byly rozvody i nemanželská soužití vzácností a odhalení z Parnellova soukromého života vyvolalo pobouření jak u katolíků, tak i ve zbytku Británie.²⁵⁸ Parnell odstoupil z čela Irské parlamentní strany a o dva roky později zemřel. Brzy poté se strana rozdělila a irský nacionalismus se začal projevovat jinými způsoby. Jedním bylo oživování gaelské kultury a jazyka a tím druhým bylo teroristické hnutí známé jako Irské republikánské bratrstvo. Gladstone se ještě jednou pokusil prosadit Home Rule, ale v roce 1893 byl těžce poražen ve Sněmovně lordů. Návrh byl zamítnut drtivým poměrem 419 hlasů ku 41.

Porážka tentokrát neiniciovala jednání o vytvoření nových peerů, kteří by zajistili prosazení vůle Dolní sněmovny, protože hlasování v horní komoře bylo naprosto zdrcující, a Home Rule proto ještě nějakou dobu nepřicházel v úvahu. Nicméně zájem o samosprávu v Irsku nevymizel a ještě před první světovou válkou málem způsobil občanskou válku. Zamítnutí návrhu ukázalo stále přítomnou moc a ochotu Sněmovny lordů odporovat dolní komoře. Je ale také třeba poznamenat, že Gladstoneova většina v Dolní sněmovně nebyla výrazná, a je možné, že se

---

²⁵⁶ Tamtéž.

²⁵⁷ Randolph Churchill byl otec pozdějšího ministerského předsedy Winstona Churchilla.

²⁵⁸ FERGUSON, Niall. Britské impérium: Cesta k modernímu světu. Praha: Argo, 2016. ISBN 978-80-257-2010-3., s. 273.

peerové při svém rozhodování rozhodli vzít v úvahu většinovou vůli britského lidu mimo Irsko.²⁵⁹

---

²⁵⁹ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 10.4.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

6. Sněmovna lordů v 19. století

Během 19. století docházelo k rozšiřování počtu členů horní komory parlamentu. Počet příslušníků aristokracie byl již od dob krále Jiřího III. značně rozšiřován a tento proces pokračoval i za jeho nástupců, kteří do šlechtického stavu povyšovali významné obchodníky, bankéře, právníky, vojáky a jiné vysoké státní úředníky.²⁶⁰

Moc horní komory dlouhodobě klesala, zatímco moc dolní komory rostla. I tak by se ale dalo říci, že Sněmovna lordů byla již od 18. století méně mocná než dolní komora. Robert Walpole byl předsedou vlády, protože kontroloval dolní komoru, a ne horní. Když byl v roce 1742 donucen rezignovat, tak to bylo také z toho důvodu, že přišel o podporu Dolní sněmovny, a ne Sněmovny lordů.²⁶¹ Jak si všímá Walter Bagehot: „*Jako jednotlivci byli peerové největšími mezi lidmi; jako komora byli ale peerové pouze druhou komorou*“²⁶² (překlad vlastní). Politická moc peerů pocházela z velké části z jejich skrytého, ale silného vlivu v Dolní sněmovně, kde různými způsoby podporovali mnoho „svých“ kandidátů. To bylo dle Taucara umožněno zejména nedostatky v zastupitelském systému tehdejšího parlamentu.²⁶³

Významným mezníkem ve vývoji nadřazenosti Dolní sněmovny bylo přijetí reformního zákona v roce 1832.²⁶⁴ Od jeho přijetí se ze Sněmovny lordů stala komora s pravomocemi víceméně pouze revidovat a zdržovat přijímanou legislativu, protože si odhodlaná Dolní sněmovna mohla téměř vždy prosadit svou.²⁶⁵ Podle Bagehota byla ale horní komora přesto stále užitečná, a to „*nejen tím, co vytváří, ale také tím, čemu brání. Brání totiž vládě bohatství*“²⁶⁶ (překlad vlastní). V 19. století byla stále autorita aristokracie větší, než byl vliv peněz, a společnost se jen penězi koupit nedala.

Na konci století se Sněmovna lordů skládala z dědičných peerů, kteří byli též dědičnými členy horní komory parlamentu. Mezi ně se řadili šlechtici, jejichž tituly byly vévoda (*duke*), markýz (*marquess*), hrabě (*earl*), vikomt (*viscount*) a baron. Dále byli členy dědiční peerové, kteří ale nebyli dědičnými členy horní komory a mezi ně patřilo 16 skotských peerů a 28 irských

---

²⁶⁰ MAY, Thomas Erskine. *The Constitutional History of England Since the Accession of George the Third, 1760-1860* [online]. New York: A. C. Armstrong, 1891. s. 223-228 [cit. 15.4.2022]. Dostupné z HeinOnline Legal Classics: <https://heinonline-org.ezproxy.is.cuni.cz/HOL/Index?index=beal%2Fconhegt&collection=beal>

²⁶¹ Viz. kap. 1.4.

²⁶² BAGEHOT, Walter a Miles TAYLOR. *The English Constitution*. Oxford: Oxford University Press, 2001. ISBN 978-0-19-953901-7., s. 69.

²⁶³ TAUCAR, Christopher Edward. *The British System of Government and its Historical Development*. Montreal: McGill-Queen's University Press, 2014. ISBN 978-0-7735-4429-1., s. 217.

²⁶⁴ Viz. kap. 3.5.

²⁶⁵ BAGEHOT, Walter a Miles TAYLOR. *The English Constitution*. Oxford: Oxford University Press, 2001. ISBN 978-0-19-953901-7., s. 74-75.

²⁶⁶ Tamtéž, s. 69.

peerů. Poslední skupinou pak byli peerové a lordi, kteří zasedali ve Sněmovně lordů z titulu své funkce nebo doživotně. Do této skupiny patřilo 26 duchovních peerů, které tvořily 2 arcibiskupové a 24 biskupů, a 7 lordů soudců (*Lords of Appeal in Ordinary*), kteří byli jmenováni panovníkem podle zákona o odvolací jurisdikci 1876 (*Appellate Jurisdiction Act*). Král musel do parlamentu pozvat vždy oba arcibiskupy a biskupy z Londýna, Winchesteru a Durhamu. Ostatní biskupové se účastnili podle pravidel o seniorátu.²⁶⁷

Sněmovna lordů v roce 1760 čítala až 174 peerů, v roce 1860 téměř 460 lordů a v roce 1900 jich bylo o dalších 100 více.^{268,269} Vytváření nových peerů bylo společně s pravomocí nechat rozpustit Dolní sněmovnu jedním z nejdůležitějších královských prerogativ²⁷⁰, kdy panovník nejprve prostřednictvím charty nebo patentu nechal povýšit budoucího peera do odpovídajícího šlechtického stavu a současně nechal vydat „writ of summons“, aby mohl zasednout v parlamentu. Jeho pravomoci byly ale v tomto ohledu omezeny zákony o Unii se Skotskem z roku 1707 a v roce 1800 s Irskem.²⁷¹

Panovník nemohl podle skotského zákona o Unii jmenovat žádné nové skotské peery. Podle článků XXII a XXIII měli totiž skotští peerové právo zvolit si 16 peerů, kteří byli vysláni jako zástupci do horní komory ve Westminsteru.²⁷² Každý takto vybraný zástupce sloužil po jedno volební období parlamentu, ale maximálně sedm let. Nicméně mohl být zvolen a zasedat v horní komoře opakovaně.

Irsko zase zastupovalo zvolených 28 peerů, z nichž každý mohl zasedat v horní komoře doživotně.²⁷³ První volba proběhla v irské budově parlamentu v Dublinu a každá další volba probíhala vždy do 52 dnů poté, co došlo k uvolnění křesla. Křeslo mohlo být uvolněno buďto

---

²⁶⁷ KUKLÍK, Jan a Radim SELTENREICH. *Dějiny angloamerického práva*. Vydání 2. V nakladatelství Leges vydání 1. Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87212-87-5., s. 150-151.

²⁶⁸ MAY, Thomas Erskine. *The Constitutional History of England Since the Accession of George the Third, 1760-1860* [online]. New York: A. C. Armstrong, 1891. s. 226 [cit. 15.4.2022]. Dostupné z HeinOnline Legal Classics: <https://heinonline-org.ezproxy.is.cuni.cz/HOL/Index?index=beal%2Fconhegt&collection=beal>

²⁶⁹ KUKLÍK, Jan a Radim SELTENREICH. *Dějiny angloamerického práva*. Vydání 2. V nakladatelství Leges vydání 1. Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87212-87-5., s. 151.

²⁷⁰ BAGEHOT, Walter a Miles TAYLOR. *The English Constitution*. Oxford: Oxford University Press, 2001. ISBN 978-0-19-953901-7., s. 68.

²⁷¹ KUKLÍK, Jan a Radim SELTENREICH. *Dějiny angloamerického práva*. Vydání 2. V nakladatelství Leges vydání 1. Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87212-87-5., s. 150-151.

²⁷² MAY, Thomas Erskine. *A Treatise upon the Law, Privileges, Proceedings and Usage of Parliament* [online]. Cambridge: Cambridge University Press, 2015. s. 9 [cit. 15.4.2022]. Dostupné z Cambridge Books online: <https://www-cambridge-org.ezproxy.is.cuni.cz/core/books/treatise-upon-the-law-privileges-proceedings-and-usage-of-parliament/C6BBA69692F242125ED489BC0A333E11>

²⁷³ Tamtéž, s. 10.

smrti zasedajícího peera nebo bankrotem, jak se stalo v případě barona Ashtowna v roce 1915. Panovník mohl jmenovat pouze jednoho nového irského peera po smrti tří původních.²⁷⁴

Peerům Parlamentu Spojeného království bylo obecně zakázáno v horní komoře zasedat, pokud byli nezletilí, byl nad nimi vyhlášen bankrot nebo pokud spáchali těžký zločin.²⁷⁵

---

²⁷⁴ DICKINSON, Harry Thomas. *Constitutional Documents of the United Kingdom 1782-1835* [online]. München: De Gruyter Saur, 2005. s. 58-59 [cit. 10.4.2022]. Dostupné z eBook Academic Collection: <https://web-p-ebsohost-com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fMjczMjYwX19BTg2?sid=9e3ac4dc-3b8f-4668-bb58-30556eae481a@redis&vid=0&format=EB&rid=1>

²⁷⁵ KUKLÍK, Jan a Radim SELTENREICH. *Dějiny angloamerického práva*. Vydání 2. V nakladatelství Leges vydání 1. Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87212-87-5., s. 151.

7. Královna Viktorie a vznik konstituční monarchie

Když královna Viktorie nastoupila v roce 1837 na trůn, nedokázala ještě plně přijmout význam ústavní revoluce, která téměř zbavila panovníka moci a výrazně omezila jeho vliv. Během její 63leté vlády se britský monarcha vyvinul z instituce s důležitou aktivní rolí v národní politice do podoby, ve které vystupoval zejména jako symbol národní jednoty a vlastenectví.²⁷⁶

V pravém slova smyslu je monarchie stát, který je ovládaný jediným dědičným vládcem. Konstituční monarchie je pak stát, v jehož čele stojí panovník, který vládne podle ústavy. V moderní době dovoluje tato ústava, ať už kodifikovaná nebo ne, panovníkovi bez souhlasu svých ministrů vykonávat pouze velmi malý okruh veřejných pravomocí. Konstituční monarchie je tudíž monarchií omezenou, ve které ústava nedovoluje panovníkovi skutečně vládnout.²⁷⁷

Nejisté ústavní postavení panovníků 19. století za mnohé vděčilo tomu, jak svou roli plnili jejich předchůdci z 18. století. Britská ústava je nekodifikovaná a jen zčásti psaná. Spočívá na řadě psaných zákonů a na ústavních zvyklostech, praxi a principech. Například praxe, kdy se král zúčastňoval a předsedal pravidelným zasedáním svých ministrů, zanikla během vlády krále Jiřího I. Ten se těchto zasedání přestal zúčastňovat, ačkoli toto právo nebylo nikdy formálně odvoláno a ani se ho nikdy formálně nevzdal.²⁷⁸

Před Viktoriinou vládou byla reálně jakákoli vláda skutečně vládou Jeho Veličenstva. Jednotliví ministři byli jmenováni z vůle panovníka, ale zároveň se museli těšit důvěře Dolní sněmovny, čímž byla vůle panovníka mírněna a fakticky omezena. Pokud se panovník dostal do sporu se svými ministry, mohl je odvolat a nahradit je jejich politickými rivaly. Případně mohl z vlastní vůle také nechat rozpustit parlament a vynutit si všeobecné volby.²⁷⁹

Před rokem 1841 se všeobecné volby konaly obvykle až poté, co došlo ke změně vlády, než aby jí předcházely, jako je tomu dnes. Účelem voleb bylo v podstatě podpořit panovníkovu volbu ministerského předsedy. Volby v roce 1841 ale znamenaly zásadní změnu ve vztahu mezi panovníkem a voliči. Byly to navíc první volby, které nedokázaly vrátit vládu, která se těšila

---

²⁷⁶ WILLIAMS, Edgar Trevor a Meredith VELDMAN. Victoria. Encyclopedia Britannica [online]. London: Encyclopedia Britannica, 2022 [cit. 25.3.2022]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Victoria-queen-of-United-Kingdom>

²⁷⁷ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 1.

²⁷⁸ LANG, Sean. *Parliamentary reform, 1785-1928*. London: Routledge, 1999. ISBN 0-415-18399-5., s. 122.

²⁷⁹ Viz. kapitola 2.5. a 4.1.

přízni panovníka. Před rokem 1841 žádný ministerský předseda jmenovaný panovníkem neprohrál všeobecné volby.

Nechat rozpustit Dolní sněmovnu bylo výhradním aktem panovníkovi moci. Nebylo považováno za čestné, aby ministerský předseda usiloval o její rozpuštění, pokud by si nemyslel, že by ve volbách mohl zvýšit svou většinu v dolní komoře a upevnit si tím moc. Akt, kterým se rozpouštěl parlament, byl totiž považován za osobní akt panovníka, a nikoli vlády.²⁸⁰ Posledním panovníkem, který nechal odvolat vládu, byl v roce 1834 Vilém IV.²⁸¹ Jelikož si ale jeho preferovaný kandidát na post ministerského předsedy, sir Robert Peel, nedokázal zajistit podporu Dolní sněmovny, byl nucen znovu pověřit sestavením vlády lorda Melbournea.

V roce 1841 lord Melbourne zcela neslýchaně požádal o rozpuštění poté, co byla jeho vládě v parlamentu vyslovena nedůvěra. Učinil tak i přes to, že mu princ Albert²⁸² zdůraznil, že je takovýto postup ústavně nevhodný a požádal ho, aby neusiloval o rozpuštění parlamentu, dokud si nebude myslet, že existuje reálná vyhlídka na posílení jeho pozice. Lord Brougham, bývalý lord kancléř, prohlásil, že rozpuštění komory za účelem zjištění veřejného mínění prostřednictvím všeobecných voleb je „zcela nevhodné pozornosti“ a že „překrucuje účel nejvýznamnějšího královského prerogativa“.²⁸³ Dříve by v obdobné situaci ministerský předseda rezignoval a umožnil panovníkovi vybrat si jiného předsedu vlády, aniž by se musely konat všeobecné volby. Královna Viktorie se prý pak cítila osobně ponížena, když Melbourne neustoupil a volby vyhrál Peel a jeho konzervativci. Ten se tak stal v roce 1841 ministerským předsedou zejména z vůle voličů, a nikoli krále, ale přesto se stejně jako jeho předchůdci zatím považoval především za služebníka panovníka.²⁸⁴

Tyto události znamenaly další oslabení moci monarchy. Ukázalo se, že důvěra panovníka je k ničemu, pokud se předseda vlády netěší důvěře voličů. Kdyby Peelovo postavení záviselo na důvěře krále, tak by se byl nikdy nestal ministerským předsedou. Úřad mu ale svěřili voliči a nikoli panovník.

Přesto ještě volby v roce 1841 neurčily vzor do budoucna, protože mezi roky 1841 a 1868 padla každá vláda nikoli ve volbách, ale porážkou při hlasování ve sněmovně. To byl výsledek slabého postavení parlamentních stran, které nastalo po zrušení obilních zákonů v roce 1846 a

---

²⁸⁰ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 21.

²⁸¹ Viz. kap. 4.1.

²⁸² Od roku 1840 manžel královny Viktorie.

²⁸³ LYONN, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 387-388.

²⁸⁴ Tamtéž.

po rozkolu a následném rozdělení konzervativní strany.²⁸⁵ Stranický systém o dvou dominantních stranách byl rozbit a nahrazen systémem, ve kterém nebyly strany schopné vytvořit stabilní většinu. To umožnilo Viktorii mít volnější ruce při výběru ministerského předsedy, i když to v žádném případě nebylo způsobeno jejím jednáním. Královnin vliv tak byl v tomto období pravděpodobně největší během celé její vlády.²⁸⁶

V období let 1841-1868 byl princ Albert téměř spolukrálem a mohl nahlížet do vládních dokumentů, být přítomen na audienci ministerského předsedy u královny a v zákulisí uplatňoval neoficiální, ale mocný vliv. Albert usiloval o posílení moci panovníka a je jeho velkou zásluhou, že je v Británii panovník pojímán jako postava nezávislá na stranické politice. Zastával totiž názor, že má být panovník nestraničný, aby byl v co nejsilnější pozici, ve které by mohl ovlivňovat politiku. Nadstraničnost zároveň panovníkovi umožňovala mít aktivní roli ve vládě, zejména v zahraniční politice.²⁸⁷

Po Albertově předčasné smrti 14. prosince 1861 se královna na dlouhou dobu úplně stáhla z veřejného života. Dokonce ani nezahajovala zasedání nového parlamentu. Nicméně aby mohla monarchie dobře fungovat a byla symbolem, tak musí být vidět, a Viktorie proto svým stažením z veřejného života způsobila monarchii takové škody, jako žádný jiný její předchůdce svou rozmařilostí.²⁸⁸

Poprvé od 17. století se v Británii objevilo republikánské hnutí. Hannoverští panovníci sice nebyli nijak zvlášť respektováni, ale nikdy se proti nim nezorganizovalo žádné politické hnutí usilující o zrušení monarchie. Stoupenci republikanismu mezi chartisty ve 30. a 40. letech 19. století byli poměrně upozaděni a chartisté nikdy nepožadovali úplné odstranění monarchie. Nicméně republikánské hnutí na počátku 70. let takřka vymizelo a královna se znovu začala objevovat na veřejnosti. Velkou zásluhu na tom měl její oblíbenec a blízký přítel Benjamin Disraeli.

Období koaličních vlád let následující po roce 1846 skončilo v roce 1868, kdy byl podruhé²⁸⁹ jmenován ministerský předseda na základě všeobecných voleb. Na rozdíl od roku 1841 ale po volbách Disraeli odstoupil, aniž by se setkal s parlamentem. Tímto svým jednáním uznal, že to byla veřejnost, a nikoli Dolní sněmovna, kdo vytváří vlády. Stoletý konflikt mezi

---

²⁸⁵ Viz. kap. 4.1. a 4.3.

²⁸⁶ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 22-23.

²⁸⁷ LYONN, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 388.

²⁸⁸ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 29-30.

²⁸⁹ Poprvé to byl Peel v roce 1841. Viz. výše.

panovníkem a parlamentem byl tedy nakonec vyřešen nikoli vítězstvím jedné nebo druhé strany konfliktu, ale vítězstvím nové síly. Tou bylo veřejné mínění, které se projevovalo skrz politické strany podle toho, jak uspěly ve volbách. I kdyby měla totiž vláda podporu Dolní sněmovny, musela si zajistit i podporu voličů. Vzhledem k tomu, že veřejné mínění bylo nyní hlavní hybnou silou vlády, došlo k zásadní změně v postavení monarchie. Nedošlo ani tak k poklesu jejího vlivu, ale spíše k tomu, že musel začít být uplatňován jiným způsobem. Způsobem, který byl nestranný a byl podáván soukromě.²⁹⁰

Ke konci století byla panovnice zbavena možnosti vybrat si ministerského předsedu a možnosti vetovat předsedovi vlády volbu jeho kabinetu. Nicméně mohla mít rozhodující hlas, pokud by byl v nejsilnější straně více než jeden reálný kandidát. Důvod, proč královna ztratila tuto pravomoc, spočívá do značné míry v nárůstu moci politických stran, ke kterému došlo po přijetí Velkého reformního zákona. Poslanci začali být více loajální svým stranám a zákon omezil panovníka ve využívání patronátu. Pro Viktorii proto nebylo tak snadné uplatňovat svoji moc. Ještě v roce 1852, po zhroucení první Derbyho vlády, se královna dokázala ubránit jmenování Russella nebo Palmerstona do čela koaliční vlády. Jako nového ministerského předsedu tehdy vybrala lorda Aberdeena. Jakmile však došlo k posílení mocenského postavení politických stran, nemohl již panovník ignorovat čelní představitele, které si strany samy vybraly.²⁹¹ Po všeobecných volbách v roce 1880 chtěla Viktorie nechat pověřit sestavením vlády lorda Harringtona, oficiálního vůdce liberálů v Dolní sněmovně. Strůjcem volebního vítězství liberálů byl ale Gladstone a žádná vláda se proto nemohla obejít bez něj. Když pak dali liberálové jasně najevo, že nebudou sloužit pod nikým jiným, musela Viktorie Gladstonea nakonec přijmout.²⁹² Pravomoc zvolit si ministerského předsedu přešla tudíž v roce 1880 poprvé na samotnou stranu.²⁹³

Po Gladstoneově rezignaci v roce 1894 královna pravděpodobně upřednostňovala na post ministerského předsedy hraběte Spencera, ale většina liberálních poslanců znovu preferovala někoho jiného – sira Williama Harcourta. Viktorie nakonec nechala poslat pro lorda Roseberyho, protože kabinet zase nechtěl sloužit pod Harcourtem. Roseberyho ve výsledku přijali i ostatní liberálové. Je evidentní, že kdyby nechtěli ani jeho, tak by nepochybně jednali

---

²⁹⁰ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 27.

²⁹¹ LANG, Sean. *Parliamentary reform, 1785-1928*. London: Routledge, 1999. ISBN 0-415-18399-5., s. 121.

²⁹² SCOTT-BAUMANN, Michael. *Protest, Agitation and Parliamentary Reform in Britain: 1780-1928*. London: Hodder Education, 2015. ISBN 978 1471838477., s. 55.

²⁹³ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 33.

stejně jako v roce 1880 a vyjádřili by nesouhlas s jeho jmenováním. Viktoriino rozhodnutí bylo proto nakonec všemi zúčastněnými přijato jako správné řešení.

Moc panovníka, kterou měl při jmenování ministerského předsedy, byla tedy vážně omezena, protože královna musela vybrat osobu, která bude pro kabinet nejpřijatelnější a kterou přijme i vládní strana. Bylo pak možná jen logickým důsledkem, že si strany začali samy volit své předsedy, protože nechtěli spoléhat na panovníka, který mohl nepřesně posoudit okolnosti a učinit špatný výběr. Tím skoro kompletně připravily panovníka o pravomoc zvolit si předsedu vlády.

Během Viktoriiny vlády ztratil panovník i pravomoc zvolit nebo vetovat jmenování ministrů, pokud se tomu postavil premiér a jednotná vláda. Viktorie proto nebyla schopná zamezit jmenování Chamberlaina a Dilkeho do vlády, i přes její odpor k nim. Ministerští předsedové mohli maximálně udělat panovníkovi takovou laskavost, že nežádoucím osobám udělili úřady, které nevyžadovaly osobní styk s královnou. Jedinou osobou, nad jejímž jmenování královna úspěšně uplatnila právo veta, byl Henry Labouchere, který v minulosti veřejně urazil královskou rodinu. Po smrti královny Viktorie už nemohl žádný panovník vetovat jmenování ministra.

Během vlády královny Viktorie vznikalo zcela nové pojetí monarchie, ve kterém začal být panovník vnímán jako nadstranický státník, který se neúčastní politických bojů. Nárůst významu stran znamenal nevyhnutelné omezení pravomocí panovníka. V budoucnu panovník mohl vykonávat skutečnou moc pouze v ojedinělých případech, jako například při ústavní krizi v letech 1910-1914. Monarchie, již nezátížená stranictvím, se rovněž mohla ujmout nové role prostředníka při řešení politických sporů, zejména pokud šlo o konflikt mezi Dolní sněmovnou a Sněmovnou lordů nebo mezi politickými stranami. Na konci své vlády tak byla Viktorie v očích svých poddaných vnímána nikoli jako stranický politik, ale jako první skutečný britský konstituční monarcha, přičemž nová role panovníka závisela spíše na uplatňování vlivu než na faktické moci. Proces, kterým se monarchie definitivně oddělila od stranické politiky, byl ale kompletně završen až po Viktoriině smrti jejím vnukem – králem Jiřím V.

8. Závěr

Cílem této práce bylo vysvětlit vývoj britského parlamentu od roku 1707 do roku 1901 a shrnout jeho dopad na ústavní vývoj Spojeného království. Práce zároveň usilovala o analýzu proběhlých změn a jejich dopad na britskou společnost v právním, ale i historickém kontextu. Za účelem komplexnějšího pochopení vývoje parlamentu bylo vybráno relativně široké období, protože omezení se na úžeji vymezenou část by mohlo zapříčinit nedostatečnou ucelenost tématu.

Osmnácté století bylo stoletím, během kterého v Británii docházelo k poměrně pozvolnému ústavnímu vývoji. Nejprve se napevno uchytily ministerské úřady. Toto období je také označováno za dobu, kdy se poprvé objevil institut ministerského předsedy a britského kabinetu.

Moc panovníka nezadržitelně upadala, přestože si zpočátku udržel rozsáhlé pravomoci, které mohly být vykonávány bez souhlasu parlamentu. Zachoval si zejména právo jmenovat a odvolávat ministry a určovat obecné směřování politiky, ale postupem času přestával mít vliv i na výběr členů kabinetu a ti se stávali kandidáty dominantní strany dolní komory. Přesto ještě v roce 1783 králi stačilo, aby vyvinul tlak na horní komoru a přiměl lordy zamítnout návrh zákona o Indii, ačkoli by za normálních okolností měla vláda v komoře většinu. Následně dokázal prosadit Williama Pitta na post ministerského předsedy, přestože neměl podporu většiny v Dolní sněmovně.

V devatenáctém století zaznamenal britský parlamentní systém razantní změny, jejichž mnohé prvky můžeme vidět i v 21. století. Zejména reformy z let 1832, 1867, 1884 a 1885 považují za klíčové. Nejen, že ovlivnily volební systém, ale v souhrnu úplně změnil systém parlamentní.

Význam Sněmovny lordů značně poklesl a stala se z ní komora s pravomocemi víceméně pouze revidovat a zdržovat přijímanou legislativu. Naopak dominance Dolní sněmovny byla potvrzena a posílena, protože se ukázalo, že s podporou voličů můžou poslanci přimět panovníka, aby přesvědčil lordy k přijetí zákonů, s nimiž horní komora nesouhlasila. Volební reformy přesto ale ještě nerozšířily volební právo natolik, aby se o něm dalo mluvit jako o všeobecném, jelikož ke konci století stále nebyly oprávněny volit všechny ženy a přibližně 40 % dospělých mužů.

V 19. století byl také vyřešen stoletý konflikt mezi panovníkem a parlamentem o to, kdo sestavuje vládu. Nedošlo ale k vítězstvím jedné nebo druhé strany konfliktu, protože zvítězila síla nová. Tou bylo veřejné mínění, které se projevovalo skrz politické strany podle toho, jak

uspěly ve volbách. I kdyby měla totiž vláda podporu Dolní sněmovny, musela si zajistit i podporu voličů.

Ke konci století byl panovník definitivně zbaven možnosti vybrat si ministerského předsedu a možnosti vetovat předsedovi vlády volbu jeho kabinetu. Důvod, proč královna Viktorie ztratila tuto pravomoc, spočívá do značné míry v nárůstu moci politických stran, ke kterému došlo po přijetí Velkého reformního zákona. Poslanci začali být více loajální svým stranám a zákon omezil panovníka v užívání patronátu. Jednotná vláda se proto mohla postavit panovníkovi, pokud by jeho výběr nebyl v souladu s jejich názorem.

Parlament Spojeného království se stal inspirací pro zákonodárny sbory po celém světě a britský parlamentní systém se rozšířil do všech koutů planety. K tomu ale nedošlo výhradně díky moci Britského impéria, ale zejména díky kvalitě a efektivnosti tohoto systému, ze kterého můžeme i v dnešní době hodně čerpat, a to i z pohledu moderní země jako je Česká republika. V kontextu dnešní doby, kdy v Parlamentu České republiky dochází při projednávání návrhů zákonů k rozsáhlým obstrukcím a rozpravy mnohdy trvají desítky hodin, bychom si mohli vzít příklad právě ze Spojeného království, kde byla učiněna opatření proti obdobným průtahům již v 80. letech 19. století. Nicméně Parlament Spojeného království je inspirací i v mnoha jiných ohledech, přestože má sám před sebou významné otázky, kterým musí čelit.

Seznam použitých zdrojů

Seznam literatury

ARMSTRONG, Benjamin. *Edexcel A-level History: Protest, Agitation and Parliamentary Reform in Britain 1780-1928*. London: Hodder Education, 2018. 114 s. ISBN 978-1-5104-1811-0.

BAGEHOT, Walter a Miles TAYLOR. *The English Constitution*. Oxford: Oxford University Press, 2001. 219 s. ISBN 978-0-19-953901-7.

BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. 341 s. ISBN 0-19-827769-5.

DICKINSON, Harry Thomas. *Constitutional Documents of the United Kingdom 1782-1835* [online]. München: De Gruyter Saur, 2005. Dostupné z eBook Academic Collection: <https://web-p-ebsohost-com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fMjczMjYwX19BTg2?sid=9e3ac4dc-3b8f-4668-bb58-30556eae481a@redis&vid=0&format=EB&rid=1>

FERGUSON, Niall. *Britské impérium: Cesta k modernímu světu*. 2. vydání. Praha: Argo, 2016. 422 s. ISBN 978-80-257-2010-3.

GASH, Norman. *Aristocracy and People, England 1815-1865*. London: Arnold, 1985. 384 s. ISBN 0713161604.

GOLDSWORTHY, Jeffrey Denys. *The sovereignty of Parliament: History and Philosophy*. Oxford: Oxford University Press, 2001. 330 s. ISBN 0-19-924808.

GRANT, Moyra. *The UK Parliament*. Edinburgh: Edinburgh University Press. 2009. 241 s. ISBN 1-282-08794-0.

HALLAM, Henry. *The Constitutional History of England from the Accession of Henry VII to the Death of George II*. Volume 2. Cambridge: Cambridge University Press, 2011. 842 s. ISBN 978-1108036405.

HOLMES, Geoffrey a Daniel SZECHI. *The Age of Oligarchy: Pre-Industrial Britain*. London: Routledge, 1993. 456 s. ISBN 9780582209558.

CHÁB, Václav. *Dějiny Anglie od dávnověku do roku 1947*. Praha: J. Hokr, 1947. 195 s.

KUKLÍK, Jan a Radim SELTENREICH. *Dějiny angloamerického práva*. Vydání 2. V nakladatelství Leges vydání 1. Praha: Leges, 2011. 872 s. ISBN 978-80-87212-87-5.

KUKLÍK, Jan. *Poodhalené tváře anglického práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 415 s. ISBN 978-80-7380-441-1.

LANG, Sean. *Parliamentary reform, 1785-1928*. London: Routledge, 1999. 191 s. ISBN 0-415-18399-5.

LYON, Ann. *Constitutional History of the UK*. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. 552 p. ISBN 978-1-138-91067-6.

MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

MAUROIS, André. *Dějiny Anglie*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1995. 491 s. ISBN 80-7106-084-4.

MAY, Thomas Erskine. *The Constitutional History of England Since the Accession of George the Third, 1760-1860* [online]. New York: A. C. Armstrong, 1891. Dostupné z HeinOnline Legal Classics: <https://heinonline-org.ezproxy.is.cuni.cz/HOL/Index?index=beal%2Fconhegt&collection=beal>

MAY, Thomas Erskine. *A Treatise upon the Law, Privileges, Proceedings and Usage of Parliament* [online]. Cambridge: Cambridge University Press, 2015. Dostupné z Cambridge Books online: <https://www-cambridge-org.ezproxy.is.cuni.cz/core/books/treatise-upon-the-law-privileges-proceedings-and-usage-of-parliament/C6BBA69692F242125ED489BC0A333E11>

MILL, John Stuart. *Considerations on Representative Government* [online]. Luton: Andrews UK, 2011. Dostupné z: <https://search-ebsohost-com.ezproxy.is.cuni.cz/login.aspx?direct=true&AuthType=ip,shib&db=e000xww&AN=410082&lang=cs&site=ehost-live&scope=site>

MORGAN, Kenneth Owen. *Dějiny Británie*. Z anglického originálu *The Oxford Illustrated History of Britain* přeložil Michal KALINA, Miloslav KORBELÍK, Josef POLIŠENSKÝ, Jana SPURNÁ, Jan URBAN a Ivo ŠMOLDAS. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1999. 639 s. ISBN 80-7106-347-9.

O'GORMAN, Frank. *The Long Eighteenth Century: British Political and Social History 1688-1832*. London: Bloomsbury Academic. 457 s. ISBN 978-1-4725-0774-7.

POLLARD, Albert Frederick. *Anglické dějiny. Studie o vývoji politickém*. Praha: Jan Laichter, 1921.

SCOTT-BAUMANN, Michael. *Protest, Agitation and Parliamentary Reform in Britain: 1780-1928*. London: Hodder Education, 2015. 178 s. ISBN 978 1471838477.

SPECK, William Arthur. *Stability and Strife: England, 1714-1760*. Cambridge: Harvard University Press, 1977. 311 s. ISBN 0674833473.

TAUCAR, Christopher Edward. *The British System of Government and its Historical Development*. Montreal: McGill-Queen's University Press, 2014. 313 s. ISBN 978-0-7735-4429-1.

TODD, Alpheus. *On Parliamentary Government in England: Its Origin, Development, and Practical Operation: Its Origin, Development, and Practical Operation, Volume 1*. Ithaca: Cornell University Library, 2009. 686 s. ISBN 978-1112487309.

Seznam ostatních zdrojů

Allocation of time motions [online]. Dostupné z: <https://www.parliament.uk/site-information/glossary/allocation-of-time-motion/>

THE EDITORS OF ENCYCLOPEDIA BRITANNICA. Anne (1702-1714). *Encyclopedia Britannica* [online]. London: Encyclopedia Britannica, 2022. Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/United-Kingdom/Anne-1702-14>

THE EDITORS OF ENCYCLOPEDIA BRITANNICA. Britain from 1754 to 1783. *Encyclopedia Britannica* [online]. London: Encyclopedia Britannica, 2022. Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/United-Kingdom/Britain-from-1754-to-1783>

Closure motions [online]. Dostupné z: <https://guidetoprocedure.parliament.uk/articles/tg3UWM89/closure-motions>

THE EDITORS OF ENCYCLOPEDIA BRITANNICA. Early and mid-Victorian Britain. *Encyclopedia Britannica* [online]. London: Encyclopedia Britannica, 2022. Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/United-Kingdom/Early-and-mid-Victorian-Britain>

MOKYR, Joel. Great Famine. *Encyclopedia Britannica* [online]. London: Encyclopedia Britannica, 2021. Dostupné z: <https://www.britannica.com/event/Great-Famine-Irish-history/Great-Famine-relief-efforts>

History of the NAO [online]. Dostupné z: <https://www.nao.org.uk/about-us/our-work/history-of-the-nao/>

THE EDITORS OF ENCYCLOPEDIA BRITANNICA. Late Victorian Britain. *Encyclopedia Britannica* [online]. London: Encyclopedia Britannica, 2022. Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/United-Kingdom/Late-Victorian-Britain>

SNELL-FEIKEMA, Michael D. Popular Agitation and British Parliamentary Reform, 1866-1867. *Journal of Undergraduate Research at Minnesota State University, Mankato* [online]. 2005, 5(21). Dostupné z: <https://cornerstone.lib.mnsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1150&context=jur>

Protest, agitation and parliamentary reform, c1780-1928 [online]. Dostupné z: https://159.182.126.141/AssetsLibrary/SECTORS/Secondary/SUBJECT/HistoryandSocialScience/PDFs/A%20Level%202015/Paper-3-Sample-Chapters/GCE_A_Level_History_Protest_Refinary%20watermarked_3rd_Proof-2_Ch1.pdf

THE EDITORS OF ENCYCLOPEDIA BRITANNICA. The Company Bahadur. *Encyclopedia Britannica* [online]. London: Encyclopedia Britannica, 2022. Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/India/The-Company-Bahadur>

The court case that legally denied women the vote-and the women who voted anyway [online]. Dostupné z: <https://inews.co.uk/news/uk/court-case-legally-denied-women-vote-women-voted-anyway-116375>

WILLIAMS, Edgar Trevor a Meredith VELDMAN. Victoria. *Encyclopedia Britannica* [online]. London: Encyclopedia Britannica, 2022. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Victoria-queen-of-United-Kingdom>

THE EDITORS OF ENCYCLOPEDIA BRITANNICA. William Pitt the Younger. *Encyclopedia Britannica* [online]. London: Encyclopedia Britannica, 2022. Dostupné z: Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/United-Kingdom/William-Pitt-the-Younger>

THE EDITORS OF ENCYCLOPEDIA BRITANNICA. 18th-century Britain, 1714-1815. *Encyclopedia Britannica* [online]. London: Encyclopedia Britannica, 2022. Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/United-Kingdom/18th-century-Britain-1714-1815>

Seznam právních předpisů (dostupné z <https://www.legislation.gov.uk>)

Poyning's Law 1494 (Poyningsův zákon).

Triennial Act 1694 (Tříroční zákon).

Act of Settlement 1701 (zákon o posloupnosti).

Treaty of Union 1707 (smlouva o Unii).

Protestant Religion and Presbyterian Church Act 1707.

Acts of Union 1707 (zákony o Unii).

The Succession to the Crown Act 1707 (zákon o nástupnictví ke koruně).

Scottish Militia Bill 1708 (zákon o skotských milicích).

Property Qualification Act 1711 (zákon o majetkových kvalifikacích).

Riot Act 1714.

Septennial Act 1716 (Sedmiroční zákon).

Declaratory Act 1719.

Stamp Act 1765 (Kolkový zákon).

Octennial Act 1768.

Regulating Act 1773.

Papists Act 1778.

Renunciation Act 1783.

Catholic Relief Act 1793 (zákon o zrovnoprávnění katolíků).

Acts of Union 1800 (zákony o Unii).

Corn Laws 1804, 1815 (obilní zákony).

Six Acts 1819 – Training Prevention Act, Seizure of Arms Act, Seditious Meetings Act, Misdemeanours Act, Blasphemous and Seditious Libels Act, Newspaper and Stamp Duties Act.

Catholic Relief Act 1829 (zákon o zrovnoprávnění katolíků).

Representation of the People Act 1832 (zákon o zastoupení lidu).

Poor Law Amendment Act 1834 (chudinský zákon).

Municipal Reform Act 1835 (zákon o reformě městské správy).

Irish Franchise Act 1850.

Exchequer and Audit Departments Act 1866.

Representation of the People Act 1867 (zákon o zastoupení lidu).

Ballot Act 1872 (zákon o hlasování).

Appellate Jurisdiction Act 1876 (zákon o odvolací jurisdikci).

Corrupt and Illegal Practices Prevention Act 1883 (zákon o prevenci korupčních a nezákonných praktik).

Representation of the People Act 1884 (zákon o zastoupení lidu).

Redistribution of Seats Act 1885 (zákon o redistribuci míst v parlamentu).

Seznam judikatury

Seven Bishops' Case, 12 Howell's State Trials 183 [1688].

Wilkes v Wood [1763] EWHC CP J95. Dostupné z: [https://www.bailii.org/cgi-bin/format.cgi?doc=/ew/cases/EWHC/CP/1763/J95.html&query=\(title:\(+wilkes+\)\)](https://www.bailii.org/cgi-bin/format.cgi?doc=/ew/cases/EWHC/CP/1763/J95.html&query=(title:(+wilkes+)))

Entick v Carrington & Ors [1765] EWHC KB J98. Dostupné z: [https://www.bailii.org/cgi-bin/format.cgi?doc=/ew/cases/EWHC/KB/1765/J98.html&query=\(entick\)](https://www.bailii.org/cgi-bin/format.cgi?doc=/ew/cases/EWHC/KB/1765/J98.html&query=(entick))

Chorlton v Lings [1868] LR 4 PC 374.

Abstrakt

Vývoj britského parlamentu od roku 1707 do roku 1901

Předmětem této diplomové práce je proces vývoje britského parlamentu, a to od sjednocení Anglického a Skotského království a vzniku Velké Británie v roce 1707 až do konce vlády královny Viktorie v roce 1901. Cílem práce je především rozbor britského politického systému v 18. století, vysvětlení vzájemného vztahu mezi parlamentem a ostatními složkami státní moci, přiblížení reformy parlamentu v 19. století a s tím související složení horní a dolní komory parlamentu. V neposlední řadě se práce zabývá i vznikem konstituční monarchie ve vztahu k britskému parlamentu. První kapitola se věnuje první polovině 18. století, popisuje vládu královny Anny, během které došlo v roce 1707 k přijetí zákonů o Unii a ke schválení Utrechtské smlouvy. Do kapitoly je dále zařazen nástup Hannoverké dynastie na britský trůn a vznik institutu ministerského předsedy. Druhá kapitola se věnuje druhé polovině 18. století, zejména pak vládě krále Jiřího III. a jeho snaze o rozšíření královské moci a o obnovení panovníkovy vlivu nad ministry. Dále kapitola obsahuje otázky spojené s nárůstem radikalismu, ústavní krizí let 1782-1784 a v jejím závěru je řešeno postavení Irska na konci 18. století. Třetí kapitola se zabývá reformní dobou na počátku 19. století, parlamentním systémem na přelomu století a cestou vedoucí k jeho reformě. Hlavním bodem kapitoly je pak Velký reformní zákon z roku 1832 a jeho důkladná analýza včetně dopadu na postavení panovníka, vztahu mezi horní a dolní komorou parlamentu a dopadu na britskou společnost. Čtvrtá kapitola popisuje rostoucí roli a moc vlády a další změny v politické praxi. V neposlední řadě se kapitola zabývá chartistickým hnutím a úsilím Irska o samosprávu. Pátá kapitola přibližuje pokračující vývoj v 19. století, změny, ke kterým došlo v období let 1846-1866, a zejména pak reformní zákon z roku 1867. Zároveň se kapitola věnuje i dalším volebním reformám konce 19. století a snaze Irů o samosprávu a samostatnost. Šestá kapitola se zaměřuje na vývoj Sněmovny lordů v 19. století. Sedmá a zároveň poslední kapitola se věnuje vývoji konstituční monarchie za vlády královny Viktorie a vztahu panovníka k parlamentu a vládě.

Klíčová slova: parlament, pravomoci, ústavní dějiny

Abstract

Development of the British Parliament from 1707 to 1901

The subject of this thesis is the process of development of the British Parliament from the unification of the Kingdom of England and Scotland and the creation of Great Britain in 1707 until the end of the rule of Queen Victoria in 1901. The objective of this thesis is to analyze the British political system of the 18th century, explain the relationship between parliament and other branches of power, describe the parliamentary reforms in the 19th century and the related composition of the upper and lower house of parliament. Last but not least, the thesis deals with the emergence of a constitutional monarchy in relation to the British Parliament. The first chapter deals with the first half of the 18th century, describes the reign of Queen Anne, during which the Acts of Union 1707 were passed, and the Treaty of Utrecht was approved. The chapter also includes the accession of the Hanoverian dynasty to the British throne and the emergence of the institution of Prime Minister. The second chapter deals with the second half of the 18th century, especially the reign of King George III. and his efforts to expand royal power and restore the monarch's influence over his ministers. Furthermore, this chapter contains issues related to the rise of radicalism, the constitutional crisis of 1782-1784 and finally, the position of Ireland at the end of the 18th century is addressed. The third chapter revolves around the reform period at the beginning of the 19th century, the parliamentary system at the turn of the century and the path leading to its reform. The main point of this chapter is the Great Reform Act of 1832 and its thorough analysis, including the impact on the position of the monarch, the relationship between the upper and lower house of parliament and impact on the British society. The fourth chapter describes the growing role and power of government and other changes in political practice. Last but not least, the chapter deals with the Chartist movement and Ireland's self-government efforts. The fifth chapter describes the continuing development in the 19th century, the changes that took place in the period of 1846-1866, and especially the Reform Act of 1867. At the same time, this chapter deals with further electoral reforms of the late 19th century and the Irish efforts for self-government and independence. The sixth chapter focuses on the development of the House of Lords in the 19th century. The seventh and last chapter follows the development of the constitutional monarchy during the reign of Queen Victoria and the relationship of the monarch with parliament and government.

Key words: Parliament, competences, constitutional history